

V a n d a.

Povest.

Spisal Josip Starè.

I.

Bil je lep pomladanski dan, v nedeljo dopóludne. Solnce je prijazno sijalo in tudi toplo je bilo toliko, da je drevje že poganjalo zeleno pópje. Ljubljanska gospôda se je zatorej po cerkvenem opravilu rada še nekoliko mudila v »Zvezdi«, sprehajaje se po srednji poti semtertjà od gledališča do kazine, v tem ko so preprosti ljudje ob stranskih potih sedeli po klopéh in ograjah ter med seboj kramoljaje počivali od šestdnevnega truda. Vsakdo je bil po svoje zadovoljen in se dobro počutil v prijetnem sprehajališči, ki so ga jedni zvali »Zvezdo«, drugi pa »Kapucinski vrt«. Poslednje ime se je marsikomu zdelo čudno in jel se je zanimati za minuloost ljubljanskega mesta sploh, zlasti pa za to njegovo središče, ki je v našem stoletji ućakalo že več izprememb. Prvi čas je tu še stal kapucinski samostan s cerkvijo in prostornim vrtom; potem so vse to podrli, poravnali svet ter z akacijami zasadili javno šetališče v podobi zvezde, ki je bilo kmalu središče ljubljanskemu življenju. Pripravna léža tega kraja je napótala gospôdo, da si je pri »Zvezdi« sezidala društveni dom ali kazino; na drugi stráni pa so v viharnem letu 1848. prav tikoma dvorskega vrta postavili stražárno národne garde.

Zdaj je »Zvezda« zopet izpremenila lice svoje; akacije so jeli sekati, a namesto njih so drevored zasadili z divjim kostanjem; stražárna pa je bila zapušćena razvalina in nihće se ni več oziral po nji, ki je bila še nedavno jako živahna po dnevi in po noći. Težek zimski sneg je udril plošnato streho in utrl strop, da se je zrušil v prazne, zdaj nepotrebne prostore. Tem veseleje je bilo na drugi stráni pred kazino. Tu je kar mrgolelo nižjih in višjih částnikov v belih praznićnih suknhah. Ponosni so bili ter se glasno in živo pomenkovali. Kakor bi trenil, ozrli so se vsi proti vshodu. Od gledaliških ulic sta stopala dva krepka vojaška hrusta v dotlej nepoznani obleki s svetlim

šlémom na glavi. Bila sta žandarja, kakeršne so ravno tedaj osnovali za novi državni red. Ljudje so s sprehajališča radovedni hiteli proti kazini, povpraševali drug drugega, različno ukrepali in si razlagali to novo znamenje nove dôbe. Lehko so si vojščaka do dobra ogledali, kajti višji častnik ja je sredi ceste ustavil in se dolgo menil z njima.

V tem so zapeli zvonovi ljubljanskih cerkvâ in oznanjali póludne. Ljudje so se po malem razkrópili in bilo je prazno v »Zvezdi« in po ulicah. Tu pa tam si srečal hlapca, ki je z lončenim vrčem šel po hladne pitne vode na kakšen oddaljen vodnjak, ali pa strežaja v modri vojaški suknji, ki je nosil na jermenu nanizane skledice z obedom za gospoda svojega; časih je mimo tebe tudi še zašumela kaka gospá v težki svilnati obleki, ki se je zamudila v posetih, potem pa je za dobro uro bilo mirno in tiho po trdem mestnem tlaku. Drugače je tedaj bilo domá po hišah. Tu so se družine zbrale k obedu, in kolikor več jih je bilo za jedno mizo, živahnejši so bili pogovori; vsakdo je védel kaj povedati, kar je videl, čital ali od drugih čul. Malo jih je bilo, da bi bili razumeli izpremembe, ki so se godile v javnem državnem življenji. Poštene in delavne meščane je zanimalo, kar so videli in kar so mogli presoditi z zdravim umom svojim. Da bodo odslej žandarji lovili tatove, rokovnjače in razbojnike, to so odobraval; tudi to se jim je zdelo pametno, da jim ne bode več treba puščati opravil svojih ter hoditi na stražo in po težkem delu še vso noč prebijati na trdi klópi, namesto da bi počivali domá v mehki topli postelji; čemu bi se pač gospodje igrali vojščake, ko ima cesar dovolj pravih vojščakov. Pa kolike pomoči se je dežela mogla nadejati od »garde«, ki jo je vsak poulični razposajenec smel zasmehovati in s priímki obkladati in katero so trzinski fantje s koli pretepli, ko se je s pota za vajo o mraku vračala iz Mengiša.

Tako so umovali jedni, drugi pa so poudarjali drugo stran nove dôbe. Gospá Glovacka je bila povse zadovoljna, da je konec tistih burnih časov, ko je bilo vse zbegano in nisi več védel, kdo je gospod, kdo kmet, kdo sme ukazovati, kdo mora slušati. Bila je »plemenita« po rôdu in po móži, s katerim se pa nikdar ni ujemala, kajti tudi njemu so rojile po glavi slobodoumne »muhe«, akoprem je bil stari poljski »šljahtic«. Često je kar vskipévala od neke »stanovske« jeze, kadar je nje mož jel nove prevratne nazore razlagati nji, ki je bila tolikanj ponosna na nemško svojo kri in nemško svoje ime, dasi ni več védela, kdaj so se stari prednjiki njeni z Nemškega preselili na Kranjsko. Navzlic temu zdaj ne bi marala, ko bi ji sprog bil tudi

rdeč jakobinec; da bi le še živel. Toda umrl je in črno oblačilo njeno je pričalo, da še ni minilo leto in dan, kar je vdova. S hčerjo svojo, Vando, bivala je na starem dômu svojem, v hiši, kakeršnih ne pogrešaš od svetega Jakopa do svetega Nikolaja. Visoka na dva poda, imela je le troje óken vštric; dve lepši sobi sta bili na ulice, vse ostale na ozkem dvorišči pod Gradom.

Gospá Glovacka je bila sama domá; zamišljena je po večji gostinski sobi hodila semtertjà, ali pa je skozi odprta vrata stopila v bližnjo spalnico in se takoj zopet vrnila. Ni imela pravega dela, saj je bila nedelja, in vendar je vsak čas imela kaj opraviti; zdaj je pobrisala leški prah, ki je zopet padel po gladkem klavirji, zdaj je prilila čiste vode šopku ranih cvetic, ki so v lični posodi stale sredi mize. Malo je pogledala čez okno, ko se je gospôda vračala iz stolne cerkve od póludvanajste maše, potem pa je obstala sredi sobe in gledala oljnate slike, ki so visele po zidu. Srednja je bila največja. Kazala je pred gradičem trato, na kateri se je igralo četvero bujnih otrók, dva njena sina in dve hčerki. Spomini so to iz boljših časov. Prijazni gradič ima zdaj druge gospodarje; otrók ima samó še dvoje in tudi teh dveh je Žiga slabega zdravja, pa ga je zaradi tega poslala v Gorico, da bi se dobrovoljec pri bogatem trgovci brez napora slabih telesnih sil svojih po malem izuril v najpotrebnejših trgovskih znanostih. Poleg vélike slike sta bili na vsaki stráni še po jedna. Desna je kazala pokojnega gospoda Glovackega v črni suknji. Gosti, črni kodri so mu robili obriti podolgasti obraz z orlovim nosom. Mirne rjave očí so še na podobi pričale o dobrem mehkiem srci. Na levi stráni pa je bila podoba njegove žene iz mlajših let. Takoj si spoznal ponosno plemenito gospó. Svetle, kostanjeve lasé je imela visoko spletene in spete z dragoceno iglo, in v nje sta bili zatakneni rdeča in bela rožica. Okoli vrata ji je visel niz biserov, a čez razkrite prsi si je prav ukusno ovila rdeč šál, kakor bi šla na ples. V resnih njenih očeh si videl neko odločnost, ki bi bolj pristájala móžu nego ženi.

Pred temi podobami se je gospá Glovacka zamislila in debela solza ji je stopila v očí, ko nekdo močno potrka na vrata. Gospá si hitro otrè solzo. Vrata se odpró in v sobo stopi mlad človek v črnem fraku. Čez levíco je imel vrhno suktnjo tako zloženo, da se je videla svilnata podloga, v desníci pa je držal nov svetel klobuk. Globoko se nakloni gospé, pozdravi jo, odloží klobuk in suktnjo, in v tem ko si je snémal gladke, rmene rokavice, séde v naslanjač, ki mu ga je ponudila gospá. Ta gizdalin je bil avskultant doktor Maček,

dober znanec v rodbini Glovackega. Njegov starejši brat je bil prvi trgovski pomočnik pri pokojnem gospodu, ki mu je zaupal, kakor samemu sebi; toda ko je nanagloma umrl za legarjem, podpiral je Glovacki iz hvaležnosti njegovega mlajšega brata, da se je lože izšolal. Tako se je bil sedanji doktor Maček po malem čisto udomačil v Glovackega hiši, in gospá ga je tudi zdaj še zmatrala svojcem, ko se je doktor vrnil z Dunaja, in bila ga je vesela, kadarkoli je prišel. Posebno po volji ji je bil tudi zato, ker je vedno le nemški govoril ter preziral národno napiranje rojakov svojih, v tem ko bi z gosposkim vedenjem najrajši zatajil kmetski svoj rod.

»Kaj je novega v svetu?« vpraša ga gospá, ko je sédel v naslanjač.

»Novega? — Mnogo, ali nič gotovega«, zavrne ji pomenljivo mladi gizdalín, kakor bi ji hotel razodeti kako prav imenitno stvar.

»Gospod doktor, to je preveč diplomatsk odgovor záme; meni Vam je smeti kar naravnost povedati, ali morebiti zopet kje vre tam na Ogrskem ali na Laškem?«

Maček se zadovoljno nasmehne in zavrača skrbno gospó:

»Kaj pa mislite, milostiva! Teh rovarjev se danes nihče več ne bojí; a po novem državnem redu niti za naprej ni misliti, da bi se še kdaj mogli povzdigniti tisti nevarni sanjači, kakeršnih je tudi že pri nas bilo videti. Nekaj družega sem Vam hotel povedati. Na Dunaji iščejo zanesljivih in zmožnih uradnikov za Ogrsko in Hrvaško, zlasti takšnih, ki znajo kakšen slovanski jezik. Že se govori o tem in ónem, ki ga bodo povišali v službi ter poslali v óne kraje; tudi mene imajo neki že v mislih. Malo prehitro bo prišlo; vsaj toliko časa bi rad še ostal v Ljubljani, da bi se rešila še druga usoda življenja mojega. Pa kaj hočem? Treba bo iti, to je naš poklic.«

Tako je govoril in ves čas je sam s seboj imel mnogo opraviti. Bil je plavih las, ki si jih je z dišečo mastjo namazal ter tako počesal, da sta mu dva zlepljena čopka molela do očij. Zdaj si je s prsti popravljal čopka, zdaj je iz žepa vzel lično ščetko in si naravnal redke brke, potem pa se je kakor slučajno ogledoval v malem zrcalu na ščetki. Gospá ga je zadovoljno poslušala, le pri zadnjih besedah se je malo zardela in vznemirila. Dobro je védela, kam méri, in prav zato bi bila rada besedo navrnila na drugo stvar; začela je torej:

»Pač srečni mladi ljudje, ki so se čému učili in zadnja leta niso izgubili vse pameti!«

»Tako je!« pritrjuje mladi doktor nekako oblastno, »kolikokrat sem na Dunaji to prerokoval tovarišem svojim in jih svaril, naj se nikar ne vtikajo v tiste neumne homatije. Marsikdo se bo kesal vse žive dni!«

»A drugi se niti kesati ne bo mogel,« dodala je gospá in globoko vzdihnila.

»Oprostite, milostiva, da Vam budim žalostne spomine; ali večkrat sem ugibal, kako je vendar bilo mogoče, da je Kazimir, Vaš sin, šel med upornike, in da je on, ki je vendar bil plemenite krvi, na dunajskih barikadah dal življenje za stvar, od katere se ravno plemstvu ni bilo nadejati nobene koristi. Ne bi se čudil, ko bi bil Madjar. Ti ljudje se že od mladih nog odgajajo v nekakih domišljijah in se pozivajo na minuloost svojo, ki pa nikakor ni bila tako slavna, kakor jo opisujejo. Ali, prosim Vas, kaj hoče ubog Kranjec, ki se najprej mora prekrstiti v Slovenca, da bi baje kaj več veljal v svetu. Kranjska je od nekdanj bila nemška dežela, vsekdar zvesta nemškemu cesarju svojemu. Da kmetje ne umó vsi nemški, to nič ne pomenja. Le dajte jim dobrih nemških šol, in v petdesetih letih ga ne bo več Slovenca med njimi, in hvaležni Vam bodo za to.«

»Prav od srca mi govorite, gospod doktor, prav tako, kakor Vi, sodila sem jaz od nekdanj o teh stvareh. Národnost je neumnost, rekla sem večkrat pokojnemu móžu svojemu, pa vse zastonj. Sprva je strašno vskipel in hudo sva se sporekla; sčasoma pa se je privadil ugovorom mojim in samó po stráni me je milo pogledal in dejal, da jaz tega ne umejem. To me je še huje bolelo, kajti videla sem, da me prezira in da se niti prepirati neče z menoj. In kaj imamo od tega? Kazimir je poginil žrtev tega sanjarstva, a Vanda še danes priseza na besede očetove, in akoprem je deklica, ki ji ne bi imelo biti mari takšnih stvari, vskipéva, kadar ji le količkaj nasprotujem, vspnè se, kakor bi bila na gledališkem odru in mi prerokuje o nekakem solnci, ki zasije tudi še Slovencem.«

»Res čudno«, seže ji Maček v besedo, »da se je gospod Glavacki tolikanj trudil za slovensko stvar; saj ni bil Slovenec, ime je poljsko, in kolikor vem, Poljaki niso baš veliki prijatelji drugim Slovanom.«

»Jaz teh stvari nikdar nisem prav razumevala. Bila sem še dete, ko je Glavacki prišel v Ljubljano k pokojnemu mojemu očetu. Nihče ni popraševal po njegovem rôdu; saj je bil plemenitaž in to je bilo dovolj, da ga nismo imeli, kakor navadnega prodajalniškega pomočnika. Z ličnim gosposkim vedenjem se je takoj znal vsakemu prikupiti in

kmalu je bil znan po vseh prvih hišah ljubljanskih ter vsekdar dobro došel gost. Pokojni oče moj pa je najbolj cenil trgovsko znanje njegovo; ljubil ga je, da svojega sina ne bi bil mogel ljubiti gorkeje, in ko sem jaz, jedinka njegova, jela odrastati, imel ni druge želje, nego da bi mu bil kdaj Glovacki zet in naslednik. Zgodilo se je po volji njegovi. Toda nikar ne mislite, da so me silili; niti prigovarjati mi ni bilo treba, saj je bil najlepši in najčislanejši mladi mož, kar jih je takrat imela Ljubljana, in nikdar ne bom zabila, kako zavidno so se ozirala druga dekleta po meni, ko sva prvokrat ženin in nevesta šla pod Turen na sprehod.

»Pod Turen?« čudi se Maček, »kje pa je to?«

»Vidite, kako sem se zamislila v davno minulo. Pod Turnom smo zvali sedanji Tivoli. Takrat seveda tam ni bilo tako lepo, kakor dandanes. Na konci Latermanovega drevoreda se je razprostirala zelena trata, a čézno je proti grádu držala steza. Tam kjer so zdaj široke kamenite stópnice, bile so slabe lesene, toda v samem grádu je bila gostilna. Pa kam sem zašla! Stara sem že.«

»Prosim, milostiva! Zdaj Vam moram ugovarjati. Pripovedovanje Vaše je prezanimivo; živahnost Vaša priča o čisto čem drugem, nego o starosti; ta ogenj prihaja iz mladostnega srcá.«

»Gospod doktor, Vi ste preljubeznivi. Vidi se, da ste na Dunaji bili v dobri šoli.«

»Nikakor ne, še nisem dosti oprézen; vse moram povedati, kar mi je na srci. Pa brez zamere. Ne vem sicer, koliko ste mi namenili razodeti iz lepih dnij življenja Svojega; vem, da nisem vreden tolike častí, ali presrečen bi bil, ko bi hoteli nadaljevati dogodbe Svoje.«

»Prav rada, če ste voljni poslušati. Povem kar móči kratko. Lepi dnevi so bili kmalu pri kraji. Dasi je Glovacki bil zvéden trgovec, trgovstvo le ni bilo veselje njegovo. Vedno je imel v mislih spomine iz otroških let, ko je domá na Poljskem njegov oče še imel svojo graščino. V tem je umrl oče moj in samá sva gospodárila. Zdaj Glovacki ni več imel mirú, dokler ni ob dolenjski cesti kupil gradiča, ki ga vidite tu-le na podobi. Trženje je vodil Vaš brat, mi smo se pa vozili semtertjà, vabili goste iz mesta in bili zmeraj veseli in dobre volje. Živeli smo sijajno, kakor prava poljska gospôda. Kmalu so rajnkemu mojemu tudi druge muhe jele rojiti po glavi. Sprijaznil se je s Koritkom in drugimi poljskimi prognanci in begunci, a po njih se je seznanil tudi s Preširnom, ki je zlagal ostre zabavljice ter jih po maškarah in kletaricah trosil po mestu. To ni bila družčina záme. Večkrat sem na samem premišljala naše stanje

in čutila sem, da smo hudo zavozili v stran. Žal, da je strah moj bil upravičen. Kupčija je šla rakovo pot, zlasti po nagli smrti brata Vašega; otroci pa so jeli bolehati, in zdravniki so trdili, da je temu kriv mokri, nezdravi kraj, v katerem smo imeli svoje tolikanj hvajljeno posestvo. Kaj se je dalje godilo, Vam je znano. Preveč so nas težili dolgovi, pa smo v izgubo prodali gradič, opustili trgovino in le toliko smo rešili, da moremo zmerno in pošteno živeti. Huje nego vse to pa je bila prerana smrt dveh ljubljenih otrok. Naše grašaštvo nam je vzelo hčer Jadvigo, národna prenapetost pa sina Kazimira. Vanda je pač zdrava, ali sicer mi ni po volji; jedini Žiga se je vrgel bolj po meni, ali bolehen je, pa sam Bog vé, kaj še bo ž njim!«

Po drugi sobi je nekdo počasi in drobno stopal. Doktor Maček skoraj ni več čul zadnjih gospénihih besed, kajti ves razmišljen se je nemirno oziral proti vratom, kjer se je zdaj pokazala deklica kakih dvajset let, v preprosti žalovalni obleki. Bila je srednje postave, podolgastega obraza, cvetočih rdečih lic, a črne lase je imela od témena na obe strani gladko razčesane. Bliskave njene modre oči so kazale duševni ponos, ki je omikanega človeka takoj prijetno očaral, plitkega gizdalina pa zmedel, da ni védel, kaj bi rekel, kakor bi čutil, da tu ničesar ne opravi s praznim besedičenjem.

Bila je Vanda.

Maček hitro vstane s svojega naslanjača, gre gospodični nekoliko korakov naproti in nakloni se globoko. Mati je v tem tudi vstala in šla iz sobe. Vanda séde na sofo in velí doktorju, naj zopet séde na mesto svoje. Mladi gizdalin je imel polno glavo uljudnih besed, toda zdaj se mu le nobena ni zdela prava za rabo, kajti dobro je védel, da z Vando ne sme karkoli blebetati. In vendar ni smel molčati ali kazati kake zadrege. Začel je torej:

»Gospodična, skoraj bi se moral srditi na Vas.«

»Náme!?!« čudi se Vanda, »zakaj pa náme? Saj Vam vendar nisem storila nič žalega?«

»Žalega ne, to je res; ali Vi ste hudo izkušali potrpežljivost mojo.«

»Gospod doktor, ne zamerite, ali jaz Vas ne umejem.«

»Ali pa me nečete umeti.«

»To mi je pa celó uganka, Vi danes nekako skrivnostno govorite.«

»Hodil sem po »Zvezdi« semtertjà, srečaval sem skoraj ves mladi cvet ljubljanski, ali zastonj so se oči moje ozirale, kje bi ugledale ponosno gospodično Vando.«

»Kaj pa mislite, gospod doktor, to bi bilo vendar na vsako stran nespodobno, da bi jaz, ki še nosim znamenja velike žalosti, da bi jaz hodila v »Zvezdo« med srečne ljudi. Sicer pa tudi ne razumem, kako morete Vi mene iskati na šetališči; saj Vam je hiša naša vsekdar odprta.«

»To redko odlikovanje si štejem v posebno čast, a ravno zato, ker to srečo znam ceniti, nečem, da mi postane vsakdanja. Prišel sem, ko je že davno póludne odzvonilo, ali še sem moral dolgo čakati, predno sem Vas dobil pred željne svoje oči.«

»V družini matere moje ste mene pač lahko pogrešali, ona vé mnogo več povedati nego jaz.«

»Na to res ne vem, kako bi Vam odgovoril; skoraj bi rékel, da ste me v zanjko ujeli. To bi se pa le upal trditi, da Vaša duhovitost ne zaostaja za máterino dolgoletno izkušnjo.«

»Pazite, gospod doktor, da povzdigujé jedno, ne znižate druge.«

»Gospodična, ugnali ste me. Pokoravam se Vašemu svarilu, ali dovolite mi drugo vprašanje.«

»A to bi bilo?«

»Kam pa Vi ob nedeljah najrajša zahajate v cerkev?«

»To je pač vse jedno, jaz se na nobeno cerkev ne vežem. Kamor mi ravno kaže, tja grem.«

»Jaz bi pa rekel, da to ni vse jedno, vsaj záme ne.«

Vanda mu na to ničesar ni odgovorila. Kakor slučajno je pogledala strani in se držala, kakor ne bi bila čula zadnjih besed. Ali do dobrega pritajiti se le ni mogla; čelo se ji je zmračilo in kazalo notranjo njeno nejevoljo, da je po društvenih pravilih bila obsojena poslušati neslano dobríkanje neprijetnega gôsta. Maček je to zapazil, pa je hitro zopet izpregovoril.

»Veste, gospodična, da še zmeraj ugibam, zakaj Vas toliko časa ni bilo v gostinsko sobo, ko ste vendar morali védeti ali čuti, da je nekdo pri milostivi gospé, materi Vaši.«

»Zakaj me ni bilo? — Zato, ker me sploh ni bilo domá.«

»Ne vem, ali bi Vam verjel ali ne.«

»Kakor hočete; a da si ne boste dlje glave belili zaradi stvari, ki je prav brez vsega pomena, povem Vam kar naravnost, da sem se bila zamudila pri gospé Dobravčevi.«

»Ze vem, to je tista stara gospá, ki vedno hvali francosko dôbo in francoske oficirje.«

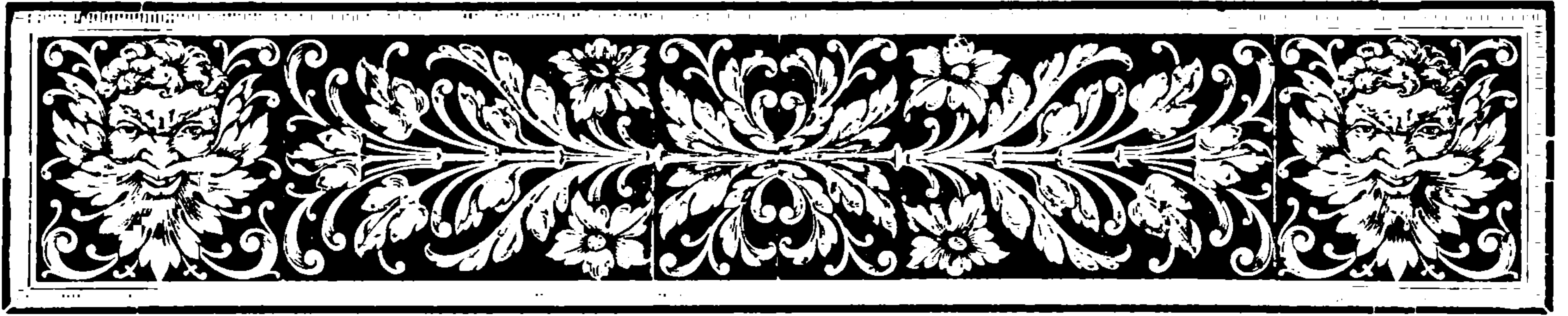
»Vsakdo hvali dôbo mladih svojih let; a da je gospá Dobravčeva ravno za francoske okupacije bila mlada, to je slučaj, za katerega ona ničesar ne more.«

»Gotovo ne; jaz ji tega nikakor nisem mislil očitati. Le to bi se predrznil opomniti, da je ta gospá vendar nekoliko prestara in da tudi sicer ni za Vašo družčino.«

»Oprostite, gospod doktor, to so čudni nazori. Od starejših moramo se mlajši učiti; ali deklica, kakeršna sem jaz, hvaležna mora biti, če se stara gospá hoče ž njo pečati. Čisto brez napak pa ni nobeden, bodisi mlad ali star.«

Maček je hotel nekaj zavrnuti, v tem stopi gospá Glovacka zadovoljno se smehljaje v sobo in napové, da je juha na mizi. Mladi gizdalin skoči kvišku in že je hotel desno roko ponuditi Vandí, da bi jo védel v obednico, ko ga mati nekaj vpraša ter tako odvrne od njegovega naklepa. Vandí se nehoté ukrade poreden smehljaj in bila je vesela, da se je tako zlahka iznebila sitnega doktorja. Pri obedu je največ govoril gospod Maček, ki je na tanko in prav okretno oponašal vse navade, katere je na Dunaji videl domač učitelj v grofovski hiši. Gospé se je s tem še bolj prikupil, in bil ji je povse tako po volji, da si ne bi mogla želeti boljšega zeta. Tudi ona je bila jako zgovorna, le to je kalilo njeno dobro voljo, da Vanda ni bila prav nič ljubezniva z gostom in da se je le toliko udeležila pomenkov, kolikor je zahtevala društvena olika. Pa saj ni bilo mogoče, da bi deklica, ki je s plemenitim srcem svojim hrepenela le po vzvišenih idealih, da bi taka deklica marala za plitkega nečimerneža, kakeršen je bil doktor Maček, ki se ji je z zopernim nastavljanjem le še bolj omrzil. Kar odleglo ji je, ko je po obedu odšel. Tem teže je bilo materi pri srci. Da bi nekoliko popravila, kar je po njeni sodbi pokazila hči, bila je pri odhodu na vso moč ljubezniva z doktorjem in spremila ga je čez mostovž do stópnic; a vrnivši se ni proti hčeri, zinila niti besedice, ampak silno togotna se je zaprla v spalnico svojo, zagrnila okno in na divan lègla k počitku.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

II.

Takrat je v Ljubljani že več let živel poljski izgnanec Tadija Sieminski. Nastanil se je bil v hiši ob »Zvezdi«, da mu je bilo krajši čas, in da ni imel daleč ni na sprehod, ni v kazinsko kavarno, kamor je vsak dan po večkrat zahajal, da je čital novine ali pa se ménil s tujimi vojaškimi častniki. Posebnega ni bilo ničesar na njem; z domačimi ljudmi ni imel znanja, celó ogibal se jih je, le s pokojnim Glovackim sta si bila dobra prijatelja. Sploh se je malokdo zmenil zanj. Tem bolj so se ljudje zanimali za njegovo ženo, ki je bila kakih dvajset let mlajša od njega. Bila je, kakor je trdila ljubljanska gospôda, prava »grška lepota«, srednje vitke postave, bledega, ozkega lica, ravnega nosa in gostih temnih las, ki jih je zadaj imela po grški v debel vozél zvezane. Črne njene oči so se bliskale, da nisi mogel zreti v nje, in vendar so znale človeka tako čudno milo pogledati, da se najrajši ne bi več odvrnil od njih. Kakor ona sama, tako je tudi njeno ime Smaragda v naših krajih bilo neobično. Ljudje so marsikaj govorili, pravega pa nihče ni povedal. Le to je bilo res, da se je porodila v Carigradu, da je bila grške vere in da je njen stari oče bil grški škof, ki je pozneje živel pregnanec v Gradci. To ni bilo neverjetno, kajti vsako leto o velikonočnem času je k Sieminskim prišel grški duhovnik z dolgo sivo brado in potem so vsi skupaj za nekoliko dnij izginili iz Ljubljane. Dobili so namreč dovoljenje, da so hodili v Trst opravljat velikonočno pobožnost. Več o tej skrivnostni gospôdi nihče ni mogel uganiti. Rajnki Glovacki je že védel, kdo so bili, ali stari poštenjak je znal molčati, pa niti ženi svoji ni razodel niti najmanjše stvarce ne. Pa kaj bi pravil, saj navadni ljudje niso razumevali, kaj je politična pregreha.

Še menj, nego mož njen, zahajala je Smaragda med ljudi, in večkrat se po cele tedne ni ganila z dôma. Najrajši je bivala v sobi svoji,

ki je bila opravljena, kakor ni bila bržkone nobena druga v Ljubljani. V enem kotu je bil vedno odprt klavir, obrnen proti sredi sobe; v drugem kotu je povprek stala s pisano turško tkanino preoblečena zofa, pred njo nizka turška mizica, pa druga zofa brez naslonila, da si z vsake strani mogel sestiti nánjo. Mehki naslanjači in mali okrogli stolčki so bili razpostavljeni po vsi sobi, a pred njimi si videl na ličnih mizicah raznovrstnega drobiža, malih spominov iz daljnih krajev in srečnih ur. Bilo je stvarij, ki so te silile na smeh in zopet drugih, ki so bile velike umetnijske vrednosti, in pa takšnih, ki so človeka zanimale zgolj po tuji obliki svoji. Mizice so bile vse pogrnene z umetno vezanimi prti, a po zofah in naslanjačih so ležale mehke svilnate blazine. Tu pa tam so v pletenih koških bili celi skupki vedno zelenih rastlin, od katerih so nekatere daleč od sebe molele široka peresa svoja, a med njimi je na posebnem stojalu bila za tanko verižico priklenena papiga, ki je takoj zakročila naučeni svoj »dober dan«, brž ko je kdo stopil na vrata. Po stenah so visele slike in sličice, a vmes še kaka druga vredna stvar. Težka svilnata zagrinjala zadrževala so presvetle solnčne žarke, da je v sobi bilo po dnevi prijetno mračno, med tem ko je zvečer s srede stropa viseča ampola čarobno razprostirala rožasto-rudečo svetlobo.

Tu je bivala Smaragda po cele dneve. Navadno je na sebi imela modri grški jopič z zlatim robom in širokimi rokavi, da so se videle bele njene lakti. Malo je posedela v naslanjači ter čitala iz kake lepe knjige, malo je gledala čez okno ter zrla v tuji svet; časih je tudi zasmodila cigareto ter budna sanjala, kdo vé, o čem. Najmilejša zabava pa ji je bil klavir. Ni ga bilo v Ljubljani umetnika, ki bi bil znal tako spretno premikati prste svoje po koščenih tipkah, kakor lepa Smaragda; pa je vendar nihče ni mogel pregovoriti, da bi kdaj igrala v drugi hiši ali celó v javnem koncertu. Predno je sedla h klavirju, zaprla je vselej okna, potem pa se je z umom in srcem zamislila v umetnost svojo, in večkrat ni odjenjala, dokler je ni kdo drugi premotil. Igrala je od klasikov najrajši poljskega umetnika Chopinskega ali Chopina, kajti rekla je, da bi bila presrečna, ko bi le jednega skladatelja do dobrega umela, nikar več njih. In dobro je sodila. Zato pa je poslušalca takoj začarala, kakor hitro je začela prebirati po jasno donečem glasovirji. Za gospodinjstvo male svoje domačnosti se Smaragda prav nič ni brigala, ampak vso to skrb prepustila je materi svoji, ki je stalno bivala pri nji, odkar ji je mož umrl.

Bilo je tisto nedeljo popoldne, ko je doktor Maček pri Glovac-kovih bil na obedu. Smaragda je bila sama doma in zopet je vsa za-

mišljena prebirala po klavirji. Kar zakroži papiga svoj »dober dan«. V sobo stopi Vanda in takoj na vratih se oglasi:

»Bog te sprimi, Smaragda!«

»O, Vanda! zdrava mi bila!« odvrne ji umetnica, poskoči od klavirja in veselo smehljaje stisne tovarišici obe roki. Na to uprè črne svoje oči v njene, goreče jo poljubi, in zopet zrè v njo, kakor da bi ji hotela pogledati na dno duše. Držé jo še zmeraj za obe roki jo naposled sočutno vpraša:

«' »Duša moja! Kaj ti je?«

»Meni?« sili se Vanda in jo debelo pogleda, »res ne vem, kaj da misliš s tem vprašanjem?«

»Vanda!« zavrne ji Smaragda z raztegnenim glasom, »tega jaz nisem zaslužila.«

»Jaz te ne umejem«, reče Vanda plašno, a videlo se ji je, kako je v zadregi.

»O, dobro me umeješ, kakor jaz tebe umejem,« odgovorí ji prijateljica malo razžaljena, ali takoj se zopet ljubko nasmehlja, izpustí njene roki in pravi:

»Daj, odlóži pa sedi k meni, da se zopet prav od srca kaj pomeniva.«

Vanda si sname klobuk, odloží plašček in ko je sedla na zofo, slekla si je počasi tudi rokavice ter jih položila prédse na turško mizico. Smaragda je sedla poleg nje na zofo in igráje se z dragocenim mahaljcem povzame prva besedo:

»Kaj pa mama, ali je zdrava?«

Namesto odgovora jame Vanda ihteti, vzame robec iz žepa ter si briše solzne oči.

»Za Boga milega, kaj se je zgodilo?« vpraša Smaragda vsa prestrašena.

»O draga moja! Ti ne veš, kako sem nesrečna!« začne Vanda najprej jecljaje, potem pa mirno tožiti, »zopet sem hudo razjezila dobro mater svojo, ki jo tolikanj ljubim, in vendar ne morem drugače ravnati. Saj sem ti že pravila, kako ji je tisti plitki Maček k srcu prirasel. Čisto zaslepel jo je in jaz bi imela biti žrtva te njene kratkovidnosti. To je grozno. Danes je bil pri nas na obedu, a bolj ko se mi je dobrikal, bolj sem ga odbijala. Ne moreš si misliti, koliko sva obe trpeli; mati zastran mene, jaz zavolj njega. Le on se je dobro počutil, kajti nečimerni gizdalin si celo upornost mojo razlaga sebi v korist. A po obedu? On je zadovoljen odšel, mati se je srdita

zaprla v svojo sobo, jaz pa sem pribežala k tebi, da ti potožim težave srca svojega.«

Roke križem držé je Vanda žalostno pobesila oči ter se globoko zamislila.

»Nikar se ne trapi!« tolaži jo Smaragda, »kdo bi si to stvar tolikanj k srcu gnal. Saj mama še ni rekla zadnje besede, a naposled boš vendar le ti odločila. Mogoče je tudi, da mama še sama sprevidi, da ta človek ni za te in da sploh ni to, kar ona misli, da je.«

»Mogoče«, odvrne Vanda in migne z ramami, ali jaz tega ne verjamem.«

»Zakaj ne?«

»Zato ker poznam mater svojo.«

»E, kaj to; mati je le mati, in če na svetu koga ljubi, ljubi dete svoje.«

»O ljubi me, ljubi; ali me ne umeje. To je moje največje trpljenje, da mati moja, ki bi mi vendar imela biti najbliža, da ona nima prav nič razuma za moje nazore, za moje idejale! Malo poznam moških, in tudi premlada sem, da bi mogla prav soditi, toda prepričana sem, da za človeka, kakeršen je doktor Maček, ne bom nikdar imela družega čutja, nego zaničevanje. Rajši se takoj zaprem v samostan, nego da bi kdaj s takim možem stopila pred oltar.«

Smaragdi se zadovoljno zasvetijo oči, bistro pogleda deklico kraj sebe in ji dela srce.

»Vanda, zdaj si mi všeč! Tako govori junakinja, a ta ogenj le še bolj povzdiguje lepoto mladega tvojega obrazka.«

»Smaragda, nikar me ne draži!«

»Kaj bi te dražila,« zavrne ji Smaragda in se ljubko nasmehlja »le potrpi, prišel bo sokol, ki bo vreden sokolice svoje, a tedaj bova drugače govorili.«

»Naj le pride, ali plemenit mora biti, kakor je bil rajnki oče moj. Toda v Ljubljani ga ni več takšnega moža! Vse se mi nekako zdi, kakor da slovenski národ ni še »zrel«. Moj oče s svojimi nazori se je najmenj za petdeset let prezgodaj naselil med Slovenci. Saj je to naposled sam sprevidel, pa je skušal v otroke presaditi ideje svoje ter jih tako ohraniti za boljšo prihodnost. Ali niti to mu ni bilo sojeno. Jediní Kazimir ga je nekoliko umel, pa tudi on je umrl v prvem cvetu mladega življenja svojega.«

»A ti,« zavrača jo Smaragda, »ali ti mar nisi prava podoba svojega očeta? Ne morem si misliti deteta, ki bi bilo po vsem svojem bitji bolj podobno roditelju svojemu, kakor si ti.«

»E, kaj jaz! Jaz sem ženska, ki je odvisna od toliko in toliko slučajev; in ko bi tudi imela največjo samostalnost, v takšnih stvareh odločujejo vendar le moški.«

»V tem se jako motiš. Le kdor površno sodi v razvoji človeštva, bo ti pritrdil; kdor je pa bolj natanko prebiral zgodovino narodov, bode ti znal povedati kolikokrat so ravno žene rešile usodo ljudstva svojega. Kakor je žena potrebna v domačem rodbinskem življenji, tako je imenitna v razvoji vsega národa, ki ni družega, nego velika rodbina. Saj veš kako zopern in jednostransk je star samec; in prav tako bi bil z národom, ki bi se ponašal z vrlimi zavednimi možmi, a ne bi imel rodoljubnih žen. Razložek je le ta, da v javnem življenji delovanje moža bolj vidimo, nego óno žene.«

»To je vse res, ali jaz si le ne morem misliti, kako bi v sedanjih žalostnih razmerah Slovenka mogla biti žena po tem vzoru. Saj vidim, kaka strašna duševna suša je okoli mene, a drugod tudi ne bo mnogo bolje. Žena more najprej imeti podporo v moži, če tega ni potem ona ničesar ne more.«

»Tudi to je res; ali kjer ni dobrih žen, ni dobrih mož. Žena mora moža vzpodbujati, ona ga mora utrjevati v njegovih idejnih; a mati mora vsa plemenita čustva zasajati v nežna srca svojih otrok. Vidiš Vanda, to je polje prihodnjega delovanja tvojega.«

»Mojega?« vpraša Vanda z zategnenim glasom in se bridko nasmeje.

»Prav tvojega,« poudarja Smaragda. Prišel bo nov čas, in treba bo novih ljudi, kakeršni se morajo še le odgajati.«

»Draga moja! Mene tedaj ne bo več. Huda usoda nas preganja, kakor da je uklet naš rod. Moj oče je bežal pred njo daleč, daleč na zemljo slovensko, ali nesreči svoji ni ušel. Kar je začel, vse mu je izpodletelo. Niti v zakonu ni našel tiste sreče, po kateri je tolikanj hrepenelo ljubezni polno srce njegovo. Umrl je brez nade, da bi kdaj od njegovih otrok kdo mogel biti srečnejši od njega. Vse mi kaže, da bom morala preživeti tudi zadnjega brata svojega in da mi je usoda le za to dala večje telesne moči, da bom do zadnje kaplje izpraznila kupo trpljenja našega.«

»Vanda, Vanda! Kakšna si mi danes! Deklica v najlepšem cvetu, ki bi morala biti polna sladkih nad, pa tako obupava! Vanda, tebi treba leka in sicer brez odloga. Če ni drugače, pojdi za kak čas iz Ljubljane, med druge ljudi, da se malo zmotiš in razveseliš.«

V tem so se začuli na stopnicah moški koraki in živahen pogovor. Zvonček na hodniku zazvončka, in Sieminski odprè vrata ter

veli nekomu, da naj vstopi. Mlad častnik v beli suknji se pokaže na pragu in se globoko nakloni. Sieminski vstopi za njim, pozdravi gospo in tovarišico njeno ter ji seznanj z novim svojim prijateljem rekoč:

»Gospod nadporočnik Bronislav Borovski, naš rojak; — moja soproga; gospodična Vanda Glovackova.«

Borovski poljubi gospé roko in reče spodobno nekoliko uljudnih besed. Ko je sedel v naslanjač, ki mu ga je ponudil Sieminski, obrne se k Vandi in jo vpraša:

»Dovolite, gospodična, odkod lepo Vaše poljsko ime, ali ste Vi tudi Poljakinja?«

Vandi je bilo čudno pri srci. Poleg nje je sedel mož, ki se je po zunanjih svojih lastnostih ujemal z vzorom domišljije njene. Na krepkem možkem tem telesi je stala lepa glava, kakeršno poljski umetniki radi slikajo izvoljenim junakom svojim. V podolgastem obrazu je bilo dvoje rjavih očij, ki so ob enem pričale o blagem srci in plemeniti duši. Pod črnimi lasmi je bilo ravno čelo. Prijeten je bil njegov glas, prijetno je bilo gosposko njegovo kretanje, a kadar je ponosno povzdignil glavo, videl si le vojščaka junaka. Vanda je v prvi hip bila nekoliko v zadregi; čutila je, kako jo prehaja rudečica, ali hitro se ohrabri in pravi:

»Moj oče je pač bil Poljak, jaz pa sem Slovenka; toda ko bi po mojih žilah ne tekla poljska kri, ne vem, kakšen bi bil slovenski ponos moj.«

Borovski jo bistro pogleda, uganil je, da to ni navadna deklica, in jel se je čim dalje bolj zanimati za njo. Odvrne ji torej:

»Oprostite, gospodična, Vaš odgovor mi ni povse jasen?«

»Gospod nadporočnik, Vi menda še niste dolgo v Ljubljani?«

»Prišel sem prošli teden s polkom svojim; prej me še nikdar ni bilo tu.«

»Če boste delj časa tu, jasno Vam bo marsikaj, na kar zdaj niti ne mislite ne.«

»Verjamem; ali skazali bi mi veliko čast, gospodična, če bi me hoteli pripraviti ter mi že danes nekoliko razložiti tukajšnje razmere.«

Smaragda se nasmehlja in mu seže v besedo:

»Gospod nadporočnik, Vi bi želeli pogovor napeljati na stvar, katero sva z gospodično ravnokar obširno obravnavali.«

»Prijatelj!« oglasi se Sieminski, »to so ti stare tožbe in stare nadloge, ki jih le predobro poznamo iz domovine svoje Poljske. Le

pomisli, kakšno preteklost smo imeli mi, a kakšno so mogli imeti Slovenci, katerih zgodovina skoraj niti ne omenja; zdaj pa sklepaj iz naše sedanosti na njihovo, in gotovo pogodiš pravo. Prej bi utegnil predobro soditi nego preslabo.«

Tako so se dalje menili o národnih razmerah poljskih in slovenskih, primerjaje jedne z drugimi. Smaragda je poudarjala lepo slovensko petje, kako da je melodično in kako človeka spominja, da ni več daleč od laške meje. Govorili so na to o umetnosti sploh, o njenem pomenu za kulturni razvoj vsacega národa in kako da umetnost Poljake povzdiguje v žalostnem sedanjem stanji njihovem. Menili so se, koliko poljskih umetnikov mora na tujem iskati zavetja in kako je slavni Chopinski celo imenu svojemu dal francosko obliko Chopin. Pri tem imeni se je Smaragda tako razvnela, da je kar sama govorila. Vsi so zvesto poslušali, a ko je bila pri kraji, prosi jo Borovski, da bi jim na klavirji zaigrala kakšno Chopinovo skladbo. Hitro se oglasi tudi Vanda in se pridruži nadporočnikovi prošnji.

Smaragda sede k klavirju in jame prebirati po koščeni tipkah. Takoj prvi udarci so Ti pričali, da imaš pred seboj redko umetnico. Človek ni vedel ali bi se bolj čudil njeni izurjenosti, ali njenemu razumevanju divne »nokturne«, ki je poslušalca tako očarala, da mu je srce kar utripalo od nekega nadzemeljskega blaženstva. Zdaj se ti je zdelo, da čuješ sladko šepetanje ljubezni, zdaj so ti krepki glasovi oznanjali neko razburjenost in strast, ki se je kmalu zopet plegla, in tanki glasovi spominjali so te krasne deve, ki nedolžna plete vence in prepeva mlado srečo svojo. Nihče se ni ganil, nihče ni zinil besedice, ali vsakemu si mogel videti, kako mu čarobna glasba potresa dušo. Smaragdino blede lice je kar gorelo od umetniškega navdušenja, a črne njene oči so se žarile, kakor da bi metale iskre. Tudi Vandi je igranje globoko sezalo v srce. Zdaj pa zdaj zabliskale so se ji oči, in vselej so se ujele z Borovskim, ki je neprenehoma strmел v njo kakor da bi ga bila uklela kaka tajna moč. Še jedenkrat je v dolgih oktavah bilo čuti, kakor da skušen mož opeva bedo ljudsko, a na to je umetnica čem dalje bolj počasi pregibala okretne prste svoje, dokler ni klavir do dobrega umolknil.

Borovski bi se bil gospé rad zahvalil ter izrazil začudenje svoje zaradi dovršenega njenega igranja, ali bil je tako zmeden, da na prvi mah ni mogel najti prave besede. Čutil je nekaj v svojem srci, kar si ni vedel tolmačiti; le to je vedel, da bi ta trenutek utegnil biti usodepoln za vse njegovo življenje. Še bolj razburjena je bila Vanda, ki ni vedela kam bi gledala, da ji ne bi kdo na obrazu videl dušev-

nega njenega nemira. Zamislil pa se je bil tudi Sieminski; ženino igranje obudilo mu je starih spominov, o katerih je že samo njegovo bivanje v Ljubljani pričalo, da niso bili vsi veseli. V tem stopi v sobo strežaj in postavi na mizo dva ročasta svečnika ter prižge tudi rudečo ampolo, potem zagrne zagrinjala in zopet odide. Pomudil se je bil ravno toliko, da so gospoda zbrali svoje misli ter mogli zopet začeti kak pomenek. Ko bi med njimi bil miren človek, mogel bi opaziti čudno spremembo, ki jo je napravila Chopinova »nokturna«. Pogovori niso več gladko tekli, vsak čas se je komu beseda zateknila ali pa je govoril tako, da je zatajil prave misli svoje. In vendar nihče ni mislil na odhod. Vanda se je počutila neznano prijetno, zlasti po nemilem dogodku o poludne; najljubše ji je bilo, če je kdo govoril, ona pa sladke sanje sanjala v čarobnem svitu rudečkaste ampole.

Že se je storila trda noč, ko se je Vanda spomnila, da bi že zdavnaj morala biti doma. Hitro vstane in se pripravlja na odhod. Smaragda pokliče hišno, da bi jo spremila, ali tu jame Borovski na vso moč ugovarjati, da je to njegova stvar, razven ko bi gospodična sama bila zoper to. Kdo bi bil rajši sam z Borovskim, nego Vanda! Le prehitro je vse to prišlo. Pa če bi bila tudi imela še kak pomislek, društveni zakoni so ji veleli, da mora sprejeti uljudno ponudbo ter se za njo kar najlepše zahvaliti.

Akoprem bi ji sicer ne bilo ljubo, da bi jo ljudje zvečer na ulicah videli samo s tujim častnikom, danes ni imela časa misliti na takšne obzire; preveč jo je prevzelo, kar se je v nji godilo od Chopinove »nokturne«. Pogovor med potjo jima ni gladko tekkel. Borovski ji je zastavljal pretrgana vprašanja, na katera mu je Vanda še krajši odgovore dajala. Bilo je temno in če nisi človeka srečal prav pod katero izmed redko nameščenih svetilnic, nisi ga mogel spoznati. Pa saj po tistih ulicah že ni bilo ljudij. Pred pivarno »pri belem konjiči« poslavljal sta se nedeljska prijatelja, ali v skromnem zadovoljstvu jima za ves svet ni bilo mar. Ko sta pa Vanda in Borovski zavila okoli ogla proti frančiškanskemu mostu, zadela sta pod mestno svetilnico na starikasto žensko, ki je na glavi imela preprosto belo pečo, v roki pa držala s čisto ruto ovite molitvene bukve. Debelo ja je pogledala, na to obstala in se za njima obrnila ter sama s seboj zamrmrala nekoliko besed, ki jih nihče ne bi mogel razumeti. Prišedši pred hišo se je Vanda na pragu prav ljubeznjivo poslovila od Borovskega in mu pozabljivši podala roko, katero je on hitro poljubil. Ko se je v temi naglo obrnil, stopil je nehoté na nogo gospodu, ki je prišel od svetega Jakoba sem.

»Pardon!« prosi Borovski odpuščanja, tuji gospod pa se hudobno nasmeje ter doda nekoliko uljudnih besed, po katerih je Vanda v veži spoznala glas doktorja Mačka.

III.

Vanda je odslej še bolj pogostoma zahajala k Smaragdi nego poprej. Večkrat se je nji sami že nespodobno zdelo, ali vsako pot je vedela kak izgovor pred svojo vestjo, pa tudi pred materjo, ki pri vsi svoji ostrosti ni bila ne sitna ne natančna. Smaragda pa je kmalu uganila pravi vzrok, zlasti ker se je čemdalje tem bolj pogostoma pripetilo, da je ravno takrat tudi Borovski tjà prišel. Ni ju hotela motiti, ampak s prvine se je celo pritajila, kakor da ne bi bila ničesar zapazila, in večkrat je za kak trenutek stopila v drugo sobo, da sta bila sama. Nikdar ji ni prišlo na misel, da morebiti ne ravna prav; marveč se je brez vse skrbi v srci svojem radovala mladi ljubezni ter na tihem opazovala njen razvoj, kakor na vrtu opazujemo razvoj nežne cvetke. Tudi so ti »slučajni« sestanki bili prijetna sprememba v jednoličnem življenji njenem.

Sploh se nihče ne bi bil zmenil, zakaj Glovackova hči vsak čas leta k tisti tuji gospodi, ki ne hodijo ne med ljudi, ne v cerkev, ko je ne bi bil zalezoval zviti doktor Maček, odkar jo je oni večer z neznanim častnikom videl na vežnih vratih. Skrbelo ga je, da mu ta človek ne bi pokvaril lepih računov; rad bi kaj več zvedel o njem, ali zastonj je bil njegov trud; niti v kazini mu niso mogli povedati, kar je želel, kajti Borovski ni bil med tistimi, ki so se nastavljali pred kavarno, kadar so se ljubljanske gospé z nadepolnimi hčerami svojimi sprehajale iz Zvezde pod Turn pa zopet nazaj; na kazinskih veselicah pa ga celó nisi videl. Zdaj je Maček skušal dobiti veljavnejših dokazov za svoje slutnje. Če je le utegnil, hodil je ob nenavadnem času nemirno semtertjã ob zadnji vrsti Zvezdinih dreves, da so ga tovariši že dražili z lepo Grkinjo, pa poredno do dajali, da si tu zastonj trga podplate. Take besede so ga sicer ujezile, ali resnice le ni hotel povedati v opravičenje svoje, pa se je prav nerodno izgovarjal, da so se mu še bolj smejali. Ne bi maral, ko bi bil dosegel svoj namen, ali vse je bilo zastonj. Večkrat je sicer videl Vando, ko je šla k Smaragdi, ali to je itak že prej vedel. Časih videl je tudi častnika, ali to je bilo vse premalo dokazov, kajti tudi drugi so vedeli, da sta si Borovski in Sieminski dobra, saj so ja skupaj na sprehodu videli in si takoj mislili, da sta si rojaka in morebiti celó stara znanca, ki sta se po srečnem naključji v Ljubljani

zopet našla. Minilo je že nekoliko mesecev. Maček je ugibal to in ono, gotovega pa le ničesar ni uganil.

Bil pa je še nekdo drugi, ki se je tudi zanimal za Vando ter se celó s hudobnim jezikom svojim zaletaval v njo. To je bila Dobravčeva Jera, tista, ki jo je ono nedeljo zvečer z Borovskim srečala na konci gledaliških ulic. Tudi ona ni mogla ničesar gotovega reči, zato si je tem več izmislila, pa je skoraj vsako pot s pomenljivimi besedami zbadala Glovackovo kuharico, če sta na trgu ali v mesnici skup zadeli. »Vaša gospodična si je pa naročila kar vojaško stražo, kakor največja cesarska gospoda«, tako jo je znala dražiti, ali pa jo je vprašala: »No, ali bo kaj kmalu ženitovanje?« — Glovackova Neža se je malo zmenila za Jerine besede; dobro jo je poznala, kakor so jo poznali vsi mesarji in vse Krakovčanke, kar jih je dopoludne sedelo od Sv. Nikolaja do mestne hiše in še dalje doli. Zato je tiho šla mimo nje, časih pa ji je kratko zavrnila: »Menda te luna trka«, ali pa: »Jera, kaj te zopet jezik srbi?«

Bil je vroč poletni dan. Solnce se je nekoliko nagnilo, uradniki so zapuščali zakajane pisarne, nališpane gospe in gospodične pa so gizdavo stopale proti Zvezdi k vojaški glasbi. Tudi doktor Maček se je vzdignil, vrgel čez rame vrhno suktnjo ter od Križevnikov smešno oblastno stopal čez Novi trg in čez Trančo naravnost k Glavackovi gospé. Po sosednih malih štacunah so ga že dobro poznali, kajti prihajal je skoraj vsak dan ob isti uri, in ker takrat že ni bilo več kupčije, postajali so gospodarji na pragu in si čez ulice namigavali za mladim doktorjem.

Akoprem je vsakdo vedel, da Maček hodi k Glovackovim zaradi hčere, ki je res bila lepa, da jih je v Ljubljani bilo malo takšnih, ob enem pa plemenite krvi in ne brez dote, zdelo se je vendar vsakemu čudno, zakaj da vselej prihaja, kadar Vande ni doma. Če se ga ona nalašč ogiblje in nikakor ne mara zanj, potem bo ves njegov trud itak zastonj. Zatorej ako je količkaj bistroumen, moral bi to takoj sprevideti, in če je pošten, moral bi odjenjati. Isti Neži se je to čudno zdelo; nikakor ni mogla verjeti, da bi tak gospod mogel zarad južine zahajati v kako hišo, kakor so poredni jeziki rekali; celó neumno pa se ji je zdelo, kar so drugi trdili, da bi ponosna njena gospa sama bila rada v družini z mladim doktorjem, kateremu bi bila lahko mati.

(Dalje prihodnjič).

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

(Dalje.)

III.

Da ni bilo tako, kakor so ljudje govorili, to je bilo res; ali vkljub temu je gospa Glovacka vselej bila nemirna in veselega obraza, kadar je imel priti doktor Maček, in takšna je bila tudi danes. S pletilom v roki je hodila po sobi semtertjã, a brž ko je kdo stopal po stopnicah gori, nastavila je uho, če ni on. Ni trebala dolgo čakati, natanko ob določeni uri je potrkal na vrata in bil v sobi. Bil je kakor doma, in gospa ga je iz gostinske sobe peljala v spalnico, odmaknila mizo in mu velela, naj sede poleg nje na divan. Doktor se ni obotavljal, ampak tiho je sédel na določeno mu mesto, kakor vsako popoldne. Danes je bil malo zamišljen in slabe volje. Gospa Glovacka poprime besedo in ga vpraša:

»Kaj pa Vam je, gospod doktor, da ste tako žalostni? V Vaših letih mora človek biti zmeraj vesel; zlasti če se mu kaže tako lepa prihodnjost, kakor Vam.«

»Res da nisem dobre volje, ali nikakor ne bi mogel reči, da sem žalosten. Sicer pa se jako motite, gospa, če misliti, da ima človek v mojih razmerah vedno le jasno nebo nad seboj.«

»Rada bi videla tiste oblake, ki bi mogli potemniti Vaše solnce; to bodo pač meglice, katere bi nežna gospodična z mahaljcem svojim mogla razpoditi.«

»Mogoče, ali ne vsaka!« kratko zavrne doktor.

Gospa Glovacka je dobro vedela, kam Maček meri; ali nič ni bila užaljena, celo želela je, da bi odkritosrčno o tem govorila. Na videz pa se je le pritajila, kakor da ga ne bi bila prav razumela, in smehljaje mu odgovori:

»No vidite, da sem uganila, kakšne so Vaše megle.«

»Dovolite, milostiva, da se malo bolj jasno izrazim.«

»Prosim, prav drago mi bodc.«

»Kje je gospodična Vanda?«

»Ni je doma, šla je h gospé Sieminski.

»Ali zakaj je ravno takrat nikdar ni doma, kadar sem jaz tu, to je vendar čudno.«

»Prav nič ni čudno, ampak čisto jasno je. To je ravno najugodnejši čas, da se s prijateljico uri na glasoviru. Krivico ji delate, če trdite, da je nikdar ni doma, kadar ste Vi tu. Kadarkoli ste opoludne ali na večer bili naš gost, nikdar je niste pogrešali; popoludne pa ni gotovo, da pridete. Drugače bi bilo, da ste se napovedali in poudarili, da bi se tudi z Vando radi kaj pomenili.

»Naj bo!« reče doktor in zgane z ramami. Poznalo se mu je, da ni bil povse zadovoljen z gospenjim razlaganjem. Ko se je malo odhrkal, povzame zopet besedo:

»Še jedno vprašanje mi dovolite, milostiva! Zakaj gospodična Vanda vedno le k Sieminskega gospé zahaja, a ne tudi kam drugam; saj se v Ljubljani ne manjka deklic njene dobe in tudi odličnih dovolj, da bi se mogla ž njimi družiti.«

»Vsakdo hodi najrajši tja, kamor ga vleče srce. Da je moji hčerki lepa Smaragda nad vse druge k srcu prirasla, tega ji ne morem braniti, zlasti ker jo nánjo tudi nekoliko veže spomin na rajncega očeta, ki je z veliko ljubeznijo in redkim sočutjem bil udan tem nesrečnim ljudem. Razven tega ji je ta tovarišija od velike koristi, kajti pri nikomer drugem se Vanda ne bi mogla tako dobro vaditi na klavirji, kakor pri gospé Sieminski. Prav vesela sem, da se je našla tako lepa prilika; Bog ve, čemu bo to dobro.«

»To je vse lepo; ali milostiva ne bi smeli pozabiti višjih ozirov. Jaz ne poznam Sieminskih; cesarski uradnik niti ne smem imeti znanja ž njimi, kajti bilo bi slabo priporočilo záme, ko bi se družil z izgnanci. Vi ste neodvisna, to je res, ali v višjih krogih bi Vam le utegnili zameriti prezaupljivo prijateljevanje s to rodbino.

»Jaz se nikdar nisem pečala s politiko, ali plemkinja sem zmeraj bila lojalna ter obsojala vsako rovarjenje, bodisi slovensko, poljsko, ali madjarsko; toliko pa me je moj rajnki le prepričal, da ob času državnih prevratov večkrat trpé nedolžni. Sieminski so že več let v Ljubljani, a tako tihi in mirni ljudje so, da bi malokdo vedel za nje, če ne bi gospodje toliko govorili o lepi Smaragdi.«

»Tiha voda bregove trga«, rekel je doktor ter ponosno povzdignil glavo, v svesti si, da je izustil modro besedo.

»Pa ne vsaka«, zavrne mu mirno gospa Glovacka.

»Saj se ne bi zmenil za Sieminske, to ni moja stvar; hvala Bogu, za takšne ljudi imamo policijo. Toda milostiva boste sami sprevideli, da meni ne more biti prijetno, če gospodična Vanda tako pogostoma tja zahaja. Ljudje jo vidijo; ljudje vedo, da se jaz za njo zanimam, pa bi mi moglo škodovati zdaj, ko ravno pričakujemo toliko in tako imenitnih izprememb, ki imajo tudi odločiti o mojem povišanji v službi.«

»Ali, gospod doktor!« čudi se gospa, »kdo bo vse tako črno gledal! Tako oster ta novi državni red le ne bo. Mladi ste in neizkušeni, kar pa nič ne dé; velika Vaša skrb in natančnost Vam bo le na korist. Do dobrega sem prepričana, da Vas čaka lepa prihodnjost in da boste prav kmalu povišani v službi, vkljub temu, da Vanda hodi k Smaragdi.«

»Trdno upam,« pritrди Maček zadovoljen sam s seboj, potem pa bolj plašno doda, »ali brž ko pride imenovanje, moral bom odpotovati, a do tja bi nekatere stvari vsakako rad imel na čistem.«

»A kakšne stvari so to?« vpraša gospa čisto mirno, akoprem je dobro vedela, da se prav nje in hčere njene tiče, kar je Maček imel v mislih. Še se je nadejala, da se bo Vanda dala pregovoriti in omečiti doktorju nasproti. Zato se na nobeno stran ni hotela prena-gliti, ampak vsako besedo je dobro premislila, predno jo je izustila.

Doktor se je ohrabil in nadaljeval:

»Vidim, milostiva, da mi je brez ovinkov govoriti. Nikdar nisem pred Vami tajil, kakšna čustva gojim v srci svojem za gospodično Vando. Ko sem se prvikrat bližal Vaši hčeri, želel sem, a danes želim bolj, nego kdaj prej, da bi naju združil srečen zakon. Vi niti trenutek niste bili zoper to, celó upanja ste mi dajali z ljubeznivostjo Vašo. Drugače me je sprejela gospodična. Ogiblje se me, kjer le more, a če sva skupaj in če začnem besedo napeljevati na svojo ljubezen do nje, kar preseče pogovor, in še nisem imel prilike, da bi ji razkril srce svoje. Niti toliko se ni mogoče ž njo meniti, da bi me bolje spoznala. Pravil sem ji, kar sem doživel na Dunaji. govoril o raznih drugih stvareh ali ona je vedno le molčala, a ne da bi kdaj kazala, da jo moje pripovedanje zanima, ali da bi sama začela kak pomenek.«

»Ravno to kaže,« opravičuje jo mati, kako je sramežljiva. Prav takšna deklica morala bi Vam biti po volji.«

»Ne bi maral, ko bi bilo res tako, kakor pravite; ali meni se zdi, da je to njeno ravnanje premišljeno; da je to očitno znamenje hladnosti, če ne še kaj drugega. Poznam gospodično od druge strani. Bilo je prilike, da me je tako odločno in brez strahu zavračala, da sem se ji kar čudil.«

»Jaz iz Vašega pripovedanja sklepam, da Vi Vando in sploh dekleta slabo poznate. Sicer me ta Vaš nepokoj veseli, zato ker mi je nov dokaz o veliki ljubezni Vaši do Vande.«

»Ne morem Vam reči, kako meni to Vaše priznanje dobro dé, ali zato nikakor ne sodim drugače o Vaši hčeri. Ne, ne, jaz se ne motim, marveč bojim se še vse kaj hujšega, kar gotovo niti Vam, milostiva, ne bi bilo drago. Pa kaj bi o tem govoril; premalo imam dokazov, zato rajši molčim.«

Gospa Glovacka ni mogla pritajiti jeze svcje; preveč so jo razžalile zadnje doktorjeve besede. Vsa razdražena mu ostro zavrne:

»Tako sumniti moje dete, tega si ne dam od nikogar, najteže pa to čujem iz Vaših ust, gospod doktor; kajti kdor o izvoljeni srca svojega sodi, kakor Vi o moji hčeri, ta je ni vreden.«

Maček je sprevidel, kako se je bil prenaglil, kesal se je svoje nepremišljenosti in jel je gospo tolažiti:

»Prav lepo prosim odpuščanja, milostiva, nisem se prav izrazil. Hotel sem reči, da ne bi smeli Svoje hčere tako zlahka puščati k Sieminskim; kdo ve, kdo tjà zahaja, kajti to so naposled vendar le sumnjivi ljudje.

»Da Sieminski niso ljudje po moji volji, to dobro veste, gospod doktor; ali če so tudi politično osramočeni, zoper privatno njihovo življenje nihče ničesar ne more in ne sme reči.«

»Gotovo, da ne; in niti jaz tega nikdar nisem trdil. Le to sem rekel, da se ne ve, kdo drugi k njim zahaja. Odkar je novi polk v Ljubljani, družijo se Sieminski z nekim častnikom, ki je čisto drugačen, nego so ostali. Ne šali se s tovariši svojimi, ne postopa za dekleti, ampak le v časopisih tiči in s Sieminskim se sprehaja.«

»To vendar ni nič slabega; celó lepo je, če je častnik moder, kakor se možu spodobi.«

»Tega ne tajim; ali ljudje, ki niso taki, kakor drugi, so nevarni. Kdo ve, če v tem častniku pod belo cesarsko suknjo ne bije prevratno rovarsko srce.«

Gospa Glovacka je umolknila; preveč se ji je gadilo grdo natorcevanje. Prav živo se je spominjala ranjkega moža svojega; sprevidela je, kako modro in resnično je on sodil o takih stvareh. Zakaj ga ni več, da bi zavračal mladega doktorja! Čez nekoliko trenutkov pa zopet izpregovori:

»Pustiva to, gospod doktor, v tem se ne bodeva ujemala. Gledé Vande pa ponavljam, kar sem Vam prvokrat rekla, ko ste mi razodeli naklep svoj ter snubili mojo hčer. Načesar nimam zoper to, celó

prav srečna bi bila, ko bi se v tej stvari Vaša in — moja želja izpolnila. Toda v svetu ne gre vse, kakor bi želeli; večkrat treba čakati in potrpeti, in ravno Vam, gospod doktor, priporočala bi v tem malo več potrpljenja. Saj sta še oba mlada. Vam itak treba še nekoliko višje službe, a med tem izkusite, da si pridobite Vandino srce.«

Doktor Maček ni vedel, kaj bi na to odgovoril. Predobro je čutil, da ga Vanda ne mara; dozdevalo se mu je celó, da družega ljubi, kajti če je sprva proti njemu bila hladna, zdaj mu ne more več prikrivati, kako ji je zopern. Ni vedel, kaj bi odgovoril gospé, ki mu je bila nagnena in ga je še zmeraj tolažila s praznimi upi. V tem pride Neža skozi zadnja vrata v sobo, pogrne mizo pred gospo in gostom njenim, razloži po nji potrebno posodo, a naposled odide in se povrne s kavo. Gospa natoči doktorju in sebi; dobro ve, kako črno in kako sladko da ima rad. On zopet hvali kavo, da boljše ni pil niti na Dunaji pri grofu, kjer je bil za domačega učitelja. Zdaj pa je ona jela zopet izpraševati po življenji v grofovski hiši, on pa je obširno pripovedoval, kar je vedel. Kadar je le mogel, vpletal je samega sebe, kolikanj so ga na Dunaji cenili, zlasti grofica; s kakimi visokorodnimi gospicami da je ondu občeval, in če bi bil le količkaj plemenite krvi, da se gotovo nikdar ne bi bil povrnil na Kranjsko. Toda grofova protekcija da mu bo ostala in mu pomagala, da bo hitro više stopal v državni službi.

Gospa je čisto pozabila, da sta se bila prej sporekla. Zopet je bila dobre volje, zlasti ko sta v pogovorih svojih čisto zašla v »visoke kroge«. Tudi Maček se je malo potolažil. Veselega obraza se je poslovil, da bi še o pravem času prišel v Zvezdo, predno jenja vojaška godba.

Bil je ravno pri vratih, ko je nekdo od zunaj na nja potrkal ter jih takoj tudi odprl.

»O, gospod doktor, Vi tu?« čudi se visoka stara gospa, »v »Zvezdi« kar mrgoli lepih deklic in mladih gospá, a nališpane so, da žena, kakor sem jaz, ne ve, kam bi se djala.«

»Nikar tako, milostiva, kdo bi sam sebe tako po nazasluženem nazaj postavljaj!«

Stara gospa bila je nagluha, pa ni razumela doktorjevega odgovora, ali ker je videla, da odhaja, podražila ga je:

»Dobro pazite náse, da Vas ne zadene usodepolna pušica. Le smejte se, pa je le tako! Nečem Vas dlje zadrževati; polno žarečih očij se željno ozira, od katere strani pridete. Z Bogom! Dobro se imejte.«

Zgovorna mamica je bila gospa Dobravčeva, najstarejša in najzvestejša znanka Glovackega dóma. Z rajnko materjo gospe Glovacke bili sta nerazdruživi prijateljici, obe sta ob času francoske okupacije najbolj sloveli med vsemi dekličí tedanje Ljubljane, pa nista mogli pozabiti prelepih časov mladosti svoje. Dobravčeva gospa je pri vsaki prilíki poudarjala, kako so francoski oficirji bili priljudni in okretni in da so se sploh tako líčno védli, kakor da bi bili sami grofi in baroni. Nič ni zamerila, če jo je kdo podražil s francoskimi častniki, ampak dala mu je kak šaljiv odgovor, potem pa znova jela praviti, kar je že, Bog ve kolikokrat, povedala. Pa kdo bi ji zameril, saj je nobena stvar na svetu ni mogla tako razveseliti, kakor spomin na stare čase. Reva bila je že več let vdova po moži odvetniku, ki ji je zapustil toliko, da je mogla brez skrbi živeti. Stari njeni znanci so pomrli, a ker ni imela otrok, bila bi čisto zapuščena, če ne bi bilo gospe Glovacke, ki jo je spoštovala, kakor kako teto. Zato je Dobravka vsak čas k nji zahajala in bila je pri nji kakor doma. Dasi visoke postave in stara, držala se je še zmeraj po konci, in tudi črte na obrazu so še zmeraj pričale, da je nekda j morala biti lepa. Nosila se je nekako bolj po stari šegi, zlasti si jo lahko spoznal po umetnih kodrastih zvitkih, ki so ji ob straneh viseli izpod klobuka. V roki je vedno nosila starinsko žametovo torbico, v kateri je imela robec, pletilo, molitvenik, ali kar je sicer trebala, če je šla od doma.

Ko je doktor Maček odšel, obrne se stara gospa h gospe Glovacki in ji zakliče:

»Brhek je!«

»Ni napčen«, pritrđi ji mirno Glovacka.

»Kaj pa Vanda?« vpraša Dobravka, kakor nekdo, ki natanko vse ve, kar se v hiši godí.

»Kaj?« ponavlja Glovacka in zgane z ramami, »čimdalje trdovratnejša je, kar nič neče slišati o njem.«

»Čudno!« reče stara gospa, sede na sofo kraj Glovacke in vpraša dalje:

»Kaj pa vendar pravi?«

Gospa Glovacka ji na to ničesar ni odgovorila, ampak pobesila je oči in molčala. Dobravka hitro zopet povzame besedo:

»Ali mar družega ljubi?«

»Ne, da bi jaz vedela; saj razven doktorja Mačka niti ne pozna mladega moškega.«

»Ali res ne?« vpraša Dobravka sumnjivo in se poredno nasmeje.

»Odkod neki?« zavrne nejevoljno Glovacka, ali spomnila se je denašnjega pogovora z doktorjem Mačkom in se globoko zamislila.

»Odkod da bi ga poznala? — I no, saj vendar hodi v cerkev, v posete, na sprehod; a kolikor jaz vem, ne hodi nikamer z zavezanimi očmi.«

»Gospa Dobravka, Vi ste pač srečni, da se Vam v Vaših letih še ljubi tako šaliti.«

»E, mi iz francoske dobe, mi smo drugi ljudje.«

»Če so bili vsi takšni, kakeršni ste Vi, potem Vam rada verjamem. Ali pustiva to. Danes ste z Vašim govorjenjem v meni obudili nekako sumnjo o moji hčeri; draga gospa Dobravka, povejte mi odkritosrčno, ali res kaj veste?«

»Kakšno sumnjo? Saj to ni nič slabega, če namesto tega ljubi družega.

»Kakor se vzame. Prav lepo Vas prosim, ne govorite tako od daleč, ampak kar golo resnico mi povejte.«

»Kdo ve, če je to resnica, kar jaz vem.«

»Tedaj mi recite to, kar veste, kar ste od drugih čuli, ali kar morebiti sami sklepate iz kakih znamenj.«

Stara gospa se nasmeje in pravi:

»Naj bo; ali nikar si po nepotrebnem ne delajte skrbij. Bog ve, če je vse res; in če je res, tudi ni nič hudega. Sama nisem še nikdar ničesar zapazila; ali moja Jera mi je že spomladi pravila, da je neko nedeljo zvečer videla gospodično Vando z nekim častnikom, ki jo je bržkone od Sieminskih domov spremljal. Meni se to ni nič nenavadnega zdelo, saj je to dolžnost vsacega kavalirja, pa se nisem dalje zmenila. Ali Jera trdi, da se ne moti, da isti častnik še danes zalezuje Vando in da se shajata pri »tistih čudnih ljudeh, ki niso naše vere.« Ona da je to že večkrat zapazila, ko je v Zvezdo šla po vode. No, to je vse.«

»Ali mar tega ni dosti?« vzdihne gospa Glovacka in kar vroče jo je prehajalo od nepričakovanega razodenja.

»E kaj bi bilo dosti; to vse nič ni. Mladi ljudje se bodo zaljubovali in dragovali, dokler bo svet stal. Katerim je usojeno, tisti se bodo vzeli, in zastonj bi bilo vsako odgovarjanje; katerim pa ni usojeno, tistim se vsaka zveza sama po sebi razdere. Čemu bi si torej glavo belili s stvarmi, ki niso v naši moči.«

»Te Vaše misli so menda tudi še iz francoske dobe.«

»Kaj bi bile iz francoske dobe; odkar svet stoji, bilo je tako in bo tako ostalo.«

»Mogoče; ali vselej se zaljubljene zaveze le ne razvezujejo tako gladko, kakor ste Vi povedali.«

»Gladko, gladko!« ponavlja stara gospa malo nejevoljna, »kaj pa se na svetu gladko razvija? Od zibelke do groba nam je vsem pot s trnjem posut; ali zato nismo Bogu nič menj hvaležni za življenje, katero nam je dal.«

»Gospa Dobravka, Vi bi nazadnje človeka še znali potolažiti. Veste kaj, pojdiva malo na sprehod, prav potrebna sem čistega zraka.«

»To je pametna beseda«, zavrne stara in kar obraz se ji je zasvetil od radosti, da je še kdo na svetu, ki si želi njene družčine.

(Dalje prihodnjič.)

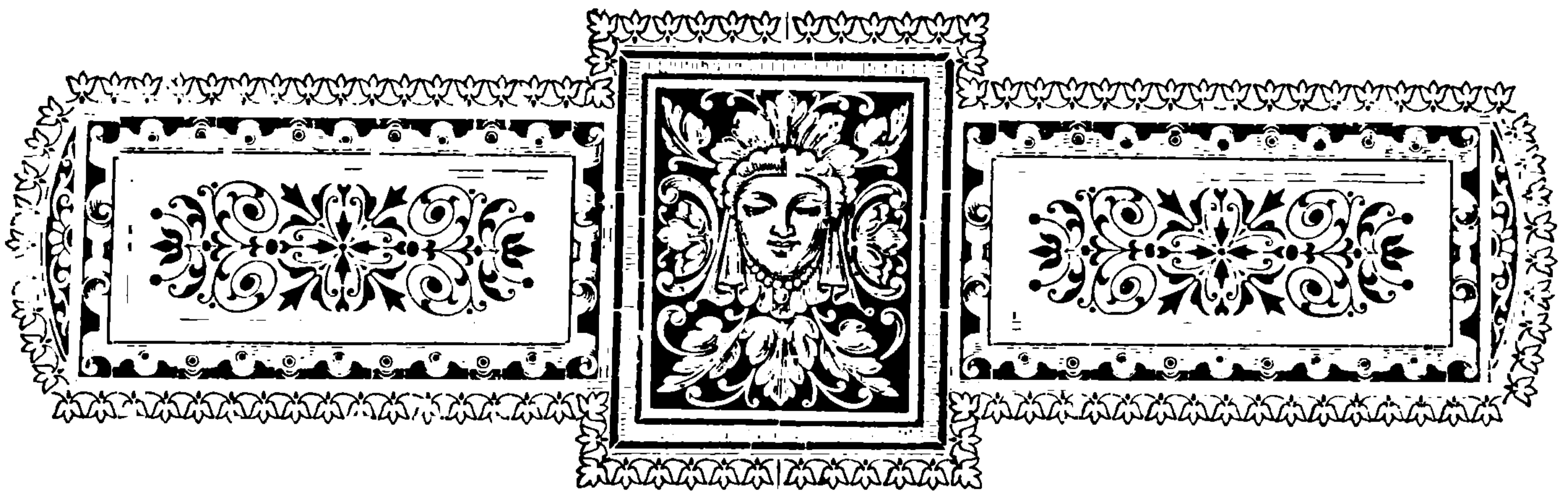
Osapska dolina.

Spisal Ivan Železnikar.

Slaven in krasen je razgled z Opčin na amfiteatralično razprostrajoči se Trst, na rujavkasto-sinje obale istrske in na modrozeleno valovje Jadranskega morja; menj poznat, a jednako krasen, v marsičem morda celo krasnejši pa je razgled iznad starega grada v Sacêrbu (San Servolo), ki se kakor sokolovo gnezdo dviga med kršnim Krasom in tožno Istro, med Žaveljsko in Osapsko dolino.

Sacêrb je mala a slikovita vasica na visocem hribu nad Dolino, ležeča okoli skalne škrbine, na kateri stojé razvaline nekdanje trdnjave, znamenite izza bojev z Benečani. V Valvasorji nahajamo nje jako pristno podobo in v skalo vsekane stopnice, ki jih je narisal slavni kronist kranjski, ohranjene so še danes tako dobro, da po njih, dasi so nekoliko previsoke, z malim naporom dospeš v podzemeljske, iz naravnih skalnih otlin prirejene prostore, ki so bili nekdanj posadki v skrajnem slučaju zadnje pribežališče, ali kakor Valvasor pravi »receptaculum«. O jahališčih, narisanih v »Ehre des Herzogthums Krain«, dandanes ni več najmanjšega sledu, kakor tudi ne o slavi nekdanj ondu gospodujočih plemenitih gospodov, med katerimi so bili Petači (Petazzi) po ljudski pripovedki tako kruti, da so matere Brščice s svojim mlekom morale dojeti grajska pséta, kar je nekda tudi bilo vzrok, da je oholi ta rod popolnem izumrl.

Popotniku dospevšemu iz prijazne Doline po dobre polure hoda v Sacêrb in splezavšemu na starega gradú najvišje razvaline, odpira se v istini čaroben razgled. Tam v ozadji se vidi mesto Gradež in

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

IV.

Kdo vé, kolikokrat že je Vanda trdno sklenila, da bo v prihodnje o pravem času hodila domov, ali godilo se ji je, kakor drugim ljudem; sklep je ostal sklep, in brez premisleka je vselej obtičala, kamor jo je vleklo mlado srce njeno. Tudi danes se je predolgo zamudila pri Smaragdi. Že se je večkrat hotela vzdigniti, ali vsak pot jo je zopet in zopet zadrževala neka tajna moč. Presladko se je dalo šepetati z Bronislavom vpričo lepe Grkinje, ki je v tuji svoji opravi kakor žrica boginje ljubavi netila skrivnostni ogenj ter kakor kaka zavetnica bdela nad zaljubljenima, da ju ničesar ne bi motilo v tihi sreči. Šele ko se je naredila noč, vzdramila se je Vanda iz blaženstva svojega in se hitro napravila k odhodu. Toda še nikdar se ji ni bilo tako težko ločiti od tega zavetja mladostnega dragovanja; čuden strah ji je stiskal srce; zdelo se ji je, da jo že čaka sovražna sila, ki ji podre preveliko srečo njeno.

Prišedši domov ni se mogla Vanda načuditi, da je mati z Dobravčevo gospo šla na sprehod. Očitala si je, da je zanemarila dolžnosti, ki jih ima vsako dete do roditeljev svojih. K raznim občutkom ki so ji potresali dušo, pridružili sta se še žalost in graja, da vedno znova grení življenje predobri materi svoji, katero vendar tolikanj ljubi, da jo bolj ljubiti ne more. Vsa potrta je slonela na oknu in zrla v temno noč. Da je mati ne bi našla v takem stanji, užgala je luč in sedla h klavirju. Sprva je bilo videti, da je razmišljena in da morebiti niti ne vé, kaj vajene njene roke prebirajo po koščeni tipkah; ali kmalu je igranje postalo bolj premišljeno, ubrani glasovi so se jeli čimdalje bolj vezati drug z drugim, a napósled je mrtvi stroj izražal čustva iz dna duše njene, da jih mlada umetnica z besedo nikdar ne

bi mogla povedati bolje. Toda nič si ni olajšala hudih bolečin, kajti neusmiljeni glasovir ji je vsak poverjeni občutek takoj povrnil ter znova paral ranjeno srce. Igrala je zdaj to, zdaj ono, a ko je prešla na usodepolno nokturno, ni mogla več odjenjati. Sama je čutila, da te skladbe še nikdar ni tako dovršeno igrala in vedno jo je ponavljala od kraja.

Gospa Glovacka se je mirna in potolažena vrnila s sprehoda. Ko je čula klavir, šla je v gostinsko sobo, ali kar na pragu je obstala in strmela. Tako še ni čula igrati hčere svoje; srce se ji je začelo tajati od veselja in sama s seboj bila je zadovoljna, da Vandi ni branila hoditi k Smaragdi. Kakor le mati more, tako zaljubljeno je gledala dete svoje in skoraj bi bila pozabila vse, kar sta ji neprijetnega razodela Maček in Dobravka. Toda skušeno materino oko je le prehitro videlo še drugo izpremembo; zapazilo je, s koliko strastjo je hčerka udarjala po nedolžnih tipkah, kakor da bi se nad njimi hotela znositi. To ni bila več prejšnja Vanda. In kako so se ji žarela lica; kako se bliskale njene oči; hitro so se ji vzdigovala mlada njedra. Vse to je videla skrbna mati, in čelo se ji je zopet zmračilo. Ni mogla dalje gledati to besno strast na svojem deteti, v srce se ji je smililo. Pozove jo torej:

»Vanda!«

Hčerka je ni čula; preveč se je bila zamislila v divno skladbo, pa je kar v jedno mér drobne prstke podila po blagoglasnem stroji.

»Vanda!« zakliče mati s krepkejšim glasom.

»O, mama!« vzklikne Vanda, skoči urno s stola in poljubi materi roko. Na to jo zaupljivo pogleda v oči in jo prosi odpuščanja:

»Mama, nikar mi ne zameri, da me toliko časa ni bilo domov; saj mi je bilo dosti hudo, ko mi je Neža rekla, da si šla z Dobravčevo gospo.«

»Zakaj bi ti bilo hudo. Mi stari gremo skup.«

»Mama, nikar me od strani ne zbadaj; kar naravnost me pokaraj, saj priznavam, da sem kriva.«

»No, no, odklej si pa tako občutljiva? Nisem te mislila žaliti. Mari jaz nisem tudi stara?« tolaži jo mati.

»Stara in stara, to je velik razloček; z Dobravčevo gospo se ti nikakor ne moreš postavljati v jedno vrsto.«

»Vanda, odkod tebi zadnji čas ta prevzetna visokost?«

»Jaz nisem ne visoka, ne prevzetna, pač pa sem ponosna, kakor mora biti vsakdo, kogar ni treba biti sram, da je človek.«

»Draga moja, to je záme preučeno. Ranjki papa, Bog mu daj dobro, je tudi časih znal take nerazumljive odgovore dajati, pa kaj je imel od tega?«

»Imel je zadovoljstvo v samem sebi, a da ni umrl, bil bi se tudi še prepričal, da so njegove besede pale na rodovitna tla.«

»A videl bi, da plod, ki ga je obrodilo njegovo seme, nam tako malo koristi, kakor njemu,« ujedljivo doda mati.

»To bi samo s tvojega stališča mogel videti.«

»Za to ne treba človeku posebnega stališča, ampak samo zdrave pameti. Če ti ne bi bila tako visoka, ali po tvojem ponosna, ne bi jaz imela toliko skrbij za tvojo prihodnost.«

»Za mojo prihodnost ti ni treba imeti prav nobenih skrbij.«

»A kdo jih bo imel, če ne jaz; in ne bom se jih odkrižala, kakor kažejo najnovejša znamenja.«

»Rada bi vedela, kakšna so ta znamenja,« odgovorila je Vanda, ali ne več s prejšnjo odločnostjo. Ugenila je, kam hoče mati napeljati besedo, pa jo je na prvi mah minul pogum.

»Ta znamenja ti bolje poznaš, nego jaz,« zavrne ji mati in se postavi pred njo radovedna, kaj ji poreče na to.

»Res ne vem, kaj misliš,« pomaga si Vanda iz zadrege.

»Čudim se, da imaš v nekaterih stvareh tako slab spomin. Kako se vedeš proti doktorju Mačku?«

»Kako?« ponavlja hči, da si izmisli pravi odgovor, potem pa se na kratko odreže: »Prav tako, kakor mu gre.«

»Vanda, Vanda! Jaz te skoraj ne poznam več. To ni ponos, to je sama prevzetnost. Kaj ti je doktor naredil, da si tako neuljudna in neljubezniva ž njim? Prav bridko se mi je potožil.«

»Kako bi mogla biti ljubezniva s človekom, ki je tako siten in zopern.«

»Saj mora biti siten, ker ga ti z odurnim vedenjem od sebe odganjaš, on se pa ne da. Le malo mu daj upanja, in takoj bo drugačen.«

»Upanja? Kakšnega upanja?« vpraša Vanda čisto nedolžna, kakor da ne bi umela materinega sveta.

»A ti še vprašaš?« čudi se mati, saj vendar nisi več otrok, da ne bi vedela, kakšnega upanja more deklica dati neoženjenemu možu.«

»Neoženjenemu!« ponavlja Vanda z zategnenim glasom, pa se nasmeje in pravi: »Ali si mar domišljuje, da bi jaz mogla biti njegova žena?«

»To ni nobena domišljija. Na vsak prst jih dobi, kolikor jih hoče!«

»Naj jih le dobi, ali mene ne bo med njimi.«

»Boga bi morala hvaliti za toliko srečo, ne pa s prevzetnostjo odbijati jo od sebe.«

»Sam Bog bi mi zameril, ko bi v zakon vzela moža, katerega ne ljubim.«

»Bi ga že ljubila, če bi ga bolje poznala; pa saj si niti toliko truda ne daš, da bi le jedenkrat pogledala v dušo njegovo.«

»To plitko glavo, da bi jaz mogla ljubiti! Mama, v tem ti mene slabo poznaš.«

»Doslej te menda res nisem poznala; ne vem, ali si se mi pri-
tajila, ali si sploh bila drugačna. Gledé Mačkove glave pa si se pre-
pozno oglasila, o nji so že drugi izrekli svojo sodbo, ko so ga po-
vedignili v doktorja.«

»To je samo dokaz, da je storil svojo dolžnost in se pridno učil,
nikakor ne priča, da bi bil bistroumen ali duhovit.«

Gospo Glovacko je hčerino ugovarjanje tako razkačilo, da ni
več mogla mirno stati. Vsa togotna je začela po sobi hoditi semtertjã,
v obeh pa si videl, da nekaj snuje. Napósled se zopet ustavi in uprè
kude svoje oči proti hčeri, rekoč z ostrim glasom:

»Vanda! S teboj človek ne pride več na kraj; ti hočeš zmeraj
imeti zadnjo besedo. To je grdo in nespodobno za deklico tvojih let,
zasti meni nasproti. Če tudi nisi več dete, vendar si le moja hči, a
jaz mati tvoja, ki od svojih otrok terjam pokorščine do smrti. Tega
ne smeš pozabiti nikdar! Ali si razumela?«

Tako odločne besede Vanda ni čula iz materinih ust, odkar je
oče umrl. Bila je čisto osupla in po vsem telesu jo je vroče prehajalo.
V prvi hip ni vedela, kaj bi rekla; napósled se ohrabri in odgovori
malo plašno:

»Nikar se ne jezi, mama, ali jaz res ne vem, kdaj bi se bila pre-
grešila zoper detinske svoje dolžnosti; kdaj te ne bi bila slušala, kakor
je dolžnost vsakemu detetu; ne spominjam se, da bi bila kdaj ravnala
zoper tvojo zapoved.«

»Naravnost zoper mojo zapoved nisi grešila, to je res; ali ti si
stara dovolj in tudi pametna si dosti, da bi mogla sama izprevideti,
kaj je dobro, kaj ne; kaj se spodobi, a kaj ne. Malo prej si meni
nauke dajala, in vendar si jih sama najbolj potrebna.«

»Mama, jaz te ne umejem,« odgovorila je Vanda odločno in brez
straha; »nauke tvoje sem zmeraj slušala, in tudi danes in v prihodnje
ti bom vsekdar hvaležna zãnje. Ali v srčnih stvareh, to je čisto kaj
druzega; tu jenja materina oblast nad hčerjo.«

V bistrih njenih očeh mogel si videti, da je pripravljena na vse, naj pride čez njo, kar hoče.

Gospa Glovacka je to izpremembo na hčeri svoji takoj zapazila, pa je malo odjenjala od svoje ostrosti ter bridko rekla:

»Kaj sem stara morala doživeti! Hči moja mi je odpovedala pokorščino!«

»V srčnih stvaréh,« popravlja Vanda.

»To je v stvaréh, v katerih je mladina najrajša slepa in ko bi bolj nego kdaj trebala dobrega sveta starejših izkušenih ljudij.«

»Mogoče, da bi ga trebala; ali ni verjetno, da bi v takšnem stanji kdo sprejemal pouke drugih.«

Ta odgovor je mater zopet močno razdražil; skrb in strah, da bi le utegnilo biti res, kar je danes čula iz dvojih ust, razburila sta jo zdaj do dobrega. Hudo je pogledala nepokorno hčerko in skoraj brez sape jo z mogočnim glāsom vpraša:

»Dekle, odkod pa tebi to grešno spoznanje? Ali si mar ti tudi že v tem zavednem stanji?«

Vanda je bila pripravljena vse po pravici povedati, ko bi bila mati vprašanje drugače zastavila; ali priznati »grešno spoznanje«, tega ob kratkem le ni mogla. Molčé je pobesila oči in se zamislila, da bi zbrala prave besede. Mati ni vedela, kako naj bi si to molčanje razlagala in grozne podobe so ji rojile po razvneti domišljiji. Zopet se obrne proti hčeri in jame jo zasmehljivo ujedati:

»Tako znaš ti mene slepiti! Klavir in Chopin, pa zopet Chopin in klavir, to te je povzdigovalo, to te je vleklo k Smaragdi in te do poznega večera zadrževalo pri nji. Ali je mar bil tudi Chopin, ki te je po temnih ulicah domov spremljeval? Moj Bog, moj Bog! kaj morem čuti, kaj moram doživeti!«

Kakor da obupava, trapila se je gospa Glovacka ter si z obema rokama stiskala vroče čelo. Vanda stopi tedaj hitro k nji, presrčno jo objame in milo prosi;

»Dobra mama moja! Nikar me ne sodi, dokler nisi tudi mene čula.«

»Dosti vem, ne treba mi več čuti,« brani se mati in zmaje z glavo, le to mi povej, če res koga ljubiš.«

»Ljubim«, odgovori Vanda mirno in odločno.

»A kdo je tako srečen, da mu ti brez materinega znanja in dovoljenja daruješ srce svoje?«

»Vojaški častnik Bronislav Borovski.«

»Glej, glej!« grize jo mati, »kako gladko ti to ime teče iz ust in koliko ponosno ga izgovarjaš.«

»Saj sem pa tudi ponosna nánj.«

»Tako! Hči moja je ponosna na čisto tujega človeka, ki ga nihče ne pozna, ki je danes slučajno v Ljubljani, jutri pa pojde, kdo ve kam, in zopet si bo našel trapasto deklico, ki bo ponosna nánj.«

»Nikar se ne prenagli, mama! Najprej moraš človeka poznati, potem sodi o njem. A kar se tiče stanu njegovega, mislim, da je cesarska suknja častna suknja, kateri so odprta vrata v najvišje kroge. Sicer pa je Borovski poljski plemenitnik, kakor ranjki naš papa.«

Gospa Glovacka se je malo zamislila, potem pa besedo drugače obrnila in rekla:

»Naj bo ta tvoj Borovski, kdor hoče, mož tvoj ne bo! K vojščakom močiti se, to v naših razmerah ne gre.«

»Jaz pa le njega ljubim in nobenega drugega ne.«

»Kakor hočeš. V srčnih stvaréh si mi itak pokorščino odpovedala, zato rej ti ne morem nikogar posiliti, da ga ljubiš. Toda dobro si zapomni: ljubiti in močiti se, je dvoje. Drugo brez mojega dovoljenja ne gre, zlasti v tvojih letih ne. V doktorja Mačka privolim kar takoj, njega in rodovino njegovo dobro poznam. Na njegovi strani bi tebi bilo zagotovljeno lepo brezskrbno življenje. Če njega nečeš, pa čakaj na mojo smrt, saj s takšnim ponašanjem ti ne bo treba dolgo čakati.«

Vandi je bilo neizrečeno žalostno pri srci. Ljubila je Borovskega, da bi življenje dala zánj, a na vso moč ljubila je tudi mater svojo. To dvojno čustvo bilo si je v nasprotji in je potresalo vso njeno dušo. Poznala je mater in vedela, da ona ne odjenja, in vendar se ni mogla udati v trdo njeno voljo. Razne misli so ji sedaj rojile po glavi, in podile druga drugo. Napósled ji je prišlo tudi to na misel, da bi bolehná mati mogla umreti. Zdaj se Vanda ni mogla več premagovati, ampak presrčno je objela mater svojo in se bridko zjokala. Ko ji je nekoliko odleglo, poprime besedo in milo prosi:

»Mama! Predobra moja mama! Ne sili me možu, ki ga ne morem ljubiti.«

»Silila te ne bom; ali to pa tudi rečem, z Borovskim shajati se ne smeš več.«

»Obetam ti, sladka mama moja, zvesto ti obetam pri vsem, kar mi je sveto,« rotila se je dobra hčerka, goreče poljubila in zopet poljubila skrbno mater in jo potolažila, kakor je vedela in znala.

Gospa Glovacka je za zdaj s tem bila zadovoljna, a nadejala se je, da čas tudi še drugo stori. Zatorej nikakor ni hotela čisto pretr-

gati prijateljstva z mladim doktorjem, ki je še zmeraj zahajal v hišo, in vsekdar ga je bila vesela, kakor prej. Maček je s tem bil zadovoljen, vendar pa mu je zarad drugih ljudij bilo neprijetno, da se ga je Vanda tako očitno ogibala in da mu od tistega usodnega večera ni več prišla pred oči. Pogostoma jel je izostajati in večkrat je že naprej povedal, da ga jutri ne bo, kajti da je drugam povabljen, ali pa se je izgovarjal s silnimi službenimi opravili. Vanda je le malokdaj hodila k Smaragdi in vselej le dopoludne na nekoliko trenutkov, ker je vedela, da Borovski takrat ne utegne hoditi v posete. Prav na kratko je Smaragdi razodela vzrok, zakaj da se ne more več ž njo vaditi na klavirji, ali povedala ji je dovolj, da je prijateljica ostalo mogla sama uganiti. Od Smaragde je tudi Borovski zvedel usodo Vandino. Ni je obsodil, ampak ohranil ji je v srci svojem vsa čustva, ki jih je tudi ona njemu čuvala; saj je o tem bil do dobrega prepričan, kajti kadar koli jo je slučajno srečal na ulicah, vsako pot ga je tako milo, blago pogledala, da ji je v očeh videl, kako mu je zvesta in udana. Najrajši pa je Vanda doma tičala, in če je bila sama, odprla je klavir in strastno je tedaj izpod drobnih prstkov njenih donela usodepolna Chopinova nokturna.

V.

Žalostno je Vandini potekalo poletje; na svojem domu pod gradom živela je kakor redovnica v samostanu, k nikomur ni hodila, a tudi k nji ni bilo nikogar. Gospoda so se iz mestne soparice razšli po kmetih in toplicah, in od vseh Glovackovih znancev je samo Dobravčeva gospa ostala v Ljubljani. Ona je pač časih prišla tolažit mater in hčer ter ji izkušala razveseliti s svojimi zastarelimi šalami. Vanda je bila ljubezniva z dobro starko in tudi smejala se je, ali vsa ta dobra volja bila je samo na videz in ni segla do srca. Nič se ni zmenila, kaj se godi v svetu, niti kakšno je vreme, ali je lepo ali grdo, to je nji bilo vse jedno. Vesela pa je bila, če se je nagnil dan in se je bližala ura, ko je bilo treba iti k počitku. Tedaj je zatisnila oči in sanjala o drugem lepšem svetu, v katerem ji nihče ni branil, da v polni meri uživa srečo svojo. Videla je njega in menila se je ž njim, in če bi bila mati tisti trenutek stopila v sobo, bila bi okoli ustnic speče hčerke zapazila zadovoljen smehljaj, kakoršnega po dnevi še nikdar ni videla.

Poletje je minulo in začeli so se hladni jesenski dnevi. Od štajerske strani je pihala mrzla sapa in prazne so bile klopi po lepih ljubljanskih drevoredih, kjer so zdaj otroci kostanj pobirali, težaki pa listje grabili. Tudi glasba je v Zvezdi potihnila, zato pa se je za gospodo začelo

nemško gledališče. Vanda vse te izpremembe skoraj da niti zapazila ni, kakor da za njo ne bi bilo letnih dôb; in akoprem je časih proti večeru šla z materjo na sprehod čez Vrtače proti Rožniku, njeno oko se ni, kakor nekdej, oziralo po prijazni okolici. Rada je potožila Bogu težave svoje ter v goreči molitvi iskala leka; če je le mogla, šla je k svetemu Nikolaju k deveti maši in vselej se je potolažena vrnila iz lepega svetišča. Ko se je nekega dne vračala iz cerkve, stopi za njo častniški strežaj, a pod škofijo ji izroči mal listič. Vanda se hitro ozrè, ali vojščak je že izginil okoli ogla. To je Vando še bolj osupnilo in od upa in straha ji je utripalo srce. Listič je uteknila v žep in hitela domov; ali danes se je pot strašno vlekla in vsak čas se ji je spoteknilo. Prišedši v sobico svojo, zabrnila je ključ in kar roka se ji je tresla, ko je segla po skrivnostnem piseinci. Bilo je od njega. Poroča ji, da mora nanagloma oditi iz Ljubljane; še jedenkrat da bi rad govoril ž njo ter da bo zato popoldne ob nekdej navadni uri pri Smaragdi. Vandi je od velike razdraženosti kar kri zastajala v žilah in bila je bleda kakor smrt. Da bi zatajila duševni svoj nemir, lotila se je dela; toda nič ji ni šlo od rok, kajti vedno je mislila in snovala, kako bi popoldne mogla iti na določeni sestanek.

Istega dne ob poludvanajstih predpoludne je doktor Maček prišel v posete h gospé Glovacki.

»Dobro došli, gospod doktor,« pozdravi ga gospa, »prosim Vas, kaj pomeni svečana Vaša oprava?«

»Prišel sem po slovo, milostiva!«

»Po slovo?«

»Prav po slovo,« ponavlja Maček in se zadovoljno nasmeje, »ali se Vam to čudno zdi? Saj sem Vam pravil, da bo kar nanagloma prišlo in moral bom iti. Imenovan sem za adjunkta na Hrovaško.«

»Vi morate iz Ljubljane?! Pa zakaj ravno na Hrovaško?«

»Zato, ker znam slovenski; prav to je pospešilo moje imenovanje, sicer bi še kako leto moral avskultant čakati na povišanje.«

»Prav od srca Vam čestitam, a le to še želim, da bi se v kratkem v višji časti povrnili nazaj na Kranjsko.«

»Kdo rajši nego jaz; toda kako leto bom že moral doli ostati. Ne gre vse tako, kakor bi človek hotel.«

»Ne gre, ne gre,« pritrdi mu gospa Glovacka in globoko vzdihne.

Maček je dobro vedel, kaj je tolikanj težilo njeno srce, pa hitro zopet povzame besedo:

»Še drugo novico Vam imam povedati, ki Vas bo gotovo še bolj razveselila, nego moje imenovanje.«

»Ne vem, kaj bi me ta trenutek moglo bolje razveseliti, nego sreča Vaša.«

Gizdavemu doktorju je srce radostno zaigralo. Globoko se nakloni in hvaležno zavrne:

»Milostiva ste preljubezniva; Vi mi skazujete preveč časti. Vzlic temu je druga novica le prezanimljiva za Vas.«

»Gospod doktor, Vi predolgo skušate mojo potrpežljivost; zdaj sem res radovedna, kaj mi boste povedali.«

»Nadporočnik Borovski mora neutegoma odpotovati. Premestili so ga v Verono.«

»V Verono!« čudi se gospa in oči so se ji od veselja zasvetile. »Pa neutegoma, kako je to?«

»Ne vem«, odgovori Maček in zgane z ramami, »bržkone zato, ker se je preveč zaupljivo družil s Sieminskim. Tako so gospodje sinoč ugibali v kazini, pravega pa nihče ne vé.«

Gospé je bilo, kakor da bi se ji bil težek kamen odvalil od srca, kar odleglo ji je. Skušala je sicer, da bi zatajila veliko radost svojo, ali ni ji bilo mogoče. Da ne bi molčala, rekla je vsa razmišljena, kakor sama s seboj:

»Torej premeščen; pa zaradi Sieminskega!«

»Gotovo da bo tako. Nisem se motil, ko sem Vam spomladi o neki priliki rekel, da so Sieminski nevarni ljudje. Policija je vedno budna in če bi se Sieminski le količkaj družil s tukajšnjimi narodnjaki, prepričan sem, da bi tudi on kar čez noč moral iti iz Ljubljane. Zdaj je drug red, nego zadnja leta, ko je bilo vse zbegano. Verjemite mi, če bi gospod Glovacki še živel, bila bi policija Sieminskega že davno poslala, Bog ve kam.«

Gospo je bilo kar groza od doktorjevega pripovedovanja, ako prem ni mogla prav verjeti, da bi se bili državni zakoni zadnji čas tako poostrili. Vendar mu ni ugovarjala, ampak rekla je:

»Prav vesela sem, da Vanda tako malokdaj hodi k Smaragdi. Najljubše bi mi bilo, če ne bi nikdar tja šla, ali to ni mogoče, kakor sami veste.«

»Ničesar se ne bojte, milostiva. Gledé gospodične Vande je stvar čisto drugačna, zlasti ko bode Borovski odšel. V drugih razmerah ne rečem, da ne bi mogel prav po Sieminskih pismeno ostati v zvezi z gospodično; ali zdaj mu to nikakor ne bo mogoče, kajti dve straži bosta ostro pazili nánj, policija in — jaz.«

»Vi?!«

»Prav jaz, milostiva! Bil bi strašna šleva, a milostiva bi me morali zaničevati, ko bi si tako zlahka od tega dotepenca dal vzeti, kar mi je najdražje pod solncem. Nikar ne mislite, da sem se odrekel gospodični Vandí. Nikakor ne. Vem, da mi ni nagnena, ali zato le nisem obupal, marveč prizadeval se bom na vso moč, da bo sčasom drugače sodila o meni in da bo napósled uslišala prošnjo mojo.«

Gospa Glovacka ni vedela, kaj bi od veselja. Po vsem, kar je skusila, ni si upala verjeti, da bi jo kdaj mogla doleteti tolika sreča. Rekla je torej:

»Gospod doktor, če bi se to zgodilo, izpolnila bi se mi jedina in najbolj goreča želja, ki jo še imam na tem svetu. Če bi to doživela, potem ne bi nič marala, ko bi me Bog k sebi poklical; z mirnim srcem bi stopila pred Njega in pred moža svojega.«

»Nikar tako otožno, milostiva! Tudi Vašim težavam mora biti konec, a potem se bo na večer Vašega življenja zjasnilo, in čarobna zarja zahajajočega solnca Vas bo še mnogo let obsevala v sreči in zadovoljstvu.«

»Nisem vedela, gospod doktor, da Vam tudi pesniška žila bije. Ne bi se čudila, ko bi izvoljena srca Vašega sama pred Vami sedela.«

»Materi njeni gre isto spoštovanje ter čustvo hvaležne udanosti.«
Gospa se zadovoljno nasmehlja in reče:

»Odkritosrčno Vam rečem, gospod doktor, prav težko Vas bom pogrešala; Vi ste me jedini znali tolažiti in me ohrabriti, ko sem že vse upanje izgubila v življenji. Ni ga, ki bi mogel Vas namestovati.«

»Saj ga niti treba ni. Jaz vem, kaj je Vaša hiša bila meni in bratom mojim; in ko bi se mi tudi ne izpolnila posebna želja moja; sreča Vaša mi bode vedno na srci. In to drugo čustvo hvaležnosti je, kakor prvo odločilo, da sem sklenil ugonobiti sovražnika mira Vašega!«

»To je zopet jako ljubeznivo, ali nekoliko skrivnostno.«

»V mislih imam nadporočnika Borovskega. Najrajši bi poiskal prilike, da ga pozovem na dvoboj; ali cesarski uradnik sem, pa mi ni dovoljeno posluževati se pomočkov, ki jih zakon ostro prepoveduje. Zato mi le ne uide maščevanju mojemu. V Veroni pri policiji služi dober prijatelj moj z Dunaja, on mi bo pomogel, da do dobrega pretrgava vsako vez med Borovskim in prevredno gospodično Vašo hčerko.«

»Vaša stvar je, kakšno bo to maščevanje; a kar se mene tiče, bodite prepričani, da Vam bom do hladnega groba hvaležna, če zatarete sled nesrečne ljubezni, ki je hčer mojo navezala na čisto tujega človeka.«

»Nič se ne bojte, milostiva, vse je dobro napeljano; kakor hitro dosežem svoj namen, poročim Vam; a če bi bilo treba Vaše pomoči, preverjen sem, da mi je ne odrečete.«

»Gotovo da ne; vedno bom pripravljena, da slušam Vaše ukaze.«

»Hvala Vam, milostiva!« nakloni se Maček. »Zdaj pa mi nikar ne zamerite, da se ne utegnem dlje pomuditi pri Vas; nekoliko prav nujnih posetov mi je še danes opraviti. Pred odhodom se še oglasim.«

»Nadejem se Vas prav za gotovo.«

»Gotovo da pridem«, obljubi znova mladi doktor, poljubi gospé roko in odide.

Med tem, ko se je Maček ustil v gostinski sobi, kako bo uničil tekmecca svojega, imela je Vanda drugih skrbij. Še zmeraj je tičala v svoji spalnici ter si s šivanjem dala opraviti, kakor da se ne bi bilo ničesar pripetilo. Toda misli njene bile so drugje in vsak čas se je z iglo zbadala v prste. Snovala in snovala je, kako da pojde ob določeni uri od doma, da ne bi v materi obudila sum, ali kar ničesar si ni mogla domisliti. Potem se je tolažila, da se še ne mudi, pa je pustila to skrb ter rajša mislila, kaj da mu bo vse rekla v tistih kratkih trenutkih, ko bosta skupaj. Tako je potekal čas in tudi poludne je minulo, a ne da bi mati, ki je sama bila razmišljena, zapazila duševni nemir svoje hčerke. Popoludne pa gospe Glovacke kar ni doma držalo, trebala je nekoga, da bi mogla brez ovinkov ž njim govoriti. Hitro se je oblekla, a pred odhodom oglasila se je pri Vandí:

»Malo grem pogledat k Dobravčevi gospé. Nič je ni k nam, mogoče, da se je kaj prehladila, pa ne sme iz sobe. Ko bi me kmalu ne bilo nazaj, vedi, da me do večerje ne bo. Morebiti najdem koga tam, pa bomo malo tarokirali.«

»Dobro, mama! Ali naj morebiti póte pridem?«

»Ni treba. Z Bogom!« poslovi se mati in vroče poljubi hčerko, za katero je zopet po svoje delala osnove za prihodnost.

Brž ko je mati bila iz hiše, imela je Vanda sama s seboj polne roke opravila. Najprej stopi pred zrcalo ter si naravna lase, kakor je mislila, da se ji bolj prilégajo. Na to se preobleče v lepšo opravo, zbira zavratnike, poišče dragoceno iglo, zlato zapestnico in kar družega treba, a napósled si natakne gladke rokavice. Vsa nemirna in razdražena sama ni vedela, zakaj da se zamuja s takšnimi stvarmi, in vendar je dobro vedela, komu so vse te priprave namenjene. Nič ni povedala Neži, kam gre, ne kdaj se vrne, ampak kar hitro je izginila z doma. Prišla je do Sieminskovega stanovanja, a ne da bi koga znanega srečala. Stopivši čez prag bilo ji je nekako čudno pri srci; čutila je, kako

da greši zoper materino prepoved, in vendar ni mogla nazaj. Druga moč gnala jo je dalje gori po stopnicah in že je zazvončkal glasni zvonček. Še korak in bila je v sobi. Smaragda jo veselo pozdravi in presrčno poljubi ter odnese njen klobuk in plašček v drugo sobo. Zdaj šele je Vanda zapazila Borovskega, ki je že čakal nje. Prvi trenutek je bila čisto zmetena in ni vedela, kaj bi mu rekla; niti jedna besedica ji ni prišla na misel. Pa že je on poprijel besedo rekoč:

»Gospodična, odpustite mi predrznost mojo, da sem Vam pisal listek in ga Vam poslal po tako nenavadni poti.«

»Jaz da naj Vam odpuščam!« čudi se Vanda. »Gospod Borovski, Vi ste storili, kar je bila Vaša dolžnost. Če se že morava udati v trdo usodo, naj vsaj nobeno nesorazumljenje ne kalí najnih čustev. Ločitev brez slovesa bila bi záme najhujši udarec.«

»Gospodična, tega ne bi bil nikakor storil. Če ne bi bili danes tu, našel bi si bil drug pot do Vas. In če tudi Vas zdaj moram zapustiti, vendar trdno upam v srečnejšo usodo, ki naju zjedini, in da je potem ne bo več sile, ki bi mogla podreti najino zavezo.«

»Dobro! Če je to Vaša živa vera, potem niti jaz ne bodem obupavala, ampak deležna hočem biti lepe vere Vaše.«

V tem se je Smaragda vrnila iz druge sobe. Sedla je k njima in zopet so se vsi trije menili in kratkočasili, kakor nekdanj. Ali ni je bilo več nekdanje živahnosti; vsi so bili potrti, kakor ljudje, ki se zopet snidejo po kakšni prestani nesreči. Ni bila niti zdaj podoba, da bi se jim zvedrila najbližnja prihodnost; ali mladi so bili, pa jim ni upadlo srce. V takih občutkih in pomenkih se je hitro nagnil kratek jesenski dan in zopet jih je prehitela noč.

»Rad bi Vas spremil, ali ne vem, kako Vi o tem sodite po vsem, kar Vas je zadnji čas zadelo,« rekel je Borovski, ko se je Vanda pripravljala na odhod.

»Ne bila bi Vas vredna, če bi Vas tako hitro mogla zatajiti. Zatorej danes celó zahtevam, da greste z menoj.«

Tako odločno mu je Vanda zavrnila, da bi ga do dobrega prepričala o iskreni svoji ljubezni, pa tudi zato, da bi še nekoliko trenutkov mogla biti sama ž njim.

Med potjo nista molčala, kakor tisti večer, ko ja je Dobravčeva Jera srečala, ampak mnogo in mnogo sta si imela povedati. Nič se jima ni mudilo in prav počasi sta stopala, da sta dlje bila skupaj. Ona je posebno poudarjala, zakaj da je tako neutegoma jenjala hoditi na sestanke k Smaragdi. Morala je umiriti skrbno in bolešno mater svojo; a nadejala se je, da bo Maček na jesen premeščen in potem

da se bo čez zimo vse dalo na bolje ukreniti. Prvo se je zgodilo, druga nada pa se je podrla, ker neznana usoda tudi Borovskega goni iz Ljubljane.

Že sta bila pred hišo. Borovski je spremil Vando še skozi temno vežo do pod stopnic, tu pa se je moral posloviti od nje, morebiti za zmeraj. Dasi je bil junak, ta misel mu je parala srce. Z vso strastjo prime Vandi roko, goreče jo poljubi in pravi:

»Gospodična, zadnjikrat morebiti stojim pred Vami. Ni je besede, ki bi mogla povedati, kolikanj Vas ljubim. Le jedno mi povejte, ali ste si po zadnjih dogodbah kdaj želeli nazaj slobode Vaše?«

»Ne, ne! Te slobode nočem nikdar več. Tvoja hočem ostati do groba! Le záte bilo bo srce moje, če tudi se nikdar več ne bi videla!«

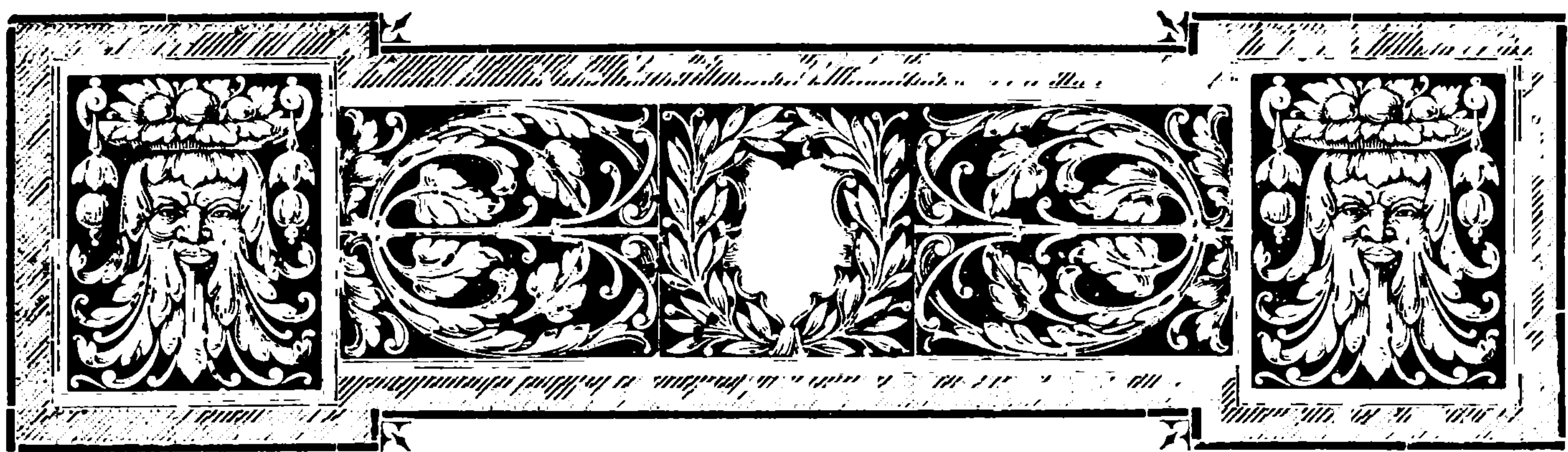
Izpregovorivši zadnje besede, objame Vanda Borovskega in ga prvikrat poljubi, potem pa ga tako presrčno pritisne k sebi, da mu sablja zarožlja.

V tem nekdo v veži grozno zakriči in se zgrudi na tla. Gospa Glovacka se je bila od Dobravčeve gospe domov vrnila in ravno je stopila čez prag, ko je Vanda Borovskemu zvestobo prisegla. Spoznavši v temi glas hčere svoje, ustavi ji neznana moč nogo, rožljanje sablje pa ji tako presune razdražene živce, da pri tej priči omedli.

»Pomagajte, pomagajte! Luč, luč, pomagajte!« klicala je obupno Vanda ter tavalala po temi, da bi vzdignila nesrečno mater svojo. Borovski ji skuša pomoči, ko je Neža brez sape pritekla z lučjo, za njo pa kuharica iz prvega nadstropja.

Zbegani ženski nista vedeli, kaj bi počeli; zdaj sta se debelo pogledali druga drugo, zdaj sta plašno zrla v klečečo gospodično in tujega častnika, ki je omedlelo gospo prijel izpod pazduhe ter jo toliko po konci držal, da ji ni kri silila v glavo. Tu se oglasi Borovski in jame odločno ukazovati, kakor da bi vojščake imel pred seboj. Vanda je svetila, dekli pa sta mu morali pomagati, da so vsi trije gospo nesli gori čez stopnice in jo položili v posteljo. Zdaj je Neža morala iti po zdravnika, Borovski pa se ni ganil od postelje in vse je poskusil, kar je vedel, da v takšnem slučaju treba storiti. Rad bi bil tudi počakal, da bi se gospa Glovacka toliko zavedla in umirila, da bi jo mogel prositi odpuščanja in ji razodeti poštene namere svoje. Ta želja se mu ni izpolnila. Zdravnik je takoj izprevidel, da ni nevarnosti, ali rekel je tudi, da gospé treba največjega mira in da bo še dolgo časa odvracati od nje vsako stvar, ki bi utegnila razdražiti občutljive živce njene. Borovski je tedaj odšel, a ko so drugo jutro solnčni žarki slabo svetili skoz gosto jesensko meglo, ni ga bilo več v Ljubljani.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

VI.

Kadar lačen pes nima druge hrane, gloje kost, ki jo je izteknil za kakšnim plotom. Tako so ljubljanske klepetulje po ves teden obirale mali dogodek v Glovackega veži. Pravega itak nobena ni védela, zato pa si je v hudobni domišljiji svoji tem več izmislila; vsaka druga je nekoliko dodala, a napósled so se pripovedovale po mestu tako grozne stvari, da so se pobožne samíce kar križale, stari ljudje pa so majali z glavo in tožili, da ne poznajo več stare Ljubljane svoje. Toda kmalu so tudi najhudobnejši jeziki umolknili; le tu in tam je še kdo rekel kakšno besedo, ali zastarelo blebetanje ni več nikogar zanimalo in bilo je konec neprijetnemu govorjenju.

Drugače je bilo na Glovackega dômu pod gradom. Tu se kar ni in ni hotela zaceliti globoka rana, ki jo je Vanda s »prvo ljubeznijo« usekala materi svoji. Šele pred božičem je gospá toliko okrevala, da je mogla vstajati, iz hiše pa ni smela iti vso zimo ne. Vanda ji je stregla, kakor le dobro dete more streči roditeljici svoji. Mati je znala ceniti veliko njeno skrb in ni védela, kako bi ji pokazala, da je zadovoljna ž njo. Nikdar se niti z najmanjšo besedico ni doteknila dogodcb pred boleznijo; a če je videla, kako véne lepa njena hčerka, milo jo je pogledala in debele solze so ji zalile trudne oči. Bila je zopet tista dobra mama, ki je sodila po srci svojem, ne po prigo-varjanji zvitih kovarjev in sebičnih lizúnov. Z materjo se niti Vanda skoro ni genila iz hiše in kadarkoli je mogla, naprosila je Dobravčevo in še kako drugo gospó, da so za kratek čas prišle malo tarokirat. Stara Dobravka je posebno rada kvartala in ni mogla zatajiti veselja svojega, če jo je Vanda prišla vabit. Zadovoljno se je nasmijala skozi

velike svoje naóčnike in jo na ves glas vprašala: »Ali bomo kralja dali?« To so bile pri taroku stalne njene besede in bile so zmeraj slovenske, tudi če je nemški govorila. Takšni sestanki so pač bili za stare ljudi in bolni gospé so prikratili marsikak dolg zimski večer, ali Vandi je trebalo druge zabave, druge družčine. V tem, ko so deklice v njenih letih hodile na ples, na led in v gledališče, bila je ona vedno domá, in prav malokdaj, da je ob nedeljah iz cerkve gredé na kak trenutek skočila k Smaragdi, seveda vselej skrivaj, kajti mati bi se takoj bala, da ne bi pri Sieminskih dobivala poročil od Borovskega. Ni se manjkalo odličnih gospij, ki so s hčerami svojimi dohajale v poséte h Glovackovim; ali to je bilo zmeraj le predpóludne, a ni bilo po domače, odkar je gospá Glovacka po smrti svojega možá živela bolj sáma záse.

Pa saj bi bila Vanda lahko pogrešala vseh tistih veselic, ki so jih druge deklice uživale v polni meri, ko bi le imela koga, da bi se ž njim mogla pomeniti o srčnih svojih stvaréh. Ne bi bila marala, ko bi jo mati kdàj pokarala zaradi Borovskega, čula bi vsaj njegovo ime. Neža je bila jedina, ki ga je jedenkrat vzela v misel. Gospodična se ji je smilila, pa jo je mislila malo potolažiti s tem, da bi besedo napeljala nánj. Že večkrat je hotela vprašati po njem, ali nikdar se ni prav upala. Ko se je pa Vanda nekega dné delj časa mudila v kuhinji in bila zgovornejša, kakor po navadi, ohrabrí se Neža in začne:

»Gospodična, tisti častnik, ki nam je takrat pomagal našo gospó čez stópnice nesti, je pač čisto drug gospod, nego doktor Maček. Nikar mi ne zamerite, ali kàj veste, kaj je ž njim?«

Vanda se nejevoljno obrne in gre iz kuhinje, ne da bi le jedno besedo odgovorila. Neža je bila čisto poparjena in nikdar več ji ni prišlo na misel, da bi vprašala gospóde, kar ji niso razodeli samí.

Zima je bila pri kraji, sneg je skópnel in že so se pokazale prve cvetke, beli zvončki in rmene trobéntice. Minil je tudi že predpust; pobožni Ljubljánčani so pridno hodili k pôstnim pridigam, in če je bilo lepó vreme, sprehajali so se popóludne radi proti Bóžjemu Gróbu. Gospá Glovacka se je tudi že veselila, da bode kmalu smela zapustiti tesno zidovje, pa se naužiti čistega zraka v prebujanju prirodi. Od dné do dné je teže prenašala neprijetni zápor, kajti delati ni smela mnogo, zmeraj čitati pa tudi ni mogla, dasi ji je to bila najljubša zabava. Ravno se je bila zopet čisto zamislila v lépo knjigo, katero ji je poslal gospod Jurij, izpovednik njen in stari prijatelj Glovackega rodbine. V tem nekdo potrka, vrata se odpró in — gospá ni verjela svojim očém — pred njo sta stala Sieminski in žena njegova, Smaragda.

Gospá Glovacka je bila tako iznenadena in zmedena, da précej ni védelá, kaj bi rekla. Šele ko so vsi trijé sédli, nasmijala se je prijazno in vprašala:

»Kakšni sreči se mi je zahvaljevati, da tako redke gôste zopet vidim na dômu svojem?«

»Dobro ste rekli; v naših razmerah smemo to pač imenovati srečo,« odgovorí Smaragda in žalostno povesi očí.

»Srečo, srečo!« bridko naglasi Sieminski, »prav tako srečo, kakeršna doletí drobnega ptička, če ga iz male kletke denemo v veliko.«

»Gospôda danes kar v podobah govoré,« pristavi gospá Glovacka, »jaz sem prikrite besede zmeraj težko umevala.«

»Odpustite, milostiva,« opravičuje se Sieminski, »ljubeznivo Vaše vprašanje nas je zapeljalo v stran. Prišli smo po slovó.«

»Po slovó?« seže mu gospá Glovacka v besedo, kakor ne bi bila dobro čula.

»Po slovó!« potrdi Smaragda. »Odpotovali bomo v Trst.«

»Čez praznike?« zopet vpraša gospá Glovacka, ki kar ni mogla dočakati, kaj je te »čudne ljudi« pripeljalo k nji.

»Za zmeraj!« kratko zavrne Smaragda.

»Za zmeraj?« čudi se domača gospá; vendar ni mogla skrivati velike radovednosti svoje in nekega tajnega zadovoljstva.

»Dobili smo najvišje dovoljenje, da se preselimo v Trst, kar nam bo v toliko olajšalo naše stanje, da bo tudi stari oče žene moje smel bivati pri nas,« pojasnuje Sieminski.

»Prav od srca Vam čestitam! Vém, da ni, kakor bi si želeli; ali komu pa gre vse po volji?« mirno je rekla Glovacka ter stisnila roko Smaragdi. Ta bi bila rada besedo navedla na drugo stvar, pa hitro vpraša:

»Kako pa zdravje Vaše?«

»Ne vém, kaj bi Vam rekla. Zdrava nisem, to vém, in niti ne verjamem, da bi kdàj do dobrega okrevala.«

»Milostiva bi poleteti morali iti kam na kmete, v čist gôrski zrak. To Vas bo gotovo okrepčalo; saj je na Kranjskem dôkaj prelepih krajev, v katerih mora človek znova oživetiti na duhu in na telesi.«

»Hvala Vam, gospod Sieminski, za Vaš svèt. Takisto mi naročajo zdravniki, ali jaz nimam upanja.«

»Nikar tako«, graja jo Smaragda, »najprej mora človek vse poskusiti, a potem še ne sme obupati.«

»Lahko Vam govoriti, ko ste zdravi in mladi. Sicer pa tudi jaz ne zametujem dobrih svetov in pokorila se bom odredbam zdravnikov. Bržkone pojdeva z Vando na Záprice. To Vam je prijazen gradič nad Kamnikom. Tam imam stare dobre znance iz srečnejših časov. Ravno danes mi je pisala gospá in me vabi, da bi čez poletje k nji prišla z Vando.«

»Tako lepe ponudbe pač ne boste odbili, milostiva,« prigovarja Sieminski, »saj si kaj ugodnejšega niti želeti ne morete, kakor bivati pri dobrih prijateljih in se ž njimi spominjati nekdanjih časov.«

»Res je tako; ali sama se le ne odločim. Vèdети moram, kaj poreče Vanda moja na to.«

»Vanda bo gotovo v vse privolila, kar bi Vam moglo povrniti zdravje Vaše,« pravi Smaragda. »Kje pa tičí, da je ni blizu?«

»Ni je domá. Lep je dan, pa sem jo poslala, naj namesto mene nekoliko pohodov povrne ljubeznivim gospém, ki so me hodile tolažit v bolezní moji. Prav žal ji bo, da je zamudila tako redke goste. Pa saj se boste še videli, še danes pride k Vam. Meni pa ne boste zamerali, če me ne bo; saj veste, da po bolezní svoji še nisem bila z dóma.«

»Kaj pa mislite!« pravi Smaragda. »Za Vas še nikakor ni čas, da bi začeli na zrak hoditi; vreme je preveč izpremenljivo. Bojim se, da smo Vas že predolgo zadrževali.« Na to namigne možu svojemu, da je čas k odhodu, in oba se poslovita pri gospé, o kateri sta dobro védela, da jima nikdar ni bila nagnena.

Šele ko sta Sieminski in žena njegova odšla, mogla se je Glovacka z vso dušo veseliti nepričakovane novice, da tudi tadvá izgineta iz Ljubljane. Za Vando tedaj ne bo več nobene nevarnosti, nji pa se ne bo več treba siliti in hliniti prijateljstva, od katerega v njenem srci nikdar niti iskrice bilo ni. Takoj je zopet jela misliti na Mačka in obžalovala, da ga ni več v Ljubljani. Vse bi se dalo poravnati in hčérka njena bi mogla v kratkem biti srečna in preskrbena. V tem stopi Vanda v sobo.

»O, Vanda! Ali si že domá? To si res hitro opravila.«

»Kaj pa hočem, saj veš, da je meni kmalu dosti tistih poklonov iz same uljudnosti in pristojnosti, pri katerih je srce prazno.«

»Draga hčérka moja, to ti je svét. Kdor hoče živeti v svetu, mora se pokoravati njegovim šegam in zakonom.«

»Hvala ti za takšen svét; ne maram ga, rajša se ga popolnoma odrečem, pa se zadovoljim samo z jedno tovarišico, ki mi bo iz srca govorila in me iskreno ljubila.«

»Pustiva to; skoro bi ti bila pozabila povedati, kdo je bil pri nas.«

»Kdo?« vpraša Vanda hladno.

»Sieminskovi.«

»Sieminskovi!« ponavlja hči z zategnenim glasom in se čudi.

»On in ona«, poudarja mati, »prišli so po slovó. Dobili so dovoljenje, da se preselijo v Trst in da bo tudi stari oče smel bivati pri njih.«

To kratko poročilo je zadelo Vando kakor strela z vedrega nebá. Na vso moč se je premagovala, da ne bi izdala strašne žalosti, ki je potresala vso dušo njeno. Izkušena mati je to takoj zapazila, a ker je poznala hčerko svojo, kako je v tej stvári občutljiva, pritajila se je ter mirno zopet poprijela besedo:

»Vanda, tebi sámí bode iti, da se posloviš od njih. Pa kar danes pojdi, kajti jutri se utegnejo že pripravljati na pot, pa bi jih motila.«

Dobro, mama,« odgovorí Vanda in odide v svojo sobo, kjer se je bridko zjokala, da bi si olajšala hude bolečine. Srce ji je plálo od bolečine, ko je pomislila, da je zdaj pretrgana zadnja véz, da je splaval po vodi prav vsak up, da bi se kdáj mogla zopet sniti z Bronislavom. Nič ji ni odleglo, ko je popóldne šla k Smaragdi; še huje ji je bilo, ko jo je vsaka stvar le še živeje spominjala nánj, na tiste lepe ure, ki so ji onda tako hitro potekale. Zdaj se bo do dobra zatrla vsaka sled kratke sreče njene. To je bilo grozno in kar ni se mogla ločiti od milega ji kraja. Smaragda jo je tolažila, kakor je najbolj védela in znala; kako so čudna pota modrosti božje, da se lahko vse na bolje obrne in morebiti prej, nego mislimo. Ali to je bilo premalo gotovega in ni moglo zadovoljiti deklice, ki je v kratkem svojem življenji izkusila že toliko bridkega.

Bila je Velika noč in vsakdo se je po svojem veselil prelepega praznika, s katerim krščanska cerkev tako umno slavi vstajenje Gospodovo in odrešenje naše ravno tačas, ko se vsa priroda vzbuja in tako rekoč veseli odrešenja svojega od zimskega spanja in mraza. Vanda niti tega veselja ni poznala, njeno srce je otrpnilo za vsak radosten občutek, a da bi beda njena bila še večja, oglasil se je zopet doktor Maček. Ni pozabil, kar je obétal gospé Glovacki, in res je pisal v Verono svojemu prijatelju ter mu razodel sovražne naklepe svoje zoper nadporočnika Bronislava Borovskega. Toda navzlic najboljši volji prijatelj v Veroni ni našel pičice, da bi na nji mogel razpresti kako proganjanje imenovanega častnika. Borovski se je tako vzorno védel ter

bil tudi v službi tako natančen, da je tovarišem svojim bil za vzgled. Niti na pošti ni bilo najti, da bi si dopisoval z ljudmi, ki so nevarni novemu državnemu redu. Le to je zvedel prijatelj, da stanuje pri mladi, bogati vdovi, ki se zanima zanj; ali to da ni nič slabega, ker sta oba neoženjena in imata vse pogoje, da bi mogla skupaj stopiti v zakon.

»Imam jo!« vskliknil je zviti doktor in se škodeželjno nasmejal sam v sebi, ko je čital o mladi vdovi, da se zanima za Borovskega. Ta neznatna stvarca je nesramnemu spletkarju bila dovolj, da si je izmislil grdo laž ter na nji osnoval svoje kovarstvo. Napisal je sam sebi pismo, poslal je prijatelju v Verono prošé ga, da mu prav tak list piše, kajti to da bo odločilo srečo njegovo. Prijatelj se je smijal »zaljubljenemu« tovarišu, pa mu je tem rajši izpolnil željo, ker v takih stvaréh tudi on ni imel tanke vesti. Mačku je naročeno pismo ravno še o pravem času došlo, ko je čez praznike šel na Kranjsko na kratek dopust k svojcem. Nazaj grede se je pomudil dva dni v Ljubljani in oglasil se je tudi pri gospé Glovacki. Drug družega sta bila vesela. On ji je moral obširno povedati, kako se mu godí na Hrvaškem, kaj je po zimi počel, kakšna so hrvaška gospôda, kakšna dekleta in če ima kaj upanja, da bi se skoraj povrnil na Kranjsko. Ona mu je zopet pravila, kako so se Sieminskovi preselili v Trst; da Vanda še zmeraj močno žaluje po Smaragdi, ali polagoma da se že potolaži in pozabi vsaj tistega Borovskega.

»Mislite?« vpraša jo lokavi doktor in jo zvedavo pogleda.

»Prepričana sem, saj nima, da bi se s kom menila, nikar da bi ji kdo nosil poročila o njem.«

»To je res; ali to še ni, da bi ga morala pozabiti v srci svojem. Dokler gospodična Vanda ne bo imela gotovega dokaza, da se ji je Borovski iznevéril, dotlej ni upanja, da bi se ga odrekla.«

»To bo težko.«

»Nikakor ne«, seže ji doktor Maček v besedo, »tako Vam lahko izpričam njegovo nezvestobo.«

»Gospod doktor, tega se skoro ne upam nadejati; povejte mi kar naravnost, kar veste,« prosi ga gospá vsa nemirna in radovedna.

»Vojščak je vojščak; podobni so si vsi, kakor jajce jajcu.«

To rekši seže v žep po listnico, vzame iz nje pismo, katero si je iz Verone naročil, in je ponudi gospé:

»Náte, čitajte samí!«

S tresočo roko prime gospá list, razgane ga in čita:

»Dragi prijatelj!

Nadporočnik Borovski tvoji sreči ne bo več na poti; tolaži se pri lepi mladi vdovi, pri kateri stanuje. Ona sili, da bi se ž njo poročil, on pa se obotavlja. Pravijo, da ga nežne vezi iz prejšnje garnizije zadržujejo; ko bi mu kdo te spona pomagal pretrgati, takoj da bi ž njo stopil pred oltar. Kolikor sem jaz imel prilike opazovati tvojega tekmeca in mlado njegovo gospodinjo, rekel bi, da so omenjene vezi že pretrgane. Ob jednom ti čestitam k izvoljeni tvoji nevesti. Če je res tako plemenito bitje, kakor mi jo v svojih pismih s tolikim navdušenjem opisuješ, vredna je, da se nekoliko trudiš in da tudi kaj trpiš zánjo, predno jo srečen ženin popelješ pod streho svojo. Piši mi, če je trud tvoj zadnji čas obrodil kaj boljšega sadú. Od srca te pozdravlja

iskreni tvoj

V Veroni dné 25. sušca 185*.

Vilko.«

Iz očij gospé Glovacke je sijalo zadovoljstvo, kakeršnega že davno ni bilo videti na nji. Krčevito je držala ležnjivo pismo v suhi roki svoji, v mislih pa je iskala besede, kako bi Mačku razodela silno željo. Napósled vpraša:

»Gospod doktor, ali trebate to pismo?«

»Ali Vam je mari kaj ležeče na njem?«

»Mnogo, mnogo,« odgovorí mu gospá s pomenljivim glasom.

»Ne bi li smel védeti njegove cene?«

»Nadejem se, da Vam s tem pismom odprem srce hčere svoje.«

»Če ima takšno moč, obdržite in čuvajte je, kakor najdragocenejši zaklad. Usoda moja je odslej v rokah Vaših.«

S temi besedami je Maček prepustil list gospé in zopet je upal. Od veselja ni védel, kaj bi počel in kako bi se dobrikal dobrotnici svoji, s katero se je tako popolnoma ujema v svojih mislih in željah. Zadovoljen se je vrnil na Hrvaško in sam se je čudil zvijači svoji, s katero ga tako zlahka izpodrinil neprijetnega tekmeca.

Gospá Glovacka je še tisti dan izkušala moč usodnega pisma. V kotu spalnice svoje je sedela v naslanjači in hitro je z okretnimi prsti sukala pletivo, v tem ko je hči njena pri oknu šivala. Zamišljena vsaka v svoje delo, sta precèj časa molčali, kar vzame mati list iz žepa in ga podá hčerki.

»Ná, Vanda, čitaj to pismo!«

Vanda čita, prebledí in položí pismo na stran rekoč:

»To ni res!«

»Kaj ni res?« vpraša mati.

»To, kar v tem pismu neki Vilko blêde o Borovskem.«

»Od kod pa ti to véš? Ali imaš mari druge dokaze v rokah, da si upaš tako predrzno tajiti, kar tu stojí črno na belem?«

»Jaz ne potrebam pisanih dokazov«, zavrne nejevoljno razžaljena hčerka.

»Glej, glej, to je čudno! Ti imaš torej druga pota, po katerih za máterinim hrbtóm dobivaš poročila od njega. Potem že verjamem, da se gospod Vilko moti, ko piše, da so pretrgane vezi.«

»Mama, nikar me tako po krivici ne zbadaj! Odkar je Borovski šel iz Ljubljane, nisem čula besede o njem, ali srce svoje mi pravi, da se mi ni izneveril in to je dovolj.«

»Ha, ha, ha!« smeje se mati na ves glas. »O, Vanda, Vanda, kako si še nedolžna. Če boš toliko izkusila, kolikor sem jaz, sodila boš drugače o moških. Jaz nisem trebala tega pisma, jaz sem že prej bila do dobra uverjena, da Borovski ne misli več na tebe; da si je poiskal druge ljubice, kakor hitro je stopil na italijanska tla.«

»Če si bila že prej uverjena, čemu ti je Maček dal to neumno pismo?«

»Saj mi ga ni rad dal.«

»Tedaj si ga morala lepó prositi zánje? Pač bi rada védela, čemu?«

»Čemu?« zavrne mati srdita, »zato, da bi neposlušno hčerko svojo prepričala, kako po nepotrebem sebe in mene trapi zarad človeka, ki nikdar ni bil vreden, da bi se nedolžna deklica zaljubila vánj.«

»Nikar tako, mama; ne sodi človeka, ki ga ne poznaš!«

»Jaz, da ga ne poznam!« hučuje se gospá, »ali mari ne vém, ali mari ne vé vsa Ljubljana, kaj je mene spravilo na kraj groba? Ali si že vse pozabila?«

»Ničesar nisem pozabila. Ravno zato, ker nisem pozabila, odrekla sem se vsake nade za prihodnost; odrekla sem se svetu ter sem le tebe imela na skrbi, da bi mi zopet ozdravela in da bi kraj mene še dolgo, dolgo zadovoljno in srečno živela.«

»Ničesar mi nisi storila, dokler mi nisi izpolnila jedne želje.«

»A ta bi bila?« vpraša Vanda v stráhu.

»Da za zmeraj odpišeš Borovskemu.«

»Kako naj mu odpišem, ker mi on še nikdar pisal ni. To bi bilo nespametno in nespodobno.«

»Piši mu, da se ga odrekaš.«

»Kako se morem odreči kake stvari, ki niti moja ni! Saj stoji črno na belem, da ga ima druga.«

»Ali ravno tam tudi stoji, da ga ima le na pol.«

»Mama, saj sem ti že rekla, da sem se vsemu svetu odpovedala. Pústi mi vsaj čustva srca mojega, ta nikomur niso na poti. To je jedino, kar sem si obdržala, drugzega ne zahtevam.«

»Če si se vsemu odpovedala, ne brani Borovskemu, da bi z drugo bil srečen.«

»Saj mu ne branim.«

»Ali on tega ne vé; moraš mu pisati.«

»Mama, to je preveč! Tega zahtevati nimaš pravice!« zavrne Vanda vsa razdražena.

»Že sem na kraji groba; a prav tvoja svojeglavnost in tvoja neposlušnost me bosta pred časom spravili pod zémlo. Dosti sem imela ozira s teboj, marsikaj sem ti spregledala, zdaj pa je potrpežljivost moja prikipela do vrha.«

Vanda se je tresla na vsem telesu; videla je materi v očéh, da se pripravlja na nekaj odločilnega. Rada bi jo bila potolažila in že je hotela izpregovoriti, da bi zabranila zadnjo besedo. Ali mati jo hitro preséče in se srdito zadere nánjo:

»Nobenega ugovora več!«

Na to se gospá Glovacka vzdigne, odpre míznico, vzame iz nje list belega popirja, pomoči peró in je posili hčeri:

»Tu podpiši!«

»Kaj naj podpišem?« vpraša Vanda plašno, a bila je blede kakor smrt.

»Piši, kar hočeš; samó piši!«

»Mama!« milo prosi Vanda in hoče objeti razkačeno mater. Ali ta jo sune od sebe in znova zagrmí:

»Piši!«

Vandi je srce pokalo. Vsa zbegana ni védela, kaj bi storila. Vest ji ničesar ni očitala; bolj nego kdaj je bila prepričana, da je vse storila, kar dete more storiti roditeljem svojim. Toda gledati bolešno mater v takem razburjenem stanji, tega blágo njeno srce le ni moglo dolgo prenašati. Čisto obupano napiše:

»Slobodni ste!

V a n d a«,

in vrže peró ob tla, da se je kar razklalo. Na to se je zaprla v svojo sobo in se bridko zjokala, mati pa je popir zložila v pismo, zapečatila je in poslala na pošto.

VII.

Pred Kamnikom prav nad mestom se ob gorskem pobočji belí prijazen grad Záprice, sezidan na strmi pečini, da so ga v starih časih lože branili proti sovražnikom in bojaželnim domačim nepokojnežem. Toda časi so se izpremenili in tudi Záprice nimajo več nekdanjega lica. Stolpe in druge utrdbe so podrli, a namesto njih so okoli grada sezidali prostorne konjske in kravje hleve in druga poslopja, kakoršnih treba pri velikem graščinskem gospodarstvu. Tudi lepa zložna cesta, ki nas pelje prav pred grad, je znamenje nove dôbe in nam priča, da so minuli časi, ko se je plemenita gospôda na nepristopnih krajih zapirala drugemu svetu. V tako prerojeni in pomlajeni obliki so Záprice ušle žalostni usodi Malega in Starega grada kamniškega, o katerima le pravljice še govoré. V tem ko je na Zápricah do naj-novejših dnij bilo dosti življenja, stojé na Malem in Starem gradu že zdavnaj samó še gole razvaline kakor grobni spomeníki propale ljudske močí in slave. Danes pa so tudi Záprice jele hirati. Od nekdanjega graščinstva ni ostalo toliko zemlje, da bi se graščak ob nji preživíti mogel; grad je prazen in le po leti prav malo časa bivajo v njem njegovi gospodarji, ki se hitro menjavajo drug za drugim, odkar je pomrla stara zápriška gospôda.

V polovici našega stoletja sta živela na Zápricah gospod in gospá brez otrok. On je bil bolehen uradnik v pokoji, ona pa je bila odlična gospá stare šege, duhovita in izobražena kakor malokatera njene dôbe. Po duševnih darovih svojih prav podobna ji je bila njena sestra, ki je slepa sirota tudi bivala na Zápricah. V lepi zlogi so živeli vsi trijé skupaj in prav radi so imeli, če je kdo k njim prišel v gostí, saj so imeli prostora dovolj, in graščina je tudi bila velika, da ni bilo skrbí za vsakdanje potrebe. Z Glovackimi so bili stari znanci, in vselej so pri njih ostajali, kadar so za kák dan prišli v Ljubljano. Zadnja leta pa niso več hodili z dóma nekoliko zaradi bolehnega gospoda, nekoliko zavoljo slepe sestre, katere ni bilo mogoče povsod jemati s seboj. Ko so čuli, kako hudo je zbolela gospá Glovacka in da ne more okrevati, povabili so jo, naj takoj v prvi pomládi pride k njim na Záprice, in v vsakem pismu so ponavljali prijazno ponudbo. Gospá Glovacka je nameravala šele po leti iti na kmete, ali zadnje dogodbe so njeno in hčérino zdravje znova pohabile in pospešile odhod iz Ljubljane.

Kamniški voznik je že dopóludne naložil vrhovát voz zabojev, posteljine, kuhinske posode in kar družega treba za daljno bivanje na kmetih; popóludne pa so se v najeti kočiji odpeljale gospá Glovacka

s hčerjo in kuharico. V Kamniku je ravno zazvónilo angeljsko pozdravljenje, ko so priskele na Záprice in skozi vélika vrata prednjega poslopja zavozile na ograjeno dvorišče pred grad. Prvi, ki jih je pozdravil in napovedal gospôdi svoji, bil je Sultan, ki je kakor blisek šinil iz pasje luknje svoje ter lajal in se zaganjal proti kočiji, dokler je sezala železna veriga, za katero je bil priklenen. Takoj so hlapci in dékle priskočili na postrežbo, a kmalu so tudi grajski gospod in gospá ter celó slepa sestra opiraje se na palico prišli pozdravit dobro-došle goste. Pripravili so jim dve sobi in kuhinjo v postranski hiši, kjer so mogli biti čisto záse; vendar imeli so le nekoliko korakov do stanovanja domače gospôde, da so ob vsaki uri in o vsakem vremeni mogli priti k njim v družčino, če bi se jim ljubilo. Prvi večer so morali biti v grádu pri večerji in zápriška gospá je Glovacko kar takoj vzela izpod pazuhe in jo peljala k sebi, v tem ko sta Vanda in Neža izložili najpotrebnejše stvari in jih v naglici pospravili v novem stanovanji, da je bilo za čez noč.

Drugo jutro je bila Vanda prva na nogah. Kar strmela je ko je odprla okno spalnice svoje in odmeknila lesene okníce. Vshajajoče solnce jo je poljubilo z zlatimi svojimi žarki in ji prijazno razsvetilo kraj, ki se je pokazal njenim očem. Takoj pod gradom se je razprostiralo ravno poljé podobno veliki pisani preprogi, a okoli in okoli ob širokem obzorji so stali zeleni hribi in sive goré. Tu in tam so se belíle večje in manjše vasi opásane s sadnim drevjem, in med njimi so premnoge cerkve in cerkvice pričale o pobožnosti pridnega národa slovenskega. Bilo pa je še nekaj, kar nam ne more povedati nì pisateljevo peró, nì risati slikarjev čopič, in to je tista tiha sreča, tisti blagodejni mir, tisto zadovoljstvo, ki človeku tako neznano dobro dé, kadar iz mestnega hrupa in šuma pride v lep gôrski kraj. Tudi Vanda je uživala to srečo, od katere ji je kar utripalo mlado srce njeno, a ko so se ji od čistega jutranjega zraka širile prsi in se polnile z novo močjo, ni vedela, kaj bi od samega veselja. V tem je visoko pod jasnim nebom zažvrgolel drobni skrjanček, s Podgorja pa zapél zvon ter budil na delo in k molitvi. Tedaj je Vanda v velikem blaženstvu sklenila roke, povzdignila oči k nebu in v zahvalni molitvi slavila Stvarnika vsemogočnega. —

Bivanje na Zápricah je gospé Glovacki povsem ugajalo in kmalu se je čutila pokrepčano na duhu in na telesi. Navadno je s pletivom v roki posedala na vrtu ter gledala doli na prijazni Kamnik ali pa se ozirala po visokih planinah; časih je šla s hčerjo kam na sprehod, časih pa se je z zápriško gospôdo peljala v črno ali tuhinjsko dolino

ali pa na doleno stran proti Mengšu in Vodícam. Po večerji pa so se vsi skupaj zbrali v grádu pri bolehnem gospodu in ž njim igrali tarok. Vanda se je v vse voljno udala in v veliki skrbi za mater svojo ni nič pogrešala mlade družčine. Z lepim in ljubeznivim vedenjem se je zápriški gospôdi tako prikupila, da so jo imeli kakor svojo. Pa saj je človeka morala geniti, če je videl koliko vstrpljenja je imela s slepo siroto in kako se je potrujala, da bi jo kratkočasila in ji saj nekoliko olajšala žalostno njeno stanje. Toda najrajša je bila Vanda sama. Če je bila mati v grádu ali če se je odpeljala na sprehod, tedaj je vzela lepo knjigo ter šla v zápriški gozd, kjer je sedla na klop in čitala ali pa se zamišljena šetala po ozkih stezicah. Malokdaj da bi bila koga srečala na teh samotnih sprehodih; tu in tam kako staro ženíco, ki je pobirala suhljad, ali pa otroke, ki so brali jagode. Kadar bi jo tudi ti reveži motili v njenih mislih, šla je više gori na Vrtaljco. Tako se na najvišjem vrhu zápriškega gozda zove raván okrogel prostor, ki je v prejšnjih časih Kamničanom bil javno plesišče. Nikjer se Vandi ni dalo tako sladko sanjati, kakor v tem kolobarji, obrastem okolí in okolí od tankih smrék, ki so ji na vse strani zapirale razgled, da ni videla družega, nego visoko nad sábo modro nebó.

Neko popóludne je bila Vanda zopet na Vrtaljci in kar ni se mogla ločiti od nje. Malo je čitala, potem pa knjigo odložila in se zamislila. Že se je solnce nagnilo v zahod in zadnji žarki so zdaj med spodnjimi débli zasijali tudi na Vrtaljco. Vanda je kar strmela in se čudila krasoti zahajajočega solnca. V tem je dan ugasnil in ves gozd se je proti zahodu zasvetil v čarobnem rdečem svitu večerne zarje, Vande je bilo groza od te čudne krasote; plaho se ozre na drugo stran, ali povsodi je že temni mrak légal na zemljo; pogleda kvišku in vidi, da so prve zvezde že migljale na nebu. Predolgo se je bila zamudila. Še jedenkrat pogleda proti zahodu in »o joj!« zakričí na ves glas ter odskoči nazaj. Prav pred njo je v rdečem svitu stala mlada ženska z razgaljenimi prsi in razpletenimi lasmi. Iz temno-rjave polti se je blisketalo dvoje črnih očij, a med rdečimi ustni sta se pokazali dve vrsti belih biserjev. Bila je ciganka, ki je prva izpregovorila.

»Ne bojte se, gospodična lepa, ne bojte se!«

»Stráni od mene!« veleva ji Vanda stisnena med dve smreki, kakor bi za njima iskala zavetja.

»Ne bojte se, gospodična lepa,« ponavlja ciganka s prosečim glasom, »nič hudega Vam nečem.«

»Stráni odtod! Tu nimaš ničesar iskati!« znova veleva Vanda nekoliko ohrabrena in stopi za korak iz tesnega svojega zavetja.

»Gospodična lepa! Nikar me ubožice ne odganjajte kakor psa. Le majhen dar mi dajte, pa Vam bom prerokovala srečo.«

Vanda se je zamislila. Dasi ni vérovala v vraže, vendar se ji je obudila silna želja, da bi si na tem čarobnem kraju, ob tej uri dala po ciganki prerokovati srečo. Še je preudarjala in mirno rekla:

»Kakšno srečo bi ti méni mogla povedati? Saj me ne poznaš.«

»Morebiti Vas pa poznam, gospodična lepa! Velika negotovost teží Vam blágo srce. Dajte mi drobno ročico Svojo, da Vam z dlaní čitam, kar bi radi védeli.«

»Ti da bi z dlaní čitala?« čudi se Vanda.

»Vse znam z dlaní čitati«, zagotavlja ciganka »ali — ponižno prosim za kakov darek.«

Vanda seže v žep in ji podá nekoliko drobíža. Ciganka ga hlastoma zgrabi in hitro vtakne nekam za razdrapano krilo svoje, potem poljubi darežljivo roko in jame po dláni delati čarovniška znamenja in šepetati nerazumne besede. Na prvi hip je Vandi ciganska roka bila neprijeten občutek, ali kmalu ji je vsa ta šala delala veselje. Napósled se oglasi ciganka in začne prerokovati:

»Lep, mlad gospod vzdihuje za Vami. Daleč je, pa Vas ne more videti. Hudega sovražnika ima. Gore, morje in drugi zadržki so mu na poti. Gospodična draga, velika sreča Vas čaka, ali kratka bo!«

Poslednje besede so Vando čudno pretresle. Molčé je šla za odhajajočo ciganko ter počasi tavalala po temnem gozdu nazaj proti grádu. »Ali kratka bo!« zvenelo ji je ves čas na ušesa, dokler je prišedše na dvorišče ni Sultan vzdramil iz tožnih mislij. Čisto zvédrilo pa se ji je čelo, ko je v sobi pri materi nenadoma našla brata Žigo. Bil je nekoliko let starejši od Vande in tudi visoke rasti. Iz mirnih njegovih očij je sevala neka odločnost, ki se nikakor ni strinjala s slabimi telesnimi močmi. Nadušljiv je bil, pa zato ga je rajnki oče poslal v Gorico; toda milo podnebje ni vse; človek mora tudi sicer živeti po tem, kakeršno je splošno njegovo zdravje. Ravno na to pa Žiga prav nič ni pazil, nekoliko je precenjeval svoje moči, nekoliko pa se mu je za malo zdelo, da bi sam s seboj imel toliko opravi, kakor so mu naročali zdravniki in roditelji. Če ga je kdo posvaril, zavrnil mu je nejevoljno: »Bolje umreti, nego li tako dolgočasno živeti!«

Gorski zrak na Zápricah mu je neznano ugajal in tudi kraj mu je bil tako po všeči, da se kar ni mogel ločiti od njega, in od tedna

do tedna je odlašal odhod svoj. Dasi je po duševnih svojstvih svojih bil bolj po materi nego po očetu, bila sta si z Vando vendar tako dobra, kakor le malokdaj brat in sestra. Žiga je bil oprézen mož, ki je pustil vsakemu svoje, a ni mislil, da se mora ves svet ravnati po njem. Kakor sam ne bi nikdar popustil prepričanja svojega, tako je spoštoval osebnost in misli vsakega družega in se po tem ravnal, kadar mu je bilo s kom občevati. Vandi nikdar ni podiral njenih idealov, in četudi ni poznal Borovskega, vendar mu je po vsem, kar je čul o njem, bil ljubši, nego dr. Maček, o katerem je prav tako sodil kakor sestra. Popolnoma sta se torej razumela in odkritosrčno sta drug drugemu potožila težave svoje. Ko sta nekega dné zopet sedela v senci pred zapriškim gozdom in gledala na okoli, tedaj je Žiga nehoté globoko vzdihnil in rekel:

»Kako je vendar lep ta kamniški kraj!«

»Lep je, lep!« pritrди mu Vanda ter ga začujeno pogleda in vpraša:

»Káj ti je, Žiga, da si zdajci tako tožen? Ali imaš še kaj na srci, česar mi nisi povedal?«

»Káj bi ti pravil, saj to vi vsi boljše veste, nego jaz.«

»Ne da bi védela, káj imaš v mislih.«

»No, bolezen svojo.«

»Bolezen svojo!« nasmeje se Vanda. »Za to me pač ni več strah.«

»Káj strah!« zavrne Žiga malo nejevoljen. Strah mene tudi ni. Ali če človek gleda ta lepi svet, potem se mu le milo storí mislečemu, da ga bo moral tako kmalu zapustiti. Zdí se mi, kakor bi v tem lepem kraji moral ozdravéti na duši in na telesi. O zakaj ne morem zmeraj ostati tu!«

»A káj bi tu počel?«

»To je, česar ne vé. Ko bi se tu našlo záme kako pripravno podjetje, ne bi dolgo preudarjal, ali prav brez dela ne morem biti, vsaj nekoliko ga moram imeti.«

»Žiga, to vse nič ni. Za tebe je le mesto in prav Gorica; toda nekoliko bi le moral odjenjati, pa ne vse storiti, kar je večkrat celó zdravim ljudem v škodo.«

»To ne gre. Ne govorim rad o telesnih počutkih svojih, nikar da bi se tako čuval ter varoval, da bi ljudje s prstom za menoj kazali in me milovali. Ne vé, kaj je danes čézme prišlo, ker sem tako mehák in gostobeseden. Zapeljala me je ta rajska okolica, ki nas objema.«

»Ali ti je mari žal, da si bil jedenkrat zopet iskren sestri svoji nasproti?« očita mu Vanda.

»Saj me vendar poznaš, da vam ne pravim rad, kar bi vas žalostilo. Ne vem, kdo je uklel naš rod, ali taka je usoda naša, da ima vsak svoje trpljenje, ali ne, da bi imel tudi jasnih dnij v življenji svojem. Čemu bi vam torej k vašim težavam nakladal tudi še svoje?«

»Drug drugemu olajšali bi breme.«

»Motiš se, če tako sodiš. Glej matere naše, kako se je na Zápricah upokojila, odkar ne misli in ne čuje vedno le o nadlogah naših. Ni moje, ni njeno zdravje je ne skrbi, in vendar . . . Žiga ni izgovoril, kar je imel na jeziku, a globoko se je zamislil. Vanda je to takoj zapazila in čisto prestrašena sili vánj.

»Ničesar mi ne zamôlči; kar ti veš, smem védeti tudi jaz. Govôri!«

»Saj sem itak že preveč govoril.«

»Pri vsem, kar ti je sveto, rotim te, ne muči me delj!«

Žiga se ozre in upre oči svoje v sestro, ki je tako silno vskipela, potem jo tolaži:

»Umiri se, Vanda, hotel sem rêči, kako bi bilo neusmiljeno in okrutno, ko bi s tarnanjem svojim materi jemal še tisto trôhico pokoja, ki ga uživa tu.«

»To ni vse, kar si imel v mislih,« zavrača ga sestra. »Žiga, reci mi odkritosrčno, káj sodiš o materi, káj o sebi?«

Žiga jo milo pogleda in kratko odgovorí:

»Vanda, ti nas boš vse preživela.«

»Nikar tako, Žiga, ne obupavaj tako hitro; še se bo našla pomoč.«

»Za mater in záme je ni več pomoči.«

»Od kod to tako za gotovo véš?«

»Zdravnik v Ljubljani mi je rekel, da za mater ni dosti upanja. — In jaz, jaz sem mlad, pa se lahko še kako leto vlečem, ali dolgo se ne bom. Tja pojdem, kjer je ves naš nesrečni rod.«

»Jaz pa le ne obupam. Zdravniki so se že večkrat zmotili.«

Žiga ji na to ničesar ni odgovoril, le z ramami je zgenil in vstal. Bil je čas, da sta se morala vrniti v grad, kjer so ja že čakali z južino. Tiho sta stopala drug kraj družega; le časih je brat obstal ter sestri pokazal kakšen lep prizor, ki so ga zapazile bistre in zvédene njegove oči.

Nekoliko dnij potem se je Žiga vrnil v Gorico, mati in Vanda pa sta še dolgo ostali na Zápricah. Bila je lepa jesen in kar ni se jima

dalo iti v mesto, in če je tudi bil kakšen deževen dan, bilo je še zmeraj prijetneje iz zaprte sobe gledati na plano proti prijaznemu Holmcu in ponosnemu Mengišu, nego tičati v vednem sómraku domá v Ljubljani. Šele pozno po Vseh Svetih, ko je po gorah že zapadcl mrzel sneg in je jela pritiskati zima, vrnila se je tudi gospá Glovacka s hčerjo v mesto. Toda nič se ga nista mogli privaditi, obema se je tožilo po Zápricah in vedno sta se pogovarjali o priprostem bivanji na kmetih, kakor da sta ondu, kdo vé koliko doživeli. Gospé, ki so bile v Rogatci in v drugih štajerskih toplicah, kjer so videle mnogo tujega svetá ter se udeležile raznih veselic, té so se jima kar čudom čudile in niso védele toliko povedati. Tudi sama se je Vanda rada zamišljala na Záprice in v zápriški gozd, le kadar se je spomnila ciganke, bilo ji je tesnó pri srci, kajti vselej so ji na ušesa zvenele besede »kratka bo!«

Razven teh spominov gospá Glovacka in njé hči nista imeli, kar bi jima kratilo dolge zimske večere. Mati je jela kmalu zopet bolehati in vsak čas je po več dnij ležala v postelji. Bila je čimdalje slabša, zlasti odkar ji po novem letu nobena jed ni več dišala. Vanda je tedaj zeló pogrešála stare Dobravčeve gospé, ki je prejšnjo zimo vsak čas rada prihajala in znala vse spraviti v dobro voljo. Reva ni bila več med živimi; ker je bila gluha, prišla je o češpljevem semnji pod voz in staro pohabljeno teló se ni več dalo zaceliti. Mnogo je trpela, in umrla je, še predno so Glovackovi prišli v mesto. Zdaj je Vanda čisto sama morala stréči bolni materi in ji kratiti čas, kajti gospôda, ki so iz uljudnosti in zarad starega znanstva dohajali v hišo, mudévali so se le po nekoliko trenutkov in ji niso nič olajšali njenih skrbij. Toda Vanda je bila dobra hči in nikdar se niti v srci svojem ni potožila, ampak le jedno je prosila Bogá, naj bi mati do pómladi vsaj toliko okrévala, da bi mogla zopet iti na Záprice.

(Dalje prihodnjič.)

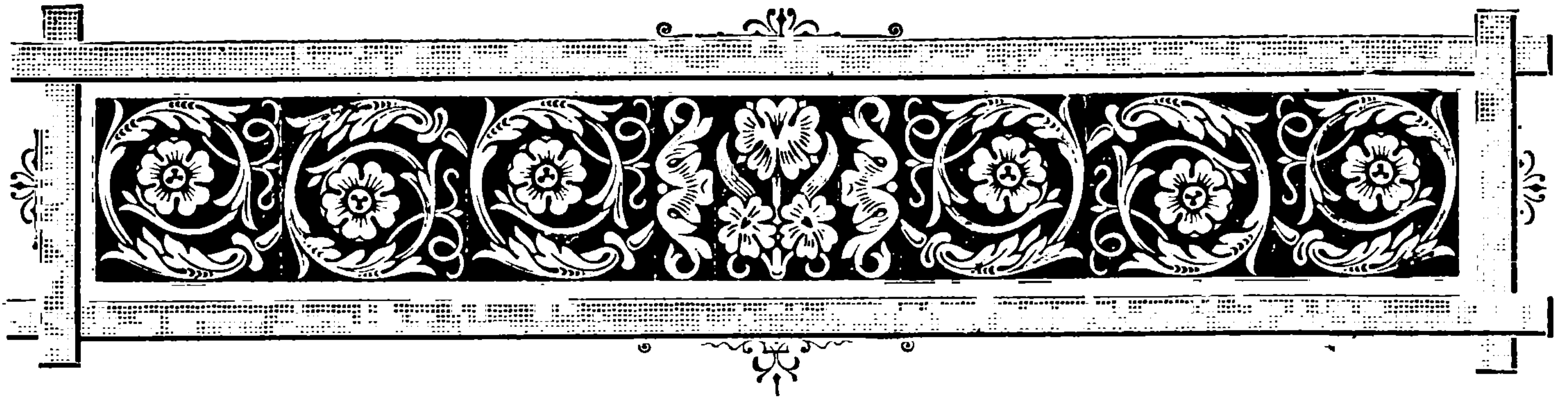
Moj grob.

Óh, v daljnem, daljnem tujem kraji,
Kjer pnè krasnejše se nebó,
Kjer zemlja lepa je kot v raji,
Počilo trudno boš teló.

Nad máno mirta bo šumela,
Pod mirto jaz bom trdno spal,
V naróčaj tuja zemlja vzela,
Pokoja tuj mi svet bo dal . . .

L—j.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

VIII.

Sneg je skôpnel in bila je zopet pomlád. Deževálo je, ko se je pozno popóludne pred Glovackovo hišo ustavila zaprta kočija. Brzi kočijaž skoči raz kôzla in odprè vratca. Iz vozá stopi mlad, ves črno opravljen gospod, in za njim tudi v črno oblečena ženska z gostim črnim ovojem, da nisi mogel spoznati obraza. Bila je vsa potrta. Gospod ji je podal rokó, da se je oklenila v njo, in potem sta oba izginila v véžo. Bila sta Žiga in Vanda. Ravno sta se pripeljala od pogreba matere svoje, katero je pobrala prva pomlád. Prišedši v gostinsko sobo, kjer je na steni visela podoba gospé Glovacke, vrgla se je Vanda v naslanjač in kar udrle so se ji solzé, ki jih je med potjo nekoliko zadržavala. Zdaj je na ves glas zajokala, zdaj je ihtela in si z robcem v roki podpirala trudno glavo. Silna žalost ji je párala srce, a prsi so se ji hitro vzdigale od kratke sape, ki jo je dušila velika bridkost. Žiga je zamišljen hodil po sobi semtertja, časih se je ustavil pred sestro in jo izkušal tolažiti, pa zastonj. Šele, ko je Neža prinesla luč in jo postavila na mizo, upokojila se je Vanda toliko, da si je z njeno pomočjo odvezala klobuk in se preoblekla. Ali besede nisi mogel spraviti iz nje. Žiga je večkrat začel kakšen pogovor, ali ni dobil odgovora; Vanda je kar v jednomér molčala in le časih zgenila z ramami ali pa pokimala z glavo. Napósled je tudi Žiga umolknil in se zamislil.

Nekako čudno tiho je bilo na nekdam imenitnem Glovackovem dômu. Nič se ni genilo, le stara ura na zidu je oglašala vsako četr-tinko kakor pred mnogimi leti, ko je drug rod štel njene udarce. Tudi Neža je bila nekoliko podobna tej uri, kajti niti ona se ni dala motiti v starem rédu svojem, ampak ob navadnem času je pripravila večerjo,

pogrnila mizo in pozvala gospôdo. Vanda in Žiga nista mislila na jed; danes ne bi je niti pogrešala; ali molčé sta se tudi oná udala v navado, ki je močnejša od slučajnega stanja človeškega. Žiga niti pri večerji ni zinil besede, dokler ni sestra prva izpregovorila:

»Dan na dan sva z materjo sámí sedévali pri tej mizi, a nikdar nisem čutila te praznine, pred katero me je danes kar groza.«

»To je zato, ker se nam vsa zunanost sploh kaže le po tem, kakeršno je duševno stanje naše. Veselega človeka vse veselé, žalostnega vse žalostí.«

»Mogoče; ali tako prazno le nikdar še ni bilo, akoprem smo tu preživelí že hude ure.«

»Smrt gospodinje je gotovo največja izguba za vsako domačnost«, pritrđil ji je brat, da je ne bi z ugovarjanjem še bolj žalil, in zopet sta molčala oba. Vanda je roke križem držala in zrla pred sé, časih pa je vzela robec in si otirala solzé, ki so ji vedno znova zalivale očí. Da bi njene misli navédel na drugo stvar, Žiga zopet povzame besedo in reče:

»Vanda, jaz ne pojdem več v Gorico.«

»Ne?« zavrne mu vprašujé sestra, ne da bi se čudila njegovemu sklepu, ki se ga ni nadejala.

»Samá sva, pa ne kaže, da bi tako daleč bivala drug od družega.«

»Náme se kar nič ne oziraj. Dokler mi bode usojeno, živela bom tiho in mirno, kakor da me ni več na svetu, ki je záme tako že zdavna izgubil vso vrednost.«

»Kaj bi tako govorila! Mlada si in zdrava; Bog vé, kaj še pride. Do tjà pa je mēni, starejšemu bratu, dolžnost, da bdím nad teboj.«

»Hvala ti; z menoj ne bo toliko opraviti, da bi si zarad mene moral drugače uravnati življenje svoje.«

»Kaj opraviti, to je najmenj; le bliže ti hočem biti. Ali se ne spominjaš več nájinega pogovora pod zápriškim gozdom?«

»Ko si mi pravil, da bi se v Kamniku naselil?« mirno dodá sestra.

»Prav praviš! Našla se je lepa prilika záme. Zápriška gospôda prodajajo mlin na Perovem, pa ga mislim kupiti.«

»Ti da boš mlinar?« čudi se Vanda.

»Zakaj ne? Človeku se poštenega dela nikdar ni sméti sramovati.«

»Resnično, da ne. Ali jaz si le kar ne morem misliti, da bi bilo to záte.«

»Saj ne bom sam vréč prenašal in prekladal, le nadziral bom delo in delavce. Živel bom na kmétih v čistem zraku, in v samoti svoji se bom najlože ogibal vsega, kar škoduje zdravju mojemu.«

»Ali pa bodo tudi dohodki po tem, da boš mogel živeti ob njih?« vpraša ga neverjetno sestra.

»Mene samega bo mlin zmeraj redíl. Nikar ne misli, da bom le kmetom mlèl. Pogodil se bom z žitnimi trgovci v Ljubljani, da me bodo na véliko zakladali z delom. Kadar se bo odprla železnica v Trst, utegnilo bi se mlinarstvo na Kranjskem zeló povzdigniti. Če bo sreče, omislim si sčasom lahko umetnih strojev ter si mlin tako pre naredim, da mi bo dajal zaslužka, kakor parni mlin.«

»Misliš?« seže mu sestra zopet nejevérno v besedo.

»Upam. Kdor ne vaga, je brez blága, pravi star pregovor.«

Vanda ga ni zavračala, ampak malo je umolknila, v očeh pa si ji videl, da premišlja nekaj, za kar ji je bilo veliko mari. Ko je vse preudarila in sklenila sama s seboj, izpregovorila je:

»Žiga, méni je vse jedno; stóri, kar hočeš! Le jedno te prosim, vzemi mene s seboj na Perovo.«

Brat jo debelo pogleda in vpraša, kakor je ne bi bil prav umel:

»Tebe?«

»Prav mene, sestro svojo!«

»A kaj boš tam?«

»A kaj bom tu? Jaz se v Ljubljani ne morem žive videti; vse mi je zoperno, vse mi budí le neprijetnih spominov. Na Perovem bom zadovoljna in srečna v lepi prirodi božji, in zajedno bom tebi družčina, dokler si ne najdeš druge gospodinje.«

»Vanda! Ali je to resnična volja tvoja?« vpraša jo Žiga in jo preljubeznivo pogleda.

»Resnična!«

»A kaj hiša v Ljubljani?«

»Dve sobi in kuhinjo si obdržim, da bodeva imela kje bivati, če za kakšen dan prideva v Ljubljano. Vse druge sobe bom s pohištvom vred dala v najem. Neža bo pazila na hišo in na gostače ter sploh ravnala po naših naročilih. Tudi nama bo lahko vse preskrbela, če bodeva kaj trebala iz mesta; a kadar bo kdo naju v mestu, imel bo vsaj koga, ki mu postreže.«

Žiga je zadovoljen poslušal sestro in ni ji nasprotoval. Izprevidel je, da zánjo res ni, da bi sama bivala v Ljubljani; na kmétih se bo lože udala v trdo usodo; a če bo malo pozabila najhujših udarcev, našla se bo že kaka prilika, da pojde zopet med ljudi. Snujoča te čr-

teže za prihodnost, upokojila sta se Vanda in Ziga nekoliko od velike žalosti in zmešnjave, ki jih je zadnje dni provzročila máterina smrt. Bilo je že pozno, ko sta léгла k počitku.

Drugo jutro se je Žiga odpeljal v Kamnik in pogodil se je z zápriško gospôdo za mlin na Perovem, ki ga je kar takoj prevzel ter pregledal, kako si na njem uredí svoj dom. Na vrhu mlina so bile prostorene sobe, katere so se lepó dale prirediti za kakega gôsta in za sestro, ki tako ne bo zmeraj na Perovem. Záse pa Žiga ni našel pripravnega stanišča. Pozval je torej palirja in zmenila sta se, kako bi se mlinu takoj pri uhodu dalo prizidati majhno krilo. V dveh mesecih je bilo vse gotovo in urejeno. Vanda je ta čas v mestu vse preskrbela, prednje sobe oddala na mesece, poverila hišo zvesti Neži in se za stalno preselila k bratu na mlin. Le malokdaj, če je imela prav nujnega opravila, prihajala je na kako uro v Ljubljano, ali vselej se je pred nočjo zopet odpeljala, kar jej je Neža večkrat bridko očitala.

Na Perovem se je Vanda hitro privadila; kmalu ji je bilo, kakor bi bila od nekđaj tu domá. Nekoliko se je zmotila z malim gospodinjstvom, nekoliko s čitanjem. Časih je šla v Kamnik ali na Záprice, kjer je stari gospôdi vseđdar dobro došla, le to so obžalovali, da je ni vsak dan bilo k njim. Toda Vanda je bila zmeraj najrajša domá pri mlinu, in tudi izprehajala se je najrajša v njegovi najbližnji okolici. Žiga je storil, kar je mogel, da se ji ne bi tožilo. Na prostornem dvorišči pred mlinom je pod največjim orehom dal napraviti mizico in klopi, kjer je večkrat poleg sestre sedéval in se ž njo ménil. Ravno tako ji je ob hladni mlínščici napravil klópico, da je tudi o véliki vročini mogla biti pod milim nébom, in za gospodarskimi poslopji je ogradil prijeten vrtec za cvetlice in zelenjád. Kadar se je solnce nagnilo in ni bilo prevroče, vzela je Vanda knjigo in Peruna, velikega domačega psa, ter šla na izprehod proti deróči Bistrici. Večkrat je čez ozko brv šla na drugo stran proti Volčjemu Potoku ali pa v breg proti Rúdniku. Ni si mogla misliti lepšega izprehoda od teh mičnih stezíc, ki te peljejo zdaj po bujni zeleni trati, zdaj po mračnem hladnem gozdu, zdaj po ravnem, zdaj na góro. Tu in tam vrvrá ljubek studenec, a kadar misliš, da si se že daleč odmeknil od človeških bivališč, spomni te sredi hoste čedna kapelica, da tudi tu bivajo dobri ljudje po volji božji. Vanda je zdaj tu, zdaj tam malo postajala in opazovala prirodo, v tem ko se je Perun zdaj v drznih skokih zaganjal za kakim ptičem, zdaj mirno vohal ali brskal pod kakim grmom. Nazaj gredé pa se je Vanda vselej nekoliko pomujévala na neki pečnici pri znamenji, kjer se ločita poti na Rúdnik in Volčji Potok. Tu je sédla pred znamenje in

se zagledala in zamislila, in poleg nje je légel spéhani Perun ter ponosno povzdignil glavo, kakor bi védel, kaj je dolžan imenu svojemu. Večkrat se je samemu Perunu že predolgo zdelo, pa je zopet vstal in poskočil, kakor bi hotel vzbuditi gospodarico svojo iz njenih sanj, ali ničesar ni opravil in znova ji je légel pred nóge. A kaj je Vando zadrževalo na tej tesni strmíni? — Zadrževal jo je tisti mir, ki bridko izkušenemu človeku tako neznano dobro dé, kadar v prelepi prirodi božji občuduje soglasje, ki ga ni našel med ljudmi. Kakor skladna glasba je zvenélo Vandi na uho šumljanje peneče se Bistrice tik pod njo, v tem ko so njene oči bile uprte v zelene holmce in hribe ter v veličanstvene goličave Grintovca in mogočnih njegovih tovarišev, ki od severne strani obkrožajo prijazno kamniško kotlíno, ta mali raj kranjske dežele. Šele ko je zahajajoče solnce daleč na Gorenjskem pozlatilo bele vrhove Triglava in sosednjih mu gorá, ozrla se je Vanda na to stran, vzdignila se in šla proti dômu. Odhajaje se je nekega dné spomnila ciganke na Vrtalici in rekla sama v sebi: »Ali je mari to prerokovana sreča?«

Tudi po zimi je Vanda na Perovem bila srečna. Žiga je skrbel za lépe knjige in obema je hitro potekal čas; zajedno sta se oba tudi telesno pokrepčala, in ni ga bilo, ki bi jima v mirni samoti mogel kaliti skromno njihino zadovoljstvo. Tako je minévalo leto za letom. V tem je železnica v Trst bila dodelana in Žiga je sprva imel toliko naročil, da jih ni mogel sproti izvrševati. Ko je zadovoljen z uspehom podjetja svojega zopet sedél pod orehom in pravil sestri o novih osnovah in o Trstu, seže mu Vanda v besedo in ga vpraša:

»Kako daleč pa je po železnici v Trst?«

»Iz Ljubljane je šest ur.«

»Ne dalje?« čudi se Vanda. »To pa ni, da bi si človek ne mogel pogledati mórja.«

»Ali bi ti šla?« vpraša jo Žiga radovéden.

»Zakaj ne?« zavrne Vanda mirno, kakor da ji ni nič ležeče na tem.

»Dobro; tedaj se pa zmeníva. Najlože pojdeva od dôma, kadar bosta dva praznika skupaj.«

»Kaj bi hodila; jaz sem se le šalila«, rekla je Vanda malo boječe, da ne bi na prvi mah izdala pravega namena svojega.

»Za to ni treba šale. Bolj ko stvar preudarjam, bolj sem zánjo. Da mênì to ni prej prišlo na misel! Mala izprememba v jednako-mernem tvojem življenji ti bo prav dobro dela. Le sama reci, če ni res takó.«

»Ničesar se tu ne morem pritoževati; ali tega ne tajim, da bi me ne zanimalo videti Trst in mórje.«

Žigi si v očeh mogel videti veselje, ko je čez dolgo časa prvi-krat čul, da ima sestra kako željo. Bilo mu je dobro znamenje za prihodnost in na vso moč se je trudil, da bi do dobra raznétil tlečo iskro.

»To je beseda, ki jo rad čujem iz tvojih ust,« rekel je ves zado-vojen. »Toda dva, tri dní, to je premalo záte.«

»Zakaj bi bilo premalo?«

»Zato ker ni dosti, da vidiš, kar je vredno, da se vidi. Jaz bi želel, da bi ti delj časa ostala v Trstu, da se tudi nekoliko seznaníš s tamošnjim življenjem, da se malo zvedriš, da se sploh nekoliko časa sučeš v drugem svetu in da prideš zopet jedenkrat med ljudi.«

»Oh, pústi ljudi! Prav nič mi ni mari zánje!« oporeka Vanda.

»Mari, mari!« ponavlja Žiga malo nejevoljen. »Saj ni, da bi se takoj z vsakim človekom morala sprijazniti. Največji modrijan gre časih rad med ljudi, da jih opazuje in se zmoti, kakor se ti zmotíš, kadar na izprehodih ogleduješ prirodo.«

»Nikar se ne hudúj!« prosi ga sestra, »saj nisem tako mislila. Prav dobro se mi zdí, da si tolikanj skrben; a da se ne boš mogel tožiti náme, povem ti kar naravnost, da pojdem v Trst in da se prav veselim nánj. Le odloči, kako in kaj.«

»Vse bi bilo, če bi imela v Trstu kakih znancev, pri katerih bi se mogla nastaniti.«

»Saj imam Smaragdo!« veselo vsklikne Vanda.

»Pa res; na to sem čisto pozabil«, pritrdil ji je Žiga in dalje delal osnove za séstrino potovanje.

Takoj drugi dan je Vanda pisala Smaragdi v Trst, razodela ji svoj naklep in je prosila, če bi se mogla za nekoliko dnij pri nji na-stanti. Dva dní pozneje je že imela odgovor. Sestra se sestri ne bi mogla bolj veseliti, nego se je Smaragda veselila Vandinega prihoda. Vsaka beseda v pismu je pričala o veliki in iskreni ljubezni do Vande. Le za gotovo in prav kmalu naj pride, kajti vsi da jo že težko pri-čakujejo. Vse drugo se bosta potem že ustno zmenili. Vanda se zdaj ni več obotavljala in brž ko se je pripravila na pot, odpeljal jo je Žiga v Ljubljano in jo izprémil na kolodvor. —

Prav je sodil Žiga, ko je rekel, da Vandi treba izpremembe. Že na Pivki jo je zanimal dotlej neznani svet, ki je čimdalje bolj kazal góla rébra svoja, dokler brzi hlapón ni prisopihal na pusti Kras. Vse drugačno čustvo pa je prešinjalo mehko Vandino srce, ko se je železnica

obrnila proti Trstu in se je pred njo v čarobnem večernem svitu razprostiralo nepregledno morjé. Tako se je bila zameknila v nji nove prizore, da skoraj ni čutila, da se dalje vozi, dokler ji na samem tržaškem kolodvoru niso krasnega razgleda zaprli razna poslopja in prazni vozóvi, katerih je brez števila stalo v dolgih vrstah. Zdaj pa jí je srce jelo utripati od velike rádsti, da bo zopet videla staro prijateljstvo. Vse prepočasi se je dolgi vlak pomikal na postajo, in ko se je napósled le ustavil, ni bilo takoj služabnika, ki bi odprl vratca. Nikdar Vanda ni bila tako nestrpljiva kakor danes. Srečno je stopila iz vozá, ali v toliki gnéči potnikov, ki so kar vsi ob enem silili na vrata, ni védela kam bi se dejala. Hoté ali nehoté je obstala in čakala, da se ljudje malo razidejo. Ni še dobro stopila čez prag in obsulo jo je od vseh stranij toliko silnih pobalínov in odrastlih nosáčev, ki so se pulili za njene stvari, da bi jo skoraj na tla podrli. V tem se skozi nadležno druhal prerije gospod, da bi rešil zapuščeno potnico. Že od daleč jo je ljubeznivo pozdravil: »Dobro došla, gospodična!«

Vanda je takoj spoznala Sieminskega glas in predno mu je mogla odzdraviti, stala je pred njo tudi že Smaragda ter jo presrčno objela in jo zopet in zopet poljubljala. »Vanda! Smaragda!« bili sta jedini besedi, ki sta ji prijateljici v prvein trenutku mogli izpregovoriti; a ko sta se malo umirili od prve radosti, hoteli sta si ob jedni sapi vse povedati in nista se genili z mesta. Sieminski je že zdavnaj vse preskrbel in jima prigovarjal, da bi šli, ali zastonj. Zdajci vzame Vando izpod pázuhe in jo pelje k vozu. Veselo smejé je zdaj tudi Smaragda hitro stopila za njima in vsi trijé so se odpeljali na dom.

Vanda je bila čisto izpremenjena in vesela, kakor morebiti ni bila še nikdar, odkar je slekla otroško krilo. Zavest, da se smé slobodno kretati, ne da bi jo motil, bodisi živ človek, bodisi žalosten spomin, ta zavest dala je duši njeni novih močij in neko samostalnost, ki je dotlej ni poznala. Drdranje po gladkih kamenitih pločah, sijajno razsvetljene ulice, množica hrumečega ljudstva, vse to je že med potjo zjasnilo čelo njeno in zbežale so tožne misli. Na Siemenskega dômu sta pozdravila Vando Smaragdina mati in sivobradi ded njen, a vsprejela sta jo tako ljubeznivo, kakor da je došlo njiju dete. Starika sta mnogo mnogo bridkega izkusila v življenji, pa sta bolje nego drugi umela tuje boli in tuje trpljenje.

Ko je Vanda drugo jutro stopila v Smaragdino sobo, zakročila je izučena papiga kakor nekdej »dober dan« in tudi sicer je po sobi bilo vse prav tako uravnano in postavljeno, kakor nekdej na stano-

vanji v Ljubljani. V kotu proti sredi obrnen je stal klavir in bil je odprt, kakor da se še ni zaprl od tistega usodepolnega trenutka. Vanda pogleda odprti list na njem, in bila je ista Chopinova nokturna, ki je mlado srce njeno odprla prvi ljubezni. Nazaj se je zamislila v tisti srečni čas, sedla h klavirju in počasi in tihoma jela je premikati prste po koščenih tipkah. Sanjaje v sladkih urah skoraj ni zapazila, kdaj je konec nokturne in zopet in zopet jo je skraja igrala. Znani glasovi so privabili Smaragdo v sobo. Tiho je obstala na pragu in opazovala prijateljico, kako ji stari spomini sezajo v srce. Po mirnih očeh je sodila, da je tudi srce prebolelo. Stopi torej k Vandí, poljubi jo in se ji pomenljivo nasméhne.

»Zakaj se smeješ?« vpraša jo Vanda, ki je dobro razumela poredni nasmeh, pa ni védela, kaj bi družega zavrnila.

»Dobro se mi zdi, ko te vidim tako veselo in zadovoljno,« reče Smaragda, da bi zatajila prave misli svoje.

»Zadovoljno!« bridko vzdihne Vanda, na to pa popravi: »Udala sem se trdi usodi, v katero je rod naš uklet: ne tožim več o nji, to je res; vendar da bi bila zadovoljna, tega ne morem rêči.«

»Ali še misliš na njega?« radovédno vpraša Smaragda.

»Če mislim na njega? Moreš li o tem dvojiti? Ali ti ravnokar prebiranje na klavirji ni izdalo mislij iz dna duše moje?«

»Zdelo se mi je, pa sem se hotela do dobra uveriti, če prav sodim.«

»Prav sodiš, prav! Bodi uvérjena, njega ne pozabim nikdar.«

»Saj sem si zmeraj mislila, da je tako. Toda, duša draga, ali nimaš nič upanja, da bi se še kdàj mogla združiti ž njim?«

»Upanja?« ponavlja Vanda z zategnenim glasom. »Upanju se človek nikdar ne sme odreči.«

»Ne tako. Hotela sem védeti, če imaš kaj gotove podlage; če včš, kje je, kaj počenja, kako se mu godí?«

»Odkar je šel iz Ljubljane, nisem čula glasú od njega, razven tistega, s katerim ga je grdo kovarstvo hotelo izruvati iz srca mojega. Nádejala sem se, da pri tebi kàj zvéo o njem.«

»Pri mêní pač ne boš ničesar zvédela,« zavrne ji Smaragda in nagubálo se ji je gladko čelo. »Saj véš, da si mož moj s prijatelji svojimi ne more dopisovati, kakor drugi ljudje. Še danes mi je uganka, zakaj je Borovski tako neutegoma moral iti iz Ljubljane.«

»Brez spletke to ni bilo,« dodá Vanda.

»Gotovo ne, ali rada bi védela, kdo je tu prédel hudobno zvijačo.«

Vandi se razsvetijo oči, kakor bi bila rešila uganko, potem pa vsklikne:

»Smaragda, ne motim se, tudi to je Mačkovo delo!«

»Mačkovo!« čudi se Smaragda.

»Prav Mačkovo je! Ta grdi sebičnež, ki nima ni jedne plemenite misli, ta hlapčevska duša, ki nima toliko poguma, da bi kdaj o kaki stvári sodil po svojem prepričanju, ki ga menda sploh nima; ta lizún je vsak čas pripravljen, da z ležjó in natolcevanjem očrni najpoštejnjšega človeka, zlasti če je na poti sebičnim njegovim naklepom.«

»A kako bi bil on Boróvskega izpodkopaval?« vpraša Smaragda.

»Kako? Tega jaz ne véim; to je njegova stvar, o kateri bo gotovo molčal vse svoje žive dni.«

»Po čem li sodiš, da ga je on očrnil?«

»Vedno se mi je čudno zdelo, da sta zajedno morala iti iz Ljubljane; vender danes šele mi je prišlo na misel, da je Maček pokojni materi moji že pred odhodom pravil o nekakem prijatelju v Veroni. To bo prav tisti, ki mu je potem pisal o nekaki vdovi. O, ni gólo naključje, če ima kdo baš pri policiji najboljšega prijatelja svojega!«

»To je vse mogoče in celó verjetno; ali dokazano ni.«

»Marsikaj bi bilo drugače na svetu, ko bi človek mogel vse dokazati. O, ko bi jaz védela, da je bilo vse laž, kar so pravili o Bronislavu! Ko bi védela, da ni oženjen in da še misli náme! Šla bi za njim na kraj svetá. Ali ne, ne, to ni mogoče! To bi bila prevelika sreča, kakeršna v našem rôdu nikomur ni usojena.«

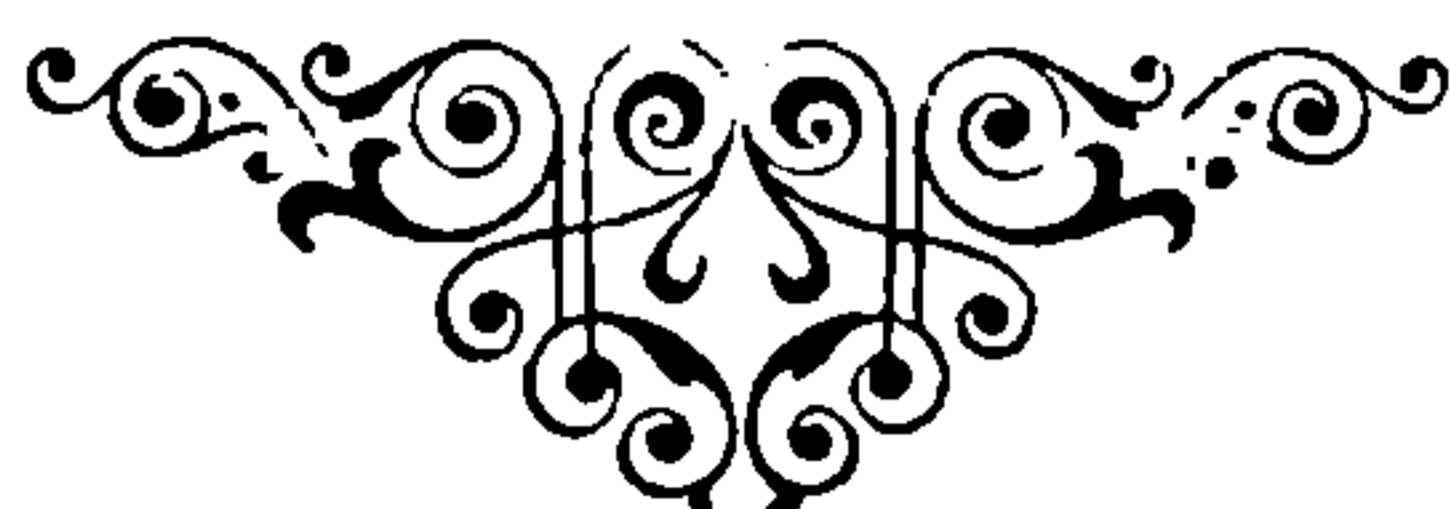
»Vanda, Vanda!« zapretí ji Smaragda. »Malo prej si rekla, da se človek nikdar ne smé odreči upanju, zdaj pa sama obupavaš. Kaj je to?«

»To bi bilo nasprotje. Toda jaz nikakor ne obupavam, le vére nimam.«

»Zdaj si pa začela záme preučeno govoriti. Véš kaj, Vanda, pustiva to pa pojdiva rajši na izprehod, da si malo ogledaš mesto, ki ga še čisto nič ne poznaš.«

Vanda je takoj pritrdila prijaznemu nasvetu, in kmalu sta prijateljici druga kraj druge veselo stopali po dolgih tržaških ulicah.

(Dalje prihodnjič.)

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

IX.

Nobena stvar v Trstu ni Vande tako zanimala, kakor življenje ob mórji. Vsak čas je prosila Smaragde, da sta šli na mórsko obrežje, zlasti na »ključ« svetega Karla, kadar so dohajali ali odhajali párniki. Bilo je res mično in kratkočasno gledati toliko raznovrstnih potnikov iz vseh krajev svetá, kako so se drug od drugega ločili po obrazu, po nošnji, po jeziku in celó po svojem kretanji. Človeku je bilo, kakor bi se bil za nekoliko trenutkov preselil v stari Babilon, ko so se tam jeziki zmédli. Če je pa ladja odplula, zrla je Vanda za njó, dokler ni izginila daleč na obzorji za tisto mejo, kjer se človeku zdí, da se nebó in mórje dotičeta.

»Ne vém, kaj mi je«, rekla je nekega dné Smaragda, »kadar tako gledam odhajajočo ladjo, vselej me silna želja vleče k nji. Kar zletéla bi za njó, če bi mogla.«

»Tudi mêní je sprva bilo tako,« zavrne prijateljica. »Zdaj sem se že privadila, ali jedenkrat bi se le rada po mórji peljala, vsaj do Benetek.«

Vanda jo začujena pogleda, kakor bi hotela ugeniti, če je to njena istinita volja, potem jo vpraša:

»Ali bi se res peljala v Benetke?«

»Res; zakaj me tako nevéрно vprašuješ?«

»Zato, ker mi je nekaj prišlo na misel.«

»No, kaj takšnega?«

»Peljíva se skupaj v Benetke.«

»Dobro, jaz sem pripravljena,« odgovorí ji Smaragda, in jedva izrečena misel je bila dognana stvar. —

Bilo je pozno zvečer, prodajalnice in hiše so bile že pozaprte, le po kavarnah in gostilnah je bilo še vse živo, ko sta se Vanda in Smaragda odpravili na pot. Ž njima je šla mati, Sieminski pa jih je spremil samó do ladje, kajti brez višjega dovoljenja ni smel iti iz Trsta. Vandi je bilo čudno prijetno pri srci, ko je prišedša na »ključ« svetega Karla že od daleč čula zvon, ki je potnike prvič vabil na ladjo. Le jedna misel ji je rojila po glavi, ta namreč, da bode videla deželo, v kateri proti volji svoji biva on, a morebiti, da bode videla celó njega samega. Pa to skoraj ni mogoče, in ko bi ga tudi videla, kaj li mu poreče? Ali jo bode on še hotel poznati? Kdo vé, če ni tudi on iz Ljubljane dobil kakšnega ležnívega pisma?

Takšna čustva so jo prešinjala, ko se ji je ravno imela izpolniti davna želja. Skoraj se je že kesala hitrega sklepa. V tem je tretjič zazvónilo, párnikova piščalka je zabrlízgala, krepki mornárji so jednako-mérno popevaje vlekli težke mačke iz mórja, drugi so porivali mostíče na kôpno, široka kolesa pa so jela pluskati po penéči se vodi ter so ladjo hitro gonila na plano mórje. Vanda je z uprtimi očmi gledala nazaj proti Trstu, ki se je kmalu zavil v črno noč. Premikajoča se luč v svetílniku je še nekoliko časa kazala, kje stójí bogato mesto, ali tudi ona je izginila v temnem obzorji in le migljajoče zvezde so še svetile na nebu. Vanda se dolgo ni mogla ločiti od nočne krasote na mórji in kar genila se ni z vrha ladje, dokler je mraz in zaspanec nista premógla, da je šla počivat. Ležé na viseči postelji ni mogla spati, a ko je malo zadremala, mučile so jo hude sanje in bilo ji je lože, če je bedéla.

Šele proti jutru je dobro zaspala, ali zdajci jo vzbudí Smaragda, kajti že so potniki vstajali in hiteli na kròv ladje, od koder se je čulo živahno govorjenje. Vanda je kar poskočila kvišku in hitro sta s prijateljico stali na prednji krmi, kjer ji je mati že čakala. Prišli sta ravno, ko so na vzhodu zablestéli prvi žarki vzhajajočega solnca, na zapadu pa se pokazali najvišji vrhovi beneških zvonikov. Zdaj se je po malem vse mesto vzdigalo iz mórja in človeku se je zdelo, kakor da poslušá mično bajko o kakem začaranem grádu. Vozé se dalje pa so se potniki prepričali, da to ni nikaka bajka, ampak da je gola resnica, in da so od trdega kámca iztesáni ti spomeníki slavne minulosti, ki nalik čarobnim gradém stojé drug poleg družega. Že je ladja zunanje otoke pustila za sábo in ostrmélim potnikom se po malem odkriva najlepša podoba beneškega mesta. Na otoku ob desni stráni stójí v ukusnem italijanskem zlogu zidana veličanska cerkev svetega Jurija, ob desni pa okroglo svetišče Bogorodíce, pravi biser stavbinske

umetnosti. Ali vse to je le nekoliko krasote, katera se dalje kaže tvojim očem. Prav pred tábo, med zgodovinsko in umetniško imenitno palačo dóževo ter nič menj slavno staro knjižnico in sedanjim kraljevim dvorom se razprostira mali trg ali »Piazetta«, ki ti zdaleč odpira pogled na najlepši trg vsega svetá, na trg svetega Marka z dragocéno cerkvijo, posvečeno istemu svetníku, varhu čudovitega mórskega mesta. Ne véš, bi se li bolj čudil prekrasnim oblikam nakopíčenih umetnín, ali svetlikajočim se barvam, ki se v luči vzhajajočega solnca lesketajo od cerkve svetega Marka, kateremu so stari Benečani od vsega lepega najlepše prinesli v dar. Ni ga peresa, ki bi umelo opisati čustva, kakeršnih človeku budí čarobni prizor, ki so ga veke in veke ustvarjale stotere in tisočere roke najslavnejših umetnikov in radodarnih domoljubov.

Kar je vsakdo drug čutil, čutila je v tem večji méri Vanda. Pogled na Benetke je vzbudil živahno domišljijo njeno; čutila se je neznano srečno in čisto prerojeno. Ali nemogoče je bilo, da bi v tolikem blaženstvu pozabila tistega, ki ga je vedno imela v mislih, ki ga je vedno nosila v srci svojem. »Kaj ko bi se v tem začaranem grádu našel tudi začaran kraljevič, a jaz da bi bila tista izvoljena deklica, ki bi ga rešila zakletve,« mislila si je in zopet se je v srci njenem silno razvnela prva ljubezen. V tem zabrlízga párnikova piščalka, kolesa so čimdalje počasneje klopotála in ladja je mirno plavala proti obréžju, kjer je velika množica potrebnih in nepotrebnih ljudij čakala potnikov. Plašno se je Vanda ozirala po gnéči, toda njene očí niso našle, česar so iskale. Skoraj ji je prvi trenutek bilo ljubše tako, saj še ni imela zbranih mislij niti ne pravih besed, da bi mu takoj mogla razkriti hudobno kovárstvo ter izpričati nedolžnost in zvestobo svojo. Misli nánj so jo bégale, da ni mogla popolnoma uživati krasote benečanskega mesta, povsod se je ozirala, kje bi ugledala njega. Smaragda, zapazivša to njeno razmišljenost, vpraša jo sočutno:

»Kaj ti je, Vanda? Zdí se mi, kakor da te nič kàj ne mičejo benečanske imenitosti?«

»Mičejo me že, ali preobilo jih je záme. Nisem vajena vélikemu svétu, in to mi dela omótico.«

»Res je tako. Nič se nam ne mudí; stopímo torej še v cerkev svetega Marka, potem pa ostanimo domá do večera, ko se odprè gledališče. Kàj ne, máma, gotovo ste tudi Vi že trudni?«

»Sevéda sem, saj nimam vájinih lét, niti ne vájinih nóg, da bi vedno zlahka stopala čez mostôve gôri in dôli,« nasmihajoč se zavrne dobrovoljna gospá.

Svetišče svetega Marka je s sijajnostjo svojo Vando tako prevzelo, da je kar pokleknila ter dolgo in goreče molila. Smaragda je ni hotela motiti v pobožnosti, temveč je čakala, da je sama vstala; tedaj pa je zapazila, da je Vanda bila mirna, potolažena, in na tihem se je veselila te njene izpremembe.

Popóludne so prijateljice počivale od truda in ponočnega potovanja, proti večeru pa so se pripravljale za gledališče. V tem pride gostilnični strežáj povédát, da je čas in da vesláč že čaka s čolníčem. Do dóbra opravljena stopi Vanda znóva pred zrcalo in zopet in zopet se je od vseh strani ogledovala ter si to in óno popravila, dasi uprav ni vedela, čemú ima toliko skrbí sama s seboj. Ko so se vse tri namestile v ličnem čolníči in se odpeljale po tihem mórji, pokazal se jim je nov čar, ki ga najspretnejši pisatelj ni zmožen véрно naslikati, kajti krasote beneške nočí mora človek videti in čutiti sam. Jasno nebó se je lesketalo od nebrôja zvezd in zvezdic, a proti njim so v raznólikih oblikah kakor sive sence kipeli kvišku vrhovi cerkvâ in palač. Čudno se je od teh mirnih in temnih podob ločil nerazumni šum, ki ti je od blesteče razsvetljenega Markovega trga čez Piazzetto bil na uho. Vanda, Smaragda in mati so vsaka po svoje bile srečne, in zdaj je jedna, zdaj druga zapazila kàj novega, kàj posebnega ter na to opozorila tovarišico svojo. Zdaj so poslušale ubrano petje, ki je z obrežja zvenélo iz čistih italijanskih grl, zdaj gledale, kako se je pod pljuskanjem čolnarjevega vesla pénilo morjé in se zasvetilo, kakor bi kdo iskre kresal v njem. Stara gospá pa je najrajša zrla proti nebu in kazala na razne zvezde. V tem se utrne zvezda in dolga proga se zablísne na nebu. »Oj, kako lepó!« vzkliknili sta Vanda in Smaragda zajedno, mati pa je mirno pripómnila: »Česar si je kdo ta hip želel, to se mu izpolni.« Vanda je umolknila in premišljala preroške besede, če se bodo pač uresničile. Ona si je zmeraj in tudi ta trenutek želela le jedno — da bi še kdàj videla njega.

Molcé so se peljale dalje po »Vélikem kanalu« med čarobno-krasnimi palačami, ki so stale ob desni in levi stráni, kakor bi bile vrasle iz mórja. Tu so nekđaj bivali benečanski plemenitniki in bogatini v preobilem sijaji in veselji, in še dandanes je človeku čudno prijetno, kadar se o mésečnem svitu v črnem čolníči ziblje med temi spomeníki propale slave. Človek niti ne misli, da je vse to resnica, ampak zdí se mu, da sladko sanja, in kakor bi sanjal, zamišlja se v davne čase ter si v mislih svojih nehoté snuje dogodbe, ki so se kdàj utegnile goditi za temi zidovi. Ko bi prelepe stavbe mogle govoriti, móči bi jim bilo pripovedovati resničnih zgódeb, groznih in ljubkih,

kakor nobenemu pesniku ni dano izumiti lepših. Tako sanjaje se je tudi Vanda zamislila in skoraj niti zapazila ni, ko je okretni veslač s čolničem svojim kakor brza riba šinil v ozke postranske kanale, da je gospôdo o pravem času pripeljal pred gledališče.

»Teatro Fenice« štejejo ne le v Benetkah, ampak po vsem Italijanskem med najlepša gledališča, odkar se je po požaru l. 1837. kakor ptica Fenis pomládilo v sedanji podobi svoji. Tu so zdaj v postranski loži sedéle spredaj Vanda in Smaragda, a poleg njiju nekoliko bolj notri stara gospá, ki je uprav le zato šla na pot, da je mladénkama bila váruhinja. Prekrasna zunanja oprava tega gledališča pri blesteči svečavi človeka prvokrat tako osuplja, da ne vé, ali bi gledal na oder ali se oziral po ložah, v katerih so dražestno nališpane Benečanke še bolj povzdigale skupni sijaj. Tudi Vandí in Smaragdi se je tako godilo; zdaj sta očí imeli uprte na igralce, zdaj sta se ogledovali po poslušalcih. Ravno je mlada pevka s tenko-zvenéčim glasom odpevala divno romanco, ko je po vsem gledališči zagrmelo ploskanje in se razlegalo pohvalno klicanje brez konca in kraja. Vanda se ozrè po hrumeči množici in kar kri ji je zastala, da je obledela kakor smrt. Svojim očem ne more verjeti; zdí se ji, da je med částniki zapazila njega. Rada bi še jedenkrat pogledala tjà, pa si ne upa, kajti utegnila bi se prepričati, da se je zmotila in odbežala bi lepa domišljija. Vrišč je potihnil in zopet so vsi pogledi bili uprti na oder. Nastopil je pevec in tako milo-sladko sta s pevko pela o sladkosti ljubezni, da se je moralo otajati srce, če bi tudi bilo od kámena. Vandí so solzé zarósile očí; saj je tudi ona že ljubila in tudi zdaj še ljubi, akoprem ne vé, če tudi njo še kdo ljubi. Prvo dejanje se je doigralo. Zavésa pade in zopet ni bilo konca ploskanju in kričanju.

V tem je nekdo že dvakrat potrkal na lóžina vrata, a šele tretjič ga čuje stara gospá in mu velí »noter!« Postréšček vstopi, izročí gospé vizitnico in vpraša, če ta gospod sme priti v ložo. Gospá čita in ostrmí: na vizitnici je bilo Borovskega imé. Dovóli mu, da pride, vizitnico pa izročí Vandí, ki se prvi hip ni čutila, da li še živí. Rada bi bila gospé vprašala, kako in kaj, ali predno je mogla izpregovoriti besedo, bil je Borovski že v loži. Tudi njemu se je nekoliko videla zadréga. Pokloni se ženski trójici, uljudno pozdravi gospó, Vando pa pogleda tako milo in odkritosrčno, da bi ta pogled moral omečiti vsakoga, nikar nje. Ni bilo treba besed, očí njegove so jasno govorile in prosile odpuščanja, če ga je sploh kàj trebal; a njene očí so pričale, da mu odpušča vse, bodisi karkoli. Podá mu tresočo se rokó, on pa jo hvaležno stisne in poljubi, in čutil je toplo solzo-rádostnico, ki se je po-

točila iz blagega njenega očesa. Jedino vojaška suknja ga je zadržala, da se je premagal in da je pred svetom zatajil čustva, ki so mu potresala dušo; toda Vanda jih je le ugenila in bila je presrečna.

Smaragda je takoj zapazila, da ima Borovski na ovrátniku tri zvezde, in je prva pretrgala mólk:

»Gospod kapitan, sédite in povejte nam, kateremu srečnemu slučaju se imamo zahvaliti, da ste zdaj med nami?«

»To vprašanje bi uprav jaz imel staviti Vam,« zavrne Borovski.

»Ali pa drug drugemu«, seže mu Vanda v besedo.

»Dobro!« reče Smaragda, »me smo prišle, da vidimo Benetke, a Vi?«

»Jaz pa sem na poti iz Benetek. Naš polk je preméščen v Trst. Vojaki so že na ladjah in kmalu po pólunoči odrinemo. Nisem védel, kaj bi počel ves večer, pa sem šel v gledališče. To je srečni moj slučaj, sicer bi se ne bili sešli.«

»Če nam je usojeno, sešli bi se bili drugjé,« zavrne Vanda, ki se je bila že umirila od nepričakovanega veselja.

»Mogoče; ali kje?« popravlja nevéрно Borovski.

»V Trstu!« vzklikne Vanda.

»V Trstu!« čudi se Borovski radovédno pogledujé zdaj jedno, zdaj drugo žénsk.

»Prav v Trstu«, pritrđi mu z nasmehom Smaragda, »kajti ni bilo pol leta po Vašem odhodu iz Ljubljane, kó smo se za stalno preselili v Trst.«

Stara gospá od rádosti ni védela, kaj bi. Molcé je Borovskega mériła od nóg do glave in videlo se je, da je bila zadovoljna ž njim. Zdaj tudi ona poprime besedo:

»Vsi skupaj stanujemo v Trstu; tudi oče moj je pri nas. Kako bode Sieminski vesel, kadar čuje, da bosta zopet skupaj v jednom mestu!«

»Jaz gotovo ne bodem menj vesel«, uljudno odgovorí Borovski, akoprem je dobro védel, da je prav zato moral iti iz Ljubljane, ker je prezaupno občeval s Sieminskim. Na to se obrne proti Vandí in je vpraša:

»Smem li védeti, gospodičina, kako da sem tudi Vas našel v Benetkah?«

»V Trstu pri dobri svoji prijateljici sem v gostéh, pa sva skupaj prišli lê-sem.«

»Ali ste mogli mater samó pustiti domá?« vpraša zopet Borovski, ki ničesar ni védel, kar se je po njegovem odhodu godilo v rodbini Glovackovi.

»Mati moja ne treba družčine, njo že davno krije hladna zemlja,« odgovorila je Vanda in zamračilo se ji je vedro čelo.

»Obžalujem, gospodičina, da Vam nisem prej mogel izraziti sočutja svojega in da Vas na tem mestu spominjam tolike izgube Vaše.«

»Pri vsaki priliki mi je prijetno, če me kdo spominja dragih mojih ljudi. Hvala Vam na Vašem sočutji.«

Borovski ji je hotel povédati še nekoliko uljudnih besed, ali v tem se je závésa vzdignila in igra nadaljevala. Vstal je torej, kakor da pojde iz lože, ali Smaragda in mati sta ga zajedno prosili, naj ostane, in tudi Vanda ga je tako pomenljivo pogledala, da je zopet sédel kraj nje ter nevztrpno čakal konca. Med igro se niso mogli pogovarjati, le časih je Smaragda rekla po kako besedo o pevcih in pevkah, kajti le ona se je še zanimala za igro, ostali trije družníki so bili vsi zamišljeni in ni jim bilo do tega, kar se je godilo na odru. Vanda je ugibala, kaj storiti po gledališči; bode li še kàj prilike, da mu razodene, kar je tóli težilo srce njeno? Borovski pa je imel drugih skrbij. Rad bi bil marsikàj pozvédel, kako se je ta in óna stvar zasukala po smrti gospé Glovacke; vender kako navíraj pogovor in zastavljaj vprašanja, da nespodobno ne kažeš radovédnosti svoje? Stara gospá že prej ni pazno poslušala, zdaj pa je le Vando in kapitana imela v očeh in v mislih. Tako je uprav jedina Smaragda še bila v gledališči. Ko se je igra završila, ponudil se je Borovski gospém za izpremljalca, prosé jih, da bi smel v gostilni ž njimi večerjati. Radé so mu dovolile in vsi skupaj so se odpeljali nazaj po Vélíkem kanalu.

Splošno govoričenje in šepetanje v gostilni je tudi našim znancem razvezalo jezike; beseda je izprožila besedo in bili so zgovorni in dobre volje, kakor nekđaj v Ljubljani na Sieminskega dômu v »Zvezdi«. Celó odkritosrčneje in slobodneje so se meníli, negoli takrat, kajti bili so nekoliko starejši in so v tem marsikàj izkusili, kar jim je dajalo večjo samostalnost in vzbujalo večje zaupanje v samé sebe, da niso vsake besede tako preudarjali, kakor nekđaj. Tudi sta véliko mesto in tuja okolica podrli ozire, katerih človek v malem mestu med svojci nikakor ne more povsem puščati v némar.

Smaragda je takoj spoznala, kako imeniten je ta nepričakovani sestanek za Vandino usodo in želela je, da se ne bi prehitro razšli. Ko je torej po večerji zapazila, da se materi dremlje, odvédla jo je v sobo, Borovskega pa je prosila, da čúvaj Vande, dokler se ona ne

povrne. Dobro je védela, da je obema ustregla, in zato se je delj mudila pri materi, negoli je bilo treba. Takoj po njenem odhodu vzame Borovski lístnico iz žepa, poišče listek in ga pokaže Vandi:

»Gospodičina, ali je to Vaša roka?«

»Moja«, kratko zavrne Vanda.

»A besede?«

»Besede?« ponavlja Vanda in ga začujeno pogleda. »Gospod kapitan, ne zamerite, ali jaz Vas res ne umejem, kaj mislite.«

»Rad bi védel, če Vam je te besede kdo narekoval, ali če izražajo pristne misli Vaše?«

»Peró mi je pokojna mati moja posilila v róko, ali kar sem napisala, bilo je prepričanje moje.«

»Tako!« reče Borovski z zategnenim glasom in žalostno se zamisli. Mòlk njegov je Vando neprijetno presunil in hitro zopet poprime besedo:

»Gospod kapitan, ali sem Vas razžalila?«

»Razžalili me niste; to je vse premalo rečeno o tako rezkih besedah; toda prekratke so, da bi bile jasne. Zatorej mi je ta Vaš listek ves čas bil zagonetka, katere nì danes ne rešim.«

»Danes Vam bom to zagonetko rešila sama; takrat pa mi ni bilo smeti jasno govoriti. Oj, to so bili grozni dnevi! Mati je hotela, da bi bila Mačku dala besedo; a ker tega po srci svojem nisem mogla storiti, tiščala je v mé, naj se odrečem Vas, kajti potem, nádejala se je, da se sčasom udam ter vzamem doktorja. Strašno sem se borila v duši svoji! Niti trenutek nisem preudarjala, ali naj se Vas odrečem ali ne; darovala sem Vam življenje svoje, in da Vi zavržete ta dar, drugemu bi ga potlej ne dala. To je bil trden sklep moj. Toda ljubila sem tudi mater svojo; čutila sem, da je ne bodem imela dolgo, pa ji nisem hotela še bolj greniti zadnjih trenutkov življenja, ki je zánjo brez tega bilo prežalostno. Zapisala sem torej tisti dvoumni besedi. Mati si jih je menda razlagala po svoje, kajti bila je potolažena. Kako jih boste Vi umeli, to sem prepustila usodi. Dve nejasni besedi ne bosta omajali zvestobe Vaše, tako sem sodila; če Vas je pa res lepa, mlada vdova ujela v zanjke svoje, potem nisem hotela biti na poti boljši sreči Vaši.«

»Mlada vdova!« začudi se Borovski. »Prosim Vas, gospodičina, kakšno vdovo imate v mislih?«

»Jaz je nisem poznala. Mačku je prijatelj iz Verone pisal, da Vi stanujete in se tolažite pri mladi vdovi in da se danes ali jutri utegneta poročiti ž njo.«

»Torej zopet Maček«, rekel je Borovski ves srdit, »a Vi ste verjeli, da je doktor res dobil takšno pismo?«

»Imela sem je v rokah. Ž njim me je mati prisilila, da sem Vam povrnila slobodo Vašo.«

Borovski Vando ljubeznivo pogleda in vpraša:

»Gospodičina, povédite, kako ste Vi sodili o tem pismu?«

»Bila sem prvi hip prepričana, da je ležnívo obrekovanje in tako še dandanes sodim o njem.«

»Ali ste potem še kdaj mislili náme?«

»Če sem mislila na Vas? Vsak dan, vsako uro sem v duhu bila pri Vas; upala sem tudi, da niti Vi niste zabili náme«

»Da nisem zabil, priča tá-le listek Vaš, ki sem ga vedno zvesto hranil v znamenje, da ne vzprejemam slobode, ki ste mi jo podelili.«

»Vi torej niste hoteli slobode; ali zdaj —?«

»Niti zdaj je nečem«, seže ji on hitro v besedo, »ampak Vaš hočem ostati do poslednjega dné.«

Vanda od prevelike sreče ni vzmogla besede. Sramežljivo je povsila očí in se zardéla. Borovski jo tedaj milo prosi:

»Gospodičina, smem li upati, da mi ne boste odrekli prošnje? Hočete li z menoj stopiti pred oltar in biti ljubljena ženka moja?«

Vanda je samó pokimala z glavo ter si z robcem otrla solze, ki so ji silile v očí. V tem se je Smaragda povrnila in nasmihajoč se sédla na prejšnji svoj prostor za mizo. Takoj je zapazila, da sta Vanda in Borovski imela imeniten pomének. Nič je ni presenétilo; celó ugenila je, o čém sta se pogovarjala, le tega ni védela, če sta se sporazumela ali ne. Navidezno se je čudila, pogledovala zdaj Vando, zdaj Borovskega in ju prostodušno vprašala:

»Kaj se je godilo tu? Na vájinih obrazih vidim izpremembo; kaj li pomenja to?«

Vanda je néma zrla pred sé, Borovski pa z resnim glasom po-prime besedo:

»Milostiva, evo Vam neveste moje!«

»Nevesta Vaša?« poudarja Smaragda in zadovoljno se nasmične; »ali, gospod kapitan, jaz sem huda na Vas.«

»Huda? Zakāj?«

»Zato, ker niste delali po mojem naročili. Rekla sem, da mi ču-vajte prijateljice moje, Vi pa ste jo kar samí vzeli.«

»Prijateljice Vam nisem vzeli; tudi nevesto svojo izročam še nekoliko časa Vaši skrbi ter Vas prosim, da mi jo prav vestno čuvate.«

»Tega ne bo treba! Gospodičine Vande Vam doslej nihče ni mogel iznevériti, kamo li v prihodnje!« Na to prime kozarec in pravi: »Vanda, na zdravje tvoje in ženina tvojega! Žívela!«

Zdaj so zazvenčali kozarci, a ko je Vanda trčila s Smaragdo in pogledala v bístre njene očí, zasvetile so se tudi njene od neznane sreče. V veselem pogovoru so še dolgo sedéli združeni in le prehitro so potekale ure. Ljudje so se zvečine že razšli in točáji so brez dela postopali semtertjã ali posédali in zevali v kakem kotu prostorne gostilne. V tem je bila ura pólunoč. Borovski je moral iti na ladjo in se je poslóvil z Vando in prijateljico njeno trdno upajoč, da se skoraj zopet vidijo v Trstu.

Znanke naše so ostale še tri dni v Benetkah, da so si ogledale znamenitosti tega starodavnega in čudovitega mesta, ki na svetu nima sebi podobnega. Ko so zadnji dan šle mimo »Teatra Fenice«, obstane Smaragda in ustavi tudi Vando rekoč: »Ni brez pomena, da si ravno v tem gledališči zopet našla sokola svojega. Kakor Fenis se je pomladila prva tvoja ljubezen in ž njo se prerodiš tudi ti v novo srečno življenje.«

(Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.
Če mesto so dali ti častno,
Ne nôsi se preveč oblastno
In to si zapómni, ti brate,
Da mesto je záse — ne záte! —

2.
Kdor dobil le nizko je mesto,
Upravlja naj tudi je zvesto,
I njemu velja prav nič manj,
Da mesto je záse — ne zanj. —

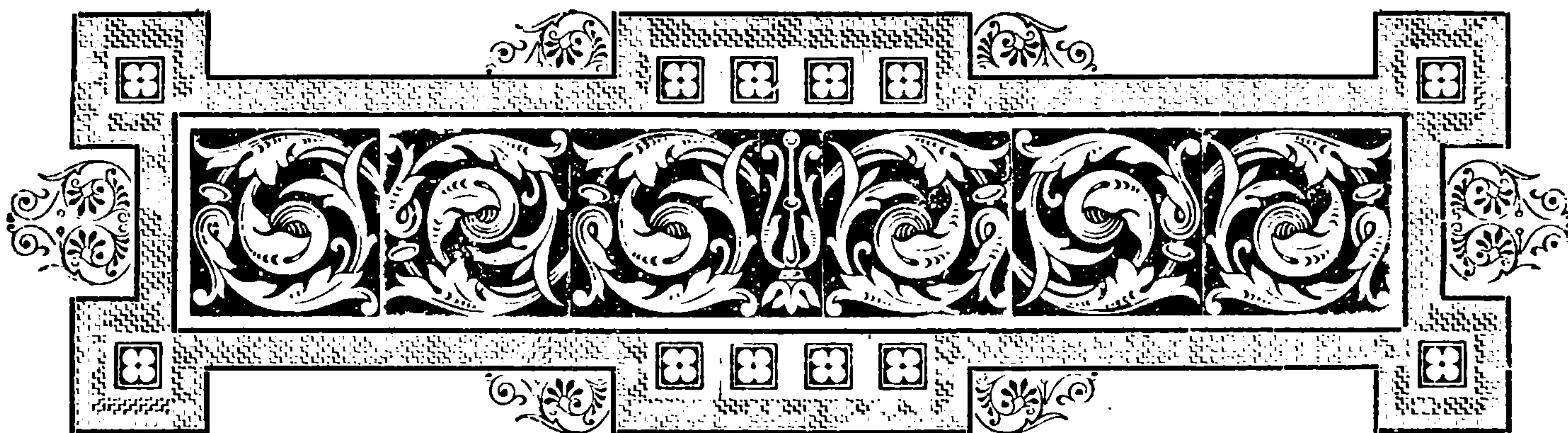
5.
Podložnikom samim je častno,
Če svoje glavarje časté,
A lože častiti je take,
Ki tudi kãj zãnjé storé.

3.
Bolje služiti je brez priznanja
Z zavestjo, da služiš pošteno,
Nego če hvalo ti svet poklanja
Z zaslugami ne pridobljeno. —

4.
Če ne gre vse poleg volje,
Druzih jezen ne sovraži;
Ako Bog dá, vse bo bolje,
S takim upom se tolaži! —

Y.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

X.

Vanda je bila zopet v Ljubljani, kamor je na nekoliko dnij prišla s Perovega. Že ji je bilo misliti na možitev ter zložno poskrbeti za to in óno. Sedela je pri oknu in se zamislila. Dogodbe v Benetkah so ji bile še žive v spominu; znóva in zopet znóva je v duhu videla razne podobe, ki so podile druga drugo. Zdaj pa zdaj je brez pravega namena pogledavala skozi okno, časih pa se je ozrla na veliko podobo pokojne matere, visečo ravno nasproti na steni in resne oči upirajočo na hčerko svojo, ki je še zmeraj imela trmo svojo. Dasi je Vanda bila sama svoja, vender ji je bilo hudó, da mora ravnati proti volji matere svoje; ali ni ji nikakor móči drugače. Saj se je mati tudi lahko motila, pa si le ničesar ni dala dopovedati. Minila so leta; mnogo je ves ta čas pretrpela in premišljala usodo svojo, ali njega kar ni mogla zabiti. Ostala mu je zvesta celó potem, ko so ga ji očrnili, da ima drugo miljenko, in jo prisilili, da mu je vrnila slobodo. In bolj ko je preudarjala vse, kar je bilo, bolj je bila preverjena, da je ravnala prav; zlasti če je mislila na svoje potovanje v Benetke in kar se je tam godilo. »Ali to ni čudno? Ne, ne, golo naključje to ne more biti; to je prst božji, ki mi jasno kaže, kaj mi je storiti.«

Takó je Vanda premišljala in se tolažila, ko nekdo krepko potrka na vrata.

»Noter!« velí vsa osupla nepričakovanemu gostu; vrata se odpró in v sobo stopi kapitan Borovski.

»Bronislav!« vzklikne Vanda, in ko bi trenil, oklenila se mu je okoli vrata. Z glavo mu je slonela na junaških prsih, a veliko veselje

o nepričakovanem njegovem prihodu ji je sapo zapiralo, da ni mogla govoriti. Borovski jo je goreče poljubil, ali ko je videl, kako hitro so se ji vzdigovale prsi, pogleda jo milo rekoč:

»Vanda, kaj ti je?«

»Nič, nič!« počasi odgovarja Vanda, »tako je dobro. Nisem vajena tolike sreče.«

»Kake sreče? Ali si mari mislila, da me ne bo?«

»Tega ne; vendar tako kmalu se te nisem nadejala.«

»Sem li prezgodaj prišel?«

»Čim prej, tem bolje. Hvala Bogú, da si tu. Povej mi, dragi moj, kaka sreča te je danes pripeljala v Ljubljano?«

»Po tebe sem prišel.«

»Po mene?« čudi se Vanda.

»Kaj se čudiš; ali ti mari ni prav?«

»Prav, prav! Ali . . .«

»Zopet ali«, preseče ji on besedo, »saj sva dosti dolgo čakala, pa da bi se še obotavljala.«

»Nikar me krivo ne razumevaj; hotela sem le rêci, da treba še marsikaj preskrbeti, kar ni gotovo, a mora biti.«

»Marsikaj se lahko tudi pozneje preskrbí. Prva stvar je, da sva svoja. Zato sem se podvizal in bil sem sam na Dunaji. Dovoljenje za ženitev imam v žepu, in vsak čas greva lahko v cerkev.«

»No, saj to je, kar sem imela v mislih. Zdaj, ko vém, da imaš dovoljenje, zdaj ni več zadržka. Sédi in povej mi vse!«

Borovski odloží kapo, odpaše sabljo in séde na sofo kraj Vande, ki se je bila že do dobrega umirila od prvega veselja ter radovédno povpraševala za to in óno. Vsak čas se je zadovoljno nasmehljala, ko ji je Bronislav prav po volji odgovarjal. Povedal ji je, da ima še celih šest tednov dopusta, da upa nekoliko let ostati v Trstu in da je že najel prav pripravno stanovanje. Napósled pa jo milo pogleda in reče:

»Vanda, še nekaj imam na srci.«

»Kaj takšnega?« vpraša ga ona in radovédno povzdigne glavo.

»Jedno željo mi moraš izpolniti.«

»Jedno?« ponavlja ona z zategnenim glasom, »tisoč želj bi ti rada izpolnila, samó da bi bilo v moči moji.«

»Te jedne mi nihče drugi ne bi mogel izpolniti, nego ti.«

»Torej?«

»Želím, da bi najina poroka bila na tihem, kajti pri tako svetem opravilu ne maram ni hrupa, ni gostov.«

»To je ta skrivnostna želja!« čudi se Vanda in se nasmeje. »Bronislav, saj me vendar poznaš, kako sem se že zdavnaj odrekla svetu; kako da skoraj ne občujem z ljudmi, a zdaj naj jih vabim, da bi me motili v najsrečnejšem trenutku življenja mojega!«

»Ravno tihi ljudje časih pri takih prilikah ljubijo nekoliko zunanjega šuma in sijaja; zlasti če mislijo, da so to dolžni imenitnemu rôdu svojemu, kakeršen je ravno tvoj.«

»Moj rod!« vzklikne Vanda zajedljivo, »kaj imam jaz od rôda svojega? Pač žalostno, če mora človek v rôdu svojem iskati veljave, ki si je sam ne zna pridobiti. Kdor sam po sebi ni spoštovanja vrden, temu ga ne daje nì rod, nì stan.«

»Vanda, to so prelepi, redki nazori.«

»Izučile so me bridke iskušnje mladega življenja mojega. Hvala Bogú, tudi to je minilo.«

»Minilo za zmeraj«, pritrди Borovski, potem pa jo tolaži: »Umiri se, dušica moja, nikar ne prediraj starih ran; prav po nepotrebnem si se razdražila.«

»Nič se ne boj, dragi mi, srce moje mirno bíje. Dobro je, če se človek časih spominja tudi temnih dnij; vsaj vé bolje ceniti srečne ure, če jih učka.«

»Gotovo, ali zdaj ni čas za to. Veselí me, da se v vsem tako ujemava. Le hitro na delo, da niti jednega dneva po nepotrebnem ne zamudiva.«

»Ničesar ne moreva zamuditi, če sva skupaj. Treba bo obhoditi potov, katere moški prej opravi, nego ženska, zato bi bilo dobro, da bi Žiga na nekoliko dnij prišel v Ljubljano.«

»Dobro; še danes mu pišem, naj pride.«

»Jaz sem drugih mislij. Dan dlje, to ni velik razloček.«

»Ne umejem te.«

• »Rada bi, da bi se jutri midva skupaj peljala v Kamnik in da bi se ustno zmenili z bratom. Boš vsaj videl, kje sem v upu in stráhu čakala odrešenja svojega od težke negotovosti.«

»Mêni je prav, celó ljubó mi je; ali na vse zgodaj moramo iti, da nam dan ne bode prekratek.«

»To bo moja skrb,« odgovorila mu je veselo Vanda in takoj je dala Neži potrebnih naročil.

Drugo jutro je v Podgorji ravno sedem zazvonilo, ko se je Vanda z ženinom svojim peljala proti Kamniku ter mu naštela imena vseh hribov in gorskih vrhov, ko so se ji kakor dobri znanci pokazali v svitu jutranjega solnca. Malo pred mestom je velela kočijažu kreniti

po stranski poti na desno in v nekolikih trenutkih so bili pred mlinom na Perovem. Perun jim je prvi pritekel nasproti; veselo je lajal in skakal okoli kočije silèč vánjo, ko je zapazil dobro svojo gospodaricó, ki ga je na tako lepe sprehode jemala s seboj. Tudi Žiga je takoj stopil iz mlina, da vidi, kdo se je pripeljal, a kar obstrmel je, ko je ugledal sestro in kapitana, kajti ni se ju nadejal. Videl pa je obema na očeh, da ja je dobra sreča pripeljala na Perovo, in bil je zadovoljen. Nič se ni branil, ko mu je Vanda razodela prošnjo svojo, ampak obljubil je, da takoj drugi dan pride v Ljubljano. Borovski se mu je na prvi mah prikupil, in akoprem se prej še nista videla nikdar, bila sta si kmalu dobra prijatelja. Žiga mu je pokazal mlin ter malo gospodarstvo svoje, a ko so vsi skupaj pod orčhom malo zajutrkovali, dal je zapreči, da sta se Vanda in Borovski peljala v Kamnik in na Záprice.

Veliko je bilo veselje zápriške gospôde, ko je Vanda z ženinom svojim prišla v grad. Slepí gospéni sestri je debela solza stopila v zatemnele oči in z vélo roko je pogladila nevéstino lice, ki ga ni mogla videti. Izpraševanju ni bilo ni konca ni kraja in dobri stari ne bi marali, ko bi mladi ves dan hoteli ostati pri njih. Toda Vanda ni imela mirú, pokazala je Borovskemu sobici, v kateri je z materjo bivala, in peljala ga je celó na Vrtalico, da vidi, kje je ona najrajši bivala ter mislila in sanjala o njem. Póludne je že davno odzvonilo, ko sta se vrnila na Perovo. Žiga je bil že nepotrpežljiv in kar ni ju mogel pričakati; večkrat je stopil na pot in gledal proti Kamniku, a pred njega se je vselej vstopil tudi Perun, migal z repom in nastavljal ušesa, kakor da je védel, kaj njegov gospodar tako skrbno posluša. In res, brž ko je od daleč čul drdranje vozá, zagnal se je na pot in veselo skakaje povrnil se z gôsti. Zdaj so sedli za mizo in mirno so sedeli in se menili o minulosti in o prihodnosti, dokler se solnce ni nagnilo v zahod. Žal je bilo vsem, da je tako hitro minil prelepi dan; ali tolažili so se, da to ni zadnji, in Borovski je Žigi pri slovesi moral obljubiti, da bo o prvi priliki za delj časa prišel na Perovo, prostora da se bo že našlo za oba in še za kakšnega tretjega. —

Popóludne je bilo, kakih štirinajst dnij po tem, ko je pri redóvnica^h uršulinkah cerkvenec ob nenavadni uri odprl cerkvena vrata, malo postal na pragu in se oziral po prostornem trgu, kakor da bi koga pričakoval. V tem pridrdrata od dolenjega konca »Zvezde« dve kočiji in obstaneta prav pred cerkvijo. Bela ženska oblačila so že zdaleč pričala, da so svatje in mnogo radovédnega svetá, zlasti ženskega, ki je brez dela posédal ali se izprehajal po »Zvezdi«, hitelo je v cerkev,

da vidi nevesto. V dolgi beli obleki od težke svile z mirtnim vencem na glavi je Vanda z Borovskim stopila pred oltar. Lica so se ji kar žarila in oči svetile od prevelikega blaženstva. Kakor kako višje bitje je stala tu na svetem mestu, da so ljudje z uprtimi očmi zrlí vánjo in drug drugemu šepetali: »Kako je lepa!« Kraj nje je stala družica v lehkí beli opravi in držala velik šopek od redkih cvetlic, a takoj za njo sta za priči bila družčin oče, stari Slápar, najbližnji sosed Glovackovih, in nevéstin brat Žiga. Tiho in pobožno se je vršilo sveto opravilo, ali globoko je pričujočim seglo v srce, zlasti Vandi, ki se v velikem blaženstvu svojem ni mogla vzdržati solz; saj se ji je po mnogih bridkosti izpolnila jedina želja, ki jo je imela na tem svetu, kakor mornarju, ki se po mnogih viharjih srečno pripelje v varno pristanišče. Po poroki je oskromna svatovska družbica ostala nekoliko ur skupaj na Glovackega dómu in bila dobre volje, a ko je bil čas, odpeljala sta se ženin in nevesta na železnico ter odpotovala v Trst.

XI.

Dve leti sta Vanda in Borovski živela skupaj v tihi zakonski sreči in nista se zmenila za ves svet; zadovoljna s sedanjostjo niso ju motili spomini na minuloost, niti ju niso težile skrbí za prihodnost. Če sta šla na izprehod, pomudila sta se rada na ključi svetega Karla ali Vanda je zdaj mirno gledala za odhajajočimi ladjami in nič je ni vleklo za njimi, kakor nekđaj. Večkrat je sicer imela v mislih svoje potovanje v Benetke, toda nekov čuden strah jo je prešinil, ko jo je Bronislav vprašal, če bi šla čez mórje. »Ne, ne, čez mórje pa ne več!« odgovorila mu je in se obrnila stráni od obrežja.

Viharno leto 1859. pripodilo je prve oblake na jasno nebó Vandinega zakona. Kakor vsak drug človek, védela je tudi Vanda, kakšne dolžnosti čakajo vojščaka, kadar ga vladarjeva beseda kliče v bój; toda v sreči svoji nikdar ni mislila na to, ampak ponosna je bila na vojaški stan možá svojega. Drugače pa je bilo, ko je počil glas, da bo vojska. Strah, ki ga je ta grozna beseda obudila v ljudeh, prevzela je tudi njo in jelo jo je skrbeti, kaj bo z Bronislavom. »Morebiti je pa vender ne bo«, tolažila se je časih, kakor človek, ki do zadnjega ne verjame, česar si ne želi.

Nekega dné pride Borovski domóv, toda oči so se mu nenavadno svetile. Tiho odloží kapo, odpaše sabljo, potem pa presrčno objame ženko svojo in jo goreče poljubi.

»Kaj ti je, Bronislav?« vpraša ga ona vsa osupla.

»Mêni nič, saj to je poklic moj.«

»Tvoj poklic! Ali bo res vojska?»

»Napovedana še ni, ali naš polk je dobil povelje, da se kar takoj odpravi na pot.«

»A kam?»

»Za zdaj v Benetke; ali bržkone se tam prav nič ne bomo mudili, ampak kar dalje nas bodo poslali.«

»Znova me boš torej zapustil«, toži Vanda in ga žalostno pogleda.

»Ne za dolgo. Vojska bo kmalu pri kraji in potem bomo bolj brez skrbi v miru živeli.«

»Brezkončni bodo dnevi brez tebe in zdela se mi bo cela večnost, predno bom zopet mogla sloneti na junaških prsih tvojih.«

»Vanda! Takó ne tarna žena vojaškega častnika. Špartanke so vse drugače osrčevale možé svoje. Ničesar se ne bój. Bil sem junak, ko nisem védel, zakaj se bojujem, zdaj pa bom v duhu gledal tebe, in zavest, da sem tvoj, povzdignila bo srénost mojo, da se tem slavneje povrnem k ljubljeni ženki svoji.«

»Ali ravno misel náme naj te tudi svari, da ne boš predrzno hodil v nevarnost.«

»Gotovo, da bo tudi to skrb moja. Zdaj pa misli náse, kaj bo s teboj.«

»K Smaragdi se bom hodila tolažit in tam bom čakala najnovejših poročil, ki nam jih bo Sieminski pozvedoval.«

»Jaz nisem za to«, odvráča jo Borovski. »Vojska je vojska in nihče ne more védeti, kakó se bo razvijala. Trst je ob mórji, pa bi mogel imeti sitnosti od francoskih bojnih ladij. Tedaj bo vse zbegano, a kaj boš ti brez moške podpore? Tudi ni gotovo, celó neverjetno je, da bi se naš polk po dokončani vojski vrnil v Trst. Na vsako stran bo torej bolje, da pobereš vse svoje stvari in da se preseliš v Ljubljano ali na Perovo in da tam mirno čakaš, dokler ne pridem zopet po tebe.«

»Če je tako, ne bom se obotavljala; takoj za teboj pojdem tudi jaz.«

Šteti so bili trenutki, katere se je Borovski še mogel pomujati pri Vandí, kajti naglost, s katero so se vojščaki pripravljali na odhod, zadrževala ga je ves zadnji dan od dóma. Pa saj je bilo skoraj bolje, da je bilo takó. Službeno poslovanje ga je vsaj zmotilo, da ni utegnil z dolgim slovesom sebi in ženi še huje žaliti srca. Ločitev je torej na videz bila mirna; on se je bolj nego kdáj čutil vojščaka, pa je junaški zatajil, kar mu je trlo dušo; ona pa ni hotela z žalovanjem množiti skritega trpljenja in takó se je premagovala, da si le po bledem in upalem lici mogel soditi o veliki bóli njeni. S Smaragdo in Sieminskim je šla celó na morski ključ, ko je ladja odhajala, in

dolgo je z robcem mahala za možem svojim in mu pošljala zadnje pozdravilo. Šele ko je samó malo dima nad morskim površjem kazalo, kod sopiha parna ladja z vojščaki, vrnila se je Vanda na zapuščeni dom. Ali bila je tako slaba, da so ji noge odpovedale in da se je morala peljati. Smaragda jo je spremila in je ostala pri nji do večera, da jo je tolažila, kolikor se je dalo. Takoj drugi dan pa je Vanda svoje stvari jela skladati v zaboje in ko je vse pospravila in oddala na železnico, poslovila se je za zmeraj od Smaragde ter šla najprej v Ljubljano, potem pa k bratu na Perovo.

Tu je bivala nekoliko tednov, dokler niso časopisi razglasili novice, da so se na Italijanskem zgrabili. Vanda se je tedaj preselila v Ljubljano, da je hitreje dobivala poročila z bojišča, kjer je mož njen bil v prvih krdelih. Vsak dan je težko čakala pošte in hlastno prebirala najnovejše časopise. Avstrijci so se od Tičina nazaj pomikali in po manjših bojih se je pri Magenti 4. dné junija 1859. l. vnela prva večja bitev. Ali ni je bilo sreče na naši strani, akoprem so vojščaki bili srčni in se niso ustrašili nasprotnikov. Časopisi so poročali o ne navadnih delih posameznih junakov, ali vse je prekosil kapitan Bronislav Borovski. S stotnijo vojščakov je na ogledih zadel na mnogo večje krdelo sovražnikov, pa se jim je tako hrabro in umno uprl, da jih je po hudem boji užugal. On sam je bil med prvimi borilci, in ko bi bil vsak izpolnil dolžnost svojo kakor on, bila bi zmaga naša. Cesar je dobro védel ceniti slavnega junaka, pa mu je namenil posebno odlikovanje; povišal ga je v majorja ter mu podelil Leopoldov réd. Vanda je s ponosom čitala poročila o móži svojem, ali vselej si je mislila: »Bolje bi bilo, če se ne bi izpostavljal v toliko nevarnost; prepredrzen je.« In le prekmalu se je prepričala, da je njen strah bil upravičen. Po najnovejših poročilih nihče ni védel, kam je izginil major Borovski in da mu torej niso mogli izročiti najvišjega odlikovanja. Dolgo so ga iskali, dokler ga napósled niso našli med mrtveci, ali težko ga je bilo spoznati.

Prehud je bil ta udarec za Vando, nego da bi si ga mogla olajšati z jokom in žalovanjem. Na prvi mah niti ni verjela grozne novice in šla je od jednega vojaškega oblastva do drugega, dokler ni dobila službenega poročila o smrti njegovi. Pa niti zdaj ni imela mirú. Dobro se je preskrbela z novci ter se neutegoma napotila v Italijo. Veljaj, kolikor hoče, ona ga mora imeti, če ne živega, pa vsaj mrtvega, in ko bi morala iti pred cesarja samega. Kakor izgubljena je potovala iz jednega mesta v drugo; tu je morala dolgo čakati, predno so ji oblastva v splošni zmešnjavi mogla le količkaj zanesljivega po-

vedati, tam je sovražnik zaprl pot in morala je iti na drugo stran. Šele ko sta avstrijski in francoski cesar na sestanku v Villafranki ustavila vojskovanje, dosegla je Vanda namen svoj in dobila privoljenje, da je dala izkopati ljubljenega soproga in ga prepeljati v Ljubljano.

Bilo je po malem Šmárijinu popóludne, ko je pred ljubljanskim kolodvorom stal batalijon vojščakov, praznično opravljenih. Zbralo pa se je tudi dosti drugih ljudi, starih in mladih, kakeršnih ne manjka pri nobeni izredni priliki, bodisi veseli ali žalostni. Domoljubno čustvo je to pot privabilo iz mesta posebno mnogo odlične gospôde, ki so prišli, da izkažejo zadnjo čast slavnemu junaku Borovskemu, kateremu je uradni list napisal prelepo posmrtnico. V tem so po ljubljanskih cerkvah zapeli véliki zvonovi in tudi na grobji pri svetem Krištofu so se oglasili trije novi zvonovi.

»Kaj pa je to,« vpraša na stráni med množico sivi starček tovariša svojega, »odklej pa imajo pri svetem Krištofu tri zvonove? Dosléj so imeli le dva slaba zvonca, ki sta jednako zvonila bogatinom in ubožcem ter svet spominjala, da v grobu ne bo razločka med nami.«

»To je napravil novi župnik, ki je kàj vnet za lepe cerkve,« pojasnil mu je tovariš.

»Hm, hm! Novi župnik, novi zvonovi, nova dôba. To ni prav; odsléj bodo torej tudi pri svetem Krištofu razloček delali med ljudmi. Naj ga, v grobu ga le ne bo. Tu gre zdaj vse narobe«

Tako je rekel malo nejevoljno starček, ali umolknil je, kajti že se je pogrebni izprevod jel pomikati dalje. Prvi je stopal vojščak s križem, za njim je glasba trobila resne žalostinke, potem so se vrstili krdelo vojščakov, duhovnik, krsta s částniškimi znamenji, za njó Žiga, ob čégar desno roko se je oklépala Vanda, takoj za njima vojaška in druga gospôda, a napósled zopet vojaško krdelo.

»Lep pogreb«, rekel je ravnodušen gledalec.

»Saj ga je vreden«, dejal je drugi in čakal, da je ves izprevod šel mimo njega. Kmalu potem je gromovit strel oznanil, da so junaka položili v grob. Stopaje po udarcih vesele glasbe so se vrnili vojščaki v mesto, a ž njimi se je tudi razšla radovédna množica. Žalost, ki si jo prej videl na toliko obrazih, ostala je samó še v jednom srci, iz katerega pa se nikdar več ni dala izruvati. Vanda je žalovala vse žive dni svoje za ljubljenim možem, ki je zdaj počival v raki rodbine Glovackove, katere sicer ni poznal, ali prerana smrt je bila njena in njegova usoda.

(Konec prihodnjič.)

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

XII.

Kadar človeka preganja nesreča, ne pride nikdar sama, ampak pripelje s seboj drugo in tretjo in še več njih, da bi tem prej ugonobila izvoljeno žrtev svojo. Takó je bilo tudi pri Glovackovih, od katerih sta zdaj na Perovem živela zadnja dva naslednika, jeden potrta na duši, drugi na telesu. Brez želje, brez veselja je Vanda živela brez drugega namena, nego da ohrani spomin na moža svojega, ali pa ji je morebiti usoda res samo zato dala boljšega zdravja, da jo je tem dlje mogla mučiti. Žiga je že čez leto dnij neprenehoma pokašljeval in hiral je od dne do dne hitreje. In kakor je sam na telesu propadal, takó je tudi podjetje njegovo šlo rakovo pot. Prav nič se mu niso izpolnile lepe nade, s katerimi se je nekdanj preselil na Perovo. Pa saj ni čuda. Sam ni bil mlinar in le preveč se je oslanjal na nezanesljive hlapce, ki mlinarskemu delu niso bili véšči, kakor bi bilo treba, ali pa so tudi iz same zanikarnosti delali v gospodarjevo škodo. Vsak čas je bilo treba popravkov za velike novce; vožnja iz Ljubljane in v Ljubljano se je tudi podražila in bilo je čim dalje teže tekovati z velikimi novimi párnimi mlini in mlini na turbine. Žiga ni bil gospod tolikemu imetju, da bi bil mogel uvésti enakih naprav, in takisto jih niti umel ni. Zaslužka ni bilo toliko, da bi mogel živeti gosposko, četudi le oskromno. Zajedno je tudi bolezen zahtevala novčnih žrtev in še bolj spešila propadanje vsega gospodarstva na mlinu. Žiga ni več mogel redno plačevati žita, jemal ga je torej na upanje; toda upniki so mu odslej pošiljali slabšega žita, ljudje niso več radi kupovali njegove moke, in moral jo je prodajati v izgubo,

da jo je izpečal. Dolgovi so kar sami rasli in kmalu jih je bilo toliko, da Žiga ni mogel več plačevati niti obrestij.

Vanda se sprva ni zmenila za Žigovo gospodarstvo in trženje. Utopljena v nesrečo svojo sanjala je o minulih dneh ter malokdaj s kom izpregovorila kako besedo. Dolgo, dolgo se ni lotila nobenega dela, le v knjigah je rada tičala, ali ne da bi po njih iskala tolažbe, ampak da bi si s čitanjem vsaj nekoliko kratila brezkončne ure. Brat, ki sam ni imel veselja na življenji, hotel ga niti sestri ni usilovati, pa jo je pustil na miru, naj počnè, kar hoče. Niti žalostnega stanja svojega ji ni hotel razodeti; saj mu ona ne bi mogla dati niti svéta niti pomoči. Ali ko je vedno bolj potrta in tožen postopal semtertjã in je bilo videti, kakó mu je vse odveč, Vanda le ni mogla zadušiti čutja svojega, pa ga nekega dné ljubeznivo vpraša:

»Žiga, povej mi odkritosrčno, kakó se počutiš?«

»Slábo; saj me čuješ, kako pokašljujem.«

»Bode že bolje. Kolikokrat si že kašljal, pa si se vselej zopet popravil. ‚Kdor dolgo kašlja, dolgo žíví‘, pravijo ljudje.«

»Pravijo, pravijo,« pritrdi Žiga, »toda jaz ne bom dolgo kašljal.«

»Nikar tako. Če ti skoro ne odleže, pojdi za nekoliko časa zopet v Gorico, ali tudi dalje proti jugu,«

Žiga se bridko nasmeje in zmaje z glavo rekoč:

»Prepozno je na vsako stran.«

»Zakaj bi bilo prepozno?«

»Zato, ker ga ni podnébja, ki bi mi moglo dati nova pljuča, a razven tega se ni geniti ne morem s Perovega.«

»Prve besede pričajo o pregnani malodušnosti tvoji, zadnjih pa celó ne umejem.«

»Vanda, nisem ti hotel po nepotrebem množiti srčnih tvojih bolečin; vendar ne smem ti dlje tajiti žalostne resnice. Danes sem jaz samó še na videz gospodar na Perovem.«

»Kakó to?« vpraša Vanda osupla.

»Vse mi je izpodletelo; zabredel sem v dolgove in tisti čas, ko bi upníki terjali novce svoje, moram iti s Perovega.«

»A ti imaš takó malo zaupanja v mé, da si mi do danes vse to zamolčal? Žiga, tega jaz nisem zaslužila,« očita mu užaljena sestra. On ravnodušno zgane z ramami in ji ne zavrne ničesar. Ko je le molčal, poprime ona zopet besedo in mu odločno reče:

»Žiga, ti ostaneš na Perovem in jaz s teboj. Cesarjeva milost mi je zagotovila stalno mirovino, in smem si vzdigniti kavcijo. Ž njo

poplašava' dolgove, a če bo premalo, izposodim si lahko še na hišo svojo v Ljubljani za zmerne obresti.«

»To bi bila prevelika žrtev, katere jaz ne bi mogel vzprejeti od tebe.«

»Ničesar ne ugovarjaj. Znóva začeti kake stvari ti v sedanjem stánu svojem ne moreš; če ti čisti górski zrak ne povrne zdravja, mestni ti ga gotovo tudi ne; a mēni — mēni tudi najbolj kaže, da ostanem na Perovem.«

Žiga se je nekoliko obotavljal, potem pa se je udal, vzprejel sêstrino pomoč in zopet delal osnove, kako bo to in óno pre naredil, da bo več dobička od mlina. Tolažil se je, da je novinec prišel na Perovo, a zdaj so ga izkušnje poučile. Le to je zahteval od sestre, da bo mlin takoj nánjo prepisal, kakor hitro bodo poplašani vknjiženi dolgovi. Vanda sprva ni bila za to, kajti trgovci da bi izgubili véro v njega; ko pa on le ni odjenjal in je poudarjal slábo svoje zdravje, tedaj je napósled privolila. V kratkem je bilo zopet vse v rédu. Žiga je bil zopet vesel, ker se je iznebil največjih skrbij. Vanda pa je bila zadovoljna, da je rešila brata in zajedno sebi zagotovila bivanje na kmetih; kajti neprijetno bi ji bilo, preseliti se v Ljubljano ter bivati med ljudmí, ki so imeli še česa pričakovati v življenji svojem.

Toda velikodušne žrtve Vandine so bile brez vse koristi. Upníki res niso več pritiskali; nekateri so bili poplašani, drugi so dobivali velike obresti; vse to pa je le odlašalo konec nerodnega gospodarjenja na Perovem, ali ni ga moglo odvrniti. Žiga kmalu potem ni bil za nobeno delo, kašelj ga je vedno huje dušil in moral je léči v posteljo, iz katere se vso zimo ni genil. Sestra mu je stregla, kolikor je najbolj mogla in po naročilih njegovih tudi nadzirala delo v mlinu. Tolažila ga je, da bode na pomlád bolje in mu obetala, da mu bo tudi v prihodnje pomagala pri njegovih opravilih ter mu takó vsak dan pridobila nekoliko slobodnih ur, da se bode utegnil s Perunom izprehajati po rúdniških gozdih in krepiti zdravje svoje. Žiga se je prijazno nasméhnil, kadar mu je takisto govorila, večkrat ji je tudi hvaležno stisnil rokó, ali vére ni imel, da bi se te lepe sêstrine osnove kdàj mogle uresničiti. In dobro je sodil. Na pomlád se je stanje njegovo le še shujšalo; dan na dan je prihajal zdravnik iz Kamnika in tudi drugi iz Ljubljane je prišel, ali nobeden njiju ni Vandi dajal niti praznega upa, ampak naravnost sta ji rekla oba, naj bode na vse pripravljena. Sušca mescca je Žiga mirno v smrti zaspal. Sestra ga je dala prepeljati v Ljubljano in ga položiti v rodbinsko rako.

XIII.

Drugi dan po bratovem pogrebu je Vanda sama sedela v nekdanji gostinski sobi Glovackega dóma in se žalostna zamislila. Od vsega róda svojega je zdaj ona jedina še živa, ali niti ona ne nosi več rodbinskega imena; pa to je vse jedno, saj nima otrók, da bi ohranili ime in rod imenitnih prednikov. Takó je Vanda premišljevala, ko nekdo na vrata potrka in stopi v sobo. Bil je stari Slápar, miren in pošten meščan, katerega so Glovackovi zmeraj jako čislali kot dobrega soseda.

»Dobro jutro, gospá!« pozdravi Vando.

»Dobro jutro, gospod Slápar,« odzdravi mu ona, »kaj Vas je napotilo k meni v veliki bedi moji?«

»Nikar mi ne zamerite, gospá, če sem Vam nadležen. Nikdar se nisem vsiloval v Vašo hišo, in tudi danes sem se težko odločil, ali imam nekaj na srci, kar bi Vam rad povédal, če bi me hoteli poslušati.«

»Dragi Slápar, Vi govoríte, kakor da smo si čisto tuji. To ni lepó, saj smo bili zmeraj dobri sosedje, a meni ste bili priča v najlepšem trenutku življenja mojega.«

»To je vse res, ali jednaki le nismo. Slučajna nesreča človeku nikakor ne jemlje plemenitega rodú; a jaz, ki sem še iz starih časov, jaz dobro vé, kakšen razloček je med Vami in menoj.«

»Tega razločka jaz nikdar nisem priznavala. Meni le tisto plemstvo kàj velja, ki si ga je človek sam pridobil s poštenim in koristnim delanjem in ravnanjem ter z umom in znanjem svojim. Da se je kdo rodil od plemenitih roditeljev, to je slučaj, ki nikakor ni njegova zasluga; in že marsikomu plemenita kri ni mogla ubraniti, da je človeštvu bil bolj na sramoto nego na čast.«

»Bo že takó, kakor Vi pravite. Jaz vé, le to, da sem se leta in leta moral truditi, predno sem si toliko pridobil, da sem mogel misliti na družíco. Zdaj sem že star, pa še mi otrôka nista odrasla. Hči bo sicer kmalu za možitev, če se bo našel ženin, sin pa je še v latinskih šolah in Bog vé, kdaj bo kàj od njega. Pa kam sem zabredel! Hotel sem le rêči, da sem že mnogo izkusil in da bi kot dober prijatelj mogel kômu dati kakšen svèt za vsakdanje življenje. Gospá milostiva, nikar mi ne zamerite: kaj mislite zdaj početi, ko Vam je brat umrl?«

»Ostanem na Perovem in ukvarjala se bodem z mlinom. Toliko bo že, da bom živela, saj ne potrebujem mnogo. Delo in skrb me bosta motila, da ne bom vedno mislila na žalost svojo.«

»To nikakor ne pojde,« zavrne ji odločno Slápar in zmaje z glavo. »Preveč je dolgá; mlin ga ne prenese, tudi če bi bili Vi zvedena in izučena mlinarica. Toda Vi ste plemenita gospá in jaz dobrovém, kaj se to pravi; recite, kar hočete. Danes je svet nekako čúдно zméden; ljudje se ustijo o nekaki medsebojni jednakosti, in vender si niti dva človeka na svetu nista čisto jednaka. In ko bi tudi res bilo takó, kakor sedanji mladi svet trdi, Vi le niste za mlin. Če se hitro ne iznebite teh skrbij, v kratkem boste izgubili prav vse, kar je zdaj še Vašega.«

»Ne, ne, s Perovega ne grem. Na vso moč bom delala in gospodarila in prav varčno živela; a to ne bode težko, ker sem se itak že zdavna odrekla vsemu svetu.«

»Verjemite mi, gospá, vse to Vam nič ne pomaga. Kolikor jaz poznam sedanje trgovsko in obrtno razmerje, védel bi Vam samó jeden svèt: prodajte mlin in poplačajte dolgove. Hišo v Ljubljani še lahko rešite, a od najemščine in mirovine mogli boste še zmeraj dobro živeti, kakor se za Vas spodobi.«

»Vse, le tega ne!« reče Vanda in trdovratno odbija dobri svèt poštenega soseda.

»Kakor hočete«, zavrne ji mirno Slápar. »Žál mi je, da si ne daste dopovédati. Toda brez zamere; navzlic temu si ostanemo tudi prijatelji, in če bi kdáj česa potrebovali, obrnite se naravnost náme; kar bodem mogel, storim za Vas, bodisi s svétom ali z dejanjem.«

Vanda je bila prepričana, da je Slápar dobro mislil in sodil; ali ker nikakor ne bi rada šla v mesto, tolažila se je, da se tudi on lahko moti in se nádejala, da se bode že nekako prerila. S poštenim móžem bi pa le rada ostala v prijateljski zvezi in ga je zato prosila, naj bi ji poléti za nekaj časa poslal svojo hčer na Perovo, da bo imela káj družčine, a dekletu bivanje na kmetih ne bo škodilo. O šolskih praznikih pa bi tudi sin mogel priti s sestro. Slápar je ni hotel žaliti in ni odbil povabila, ampak lepo se je zahvalil za toliko čast ter obljubil, da ji pošlje oba, če ji ne bosta odveč.

Vanda se je še tisti dan vrnila na Perovo in se pridno poprijela gospodarstva na mlinu. Ko je poléti zarad opravil bila v Ljubljani, vzela je Sláparjevo Minko s seboj in takó jo je rada imela, da je kar ni pustila od sebe, dokler ni o vélikem Šmárijinu brat prišel pónjo; pa tudi on je moral ves teden ostati na Perovem. Vandi je mlada družčina dobro dela. Posebno rada je poslušala mladega Sláparja, ko ji je z gorečim oduševljenjem pravil o slovenskih národnih stvaréh, o napredujoči književnosti slovenski, o národnih društvih, o véliki

prošnji za slovenske šole in urade ter sploh o vsem, kar je bilo novega v narodnem gibanju. Živo se je Vanda tedaj spominjala mladih svojih let, ko so se časih gospodje zbrali pri ranjkem njenem očeti in se tudi menili o takih stvaréh. Večkrat se je Sláparjevemu sinu milo nasmijala, nikdar pa mu ni niti v najmanjši stvarci nasprotovala. »Zakaj podirati mladini lepe idejale, saj itak samí prezgodaj minejo,« mislila si je in ga dalje poslušala. Zeló jo je zanimala vsaka najmanjša stvarca, kajti sama je bila prepričana, da ima tudi slovenski národ svojo kulturno prihodnost, kakor ji je često pravil oče njen. Mlademu rodoljubu se je z zanimanjem svojim jako prikupila, zlasti pa še zato, ker se je ž njim vedno menila le po slovenski, ne prosto, ne posiljeno. Večkrat je rekel sestri svoji: »Zakaj ta gospá ni bogata, zakaj nima kakega veljavnega možá; koliko bi slovensko društveno življenje pridobilo ž njo, ki je lepa, ponosna, plemenita in se zna tako odlično in prijetno vésti!« Kakor kakšen izgubljen idejal je gledal Vando in tudi v Ljubljani se je prijel vsake prilike, da je mogel ž njo govoriti in ji kaj novega poročiti; ona pa ga je vselej bila vesela in dobro se ji je zdelo, da ima še koga, ki jo ceni.

Odkar je Vanda sama gospodarila na Perovem, morala se je večkrat po opravilih voziti v Ljubljano. Zdaj je šla k trgovcem pogajat se za žito, zdaj k mókarjem ponujat moke ali térjat zaostalih plačil. Ni se sramovala dela svojega, a poleg vsega tega je ostala ponosna plemkinja. V mestu se je nosila vselej jako ukusno in elegantno; najrajša je nošévala črno svilnato obleko, ogrnila po tedanji šegi vêlik robec od bele svile, na pazno počesano glavo déla si je čipkasti klobuk, nateknila gladke sive rokovice in dodela nekoliko zlatníne. Takó opravljena bila je še zmeraj lepa gospá in nekega dné je pri žitnem trgovci hrvaškega grofa takó začarala, da je prav silno jel postopati za njó ter jo resnično snubil za ženo. Toda Vanda je rajša skromno živela in se hudo trudila za male potrebščine svoje, nego da bi se iznevénila Bronislavu, katerega ji je smrt takó hitro ugrabila.

Takó so Vando vsakdanja opravila proti njeni volji zopet seznanila s svetom, ki se ga je prej tólikanj ogibala. Celó s pozabljenim doktorjem Mačkom se je nehoté sešla. Slučajno je bila pri odvetniku svojem, ko nenadoma stopi v sobo tuj gospod. Odvetnik veselo pozdravi starega znanca, hití mu naproti in prav od srca mu stisne rokó. Vanda se ozre in ostrmí. Pred njó je stal prvi nje ženin, ki ji ni bil usojen. Zeló se je izpremenil, odkar ga ni videla. Med redkimi lasmí jih je bilo mnogo sivih in upala rmena lica niso pričala o najboljšem zdravju. V službi mu je sreča bila prijazna, hitro je čimdalje više stopal,

in ko je z drugimi nemškimi uradniki moral iti s Hrvaškega, premestili so ga na Dunaj. Takrat je bil še samec. Hude bolezni so ga silile, da je po raznih toplícah iskal leka. Tu se je bil seznanil s starejšo bogato vdovo in kakor hitro je zopet okreval, vzel jo je za ženo. Čudno mu je bilo pri srci, ko je pri odvetniku našel nekđaj tólikanj slavljeno Vando, ki mu je z velo lepoto svojo tudi zdaj še bila tako všeč, da bi, sloboden, bil takoj zopet poskusil srečo svojo pri nji. Morala mu je dovoliti, da ji je poljubil roko, kajti poudaril je, da je to njegova najstarejša pravica. Vanda se mu je prijazno nasmijala ter ga sočutno povpraševala o domačem njegovem razmérji. Poravnalo se je staro sovrašтво, ali navzlic vsem nezgodam se le ni kesala, da je drugemu dala srce in roko, akoprem le za malo časa. Živo se je spominjala vsega, kar je bilo, in našla je samó jedno, kar je minulost njeno nékako poviševalo nad sedanjostjo, a to je bila — nádeja. Najnesrečnejši človek je gotovo tisti, ki ničesar več ne upa; to je Vanda zdaj bolj nego kdaj čutila in spoznala prežalostno stanje svoje. Toda ne, še ji ni usehnila prav vsa nádeja; še je Vanda upala, da bode na drugem svetu zopet našla drage svojce in vse ostalo, kar ji tu na zemlji ni bilo usojeno.

XIV.

Nekoliko let se je Vanda ukvarjala z mlinom, ali zastonj je bil ves njen trud; navzlic največji varčnosti so troški presézali dohodke, in delala je v izgubo. Vedno se je znóva morala zadolžiti, da je mogla plačati stare dolgove, in zgodilo se je prav takó, kakor ji je prerokoval soscd Slápar; od vsega imetja, kolikor ga je pri bratovi smrti bilo še njenega, ni več beliča mogla zvati svojega, vse je bilo zarubljeno. Poleg velike nesreče svoje morala je tudi še ućakati, da so se ljudie z ostrimi jeziki zaganjali vánjo. Najhujše so jo po Ljubljani obirale tiste ženske, ki so ji v stiski njeni preskrbele novcev za silne obresti. Kakor strupene kaće so sikale, ko so se jele bati za posojilo, od katerega so jemale nepošteni dobiček. Napósled je Vanda sama izprevidela, da ne more dalje. Nihće ji ni več žita dajal na upanje, delavcev tudi ni več v rédu plačevala, zato je hoté ali nehoté morala ustaviti mlin, ki je zdaj zapadel upníkom.

Vanda se je morala izseliti s Perovega. Že je bila pospravila vse svoje stvari in sklenila, da se bode drugo jutro na vse zgodaj odpeljala v Ljubljano. Ves dan je deževálo, proti večeru pa se je zvédrilo. Tedaj je Vanda še jedenkrat obhodila kraje, ki so ji zadnja leta bili prijazno zavetje. Ali kamor je pogledala, povsodi je bilo vse

žalostno, kakor v srci njenem. Tiho je bilo v mlinu, kolesa so stala, hlev je bil prazen in nikjer ni bilo videti kakih priprav za zimo. Tudi družinskih pomenkov ni bilo čuti, kajti ni je bilo žive duše pri hiši razven stare dékle, ki je imela počakati, da pridejo novi gospodarji. Stopaje semtertjà, je Vanda zdaj tu, zdaj tam malo postala in se zamislila. Ko si je domá vse ogledala, šla je po stezíci dalje proti Bistrici. Že se je delala noč, ali bil je ščip in ravno je na jasnem nebu zasvetil polni mesec. Počasi je Vanda stopala po razmočenih tléh in že se je hotela obrniti pri vrbovji, ki se je čisto zaraslo čez itak ozko stezíco; ali šumljanje deroče reke ji je takó prijetno zvenélo na uhó, da kar ni mogla nazaj; zdelo se ji je, kakor da jo kakšen prijazen duh vabi k sebi. Hitro se z obema rokama prerije skozi dolge veje, da so se ji goste kaplje otresle na glavo, in bila je na brvi. Sredi majávih hlodov je obstala in občudovala prelepo sliko, da bi si jo do dobrega vtisnila v spomin, predno se za zmeraj loči od nje. Med ólšami in vrbami je tekla bistra voda, ki je po gladkih kamencih šumela, kakor da bi si igrala ž njimi; v srebrnih valcih pa se je kopal mesec in se nemirno zibal semtertjà. Kakor temne sence so na konci obzorja stali znani gôrski velikani, a po nebu so se v čudnih podobah podili pretrgani oblaki. Zdaj je zapihala lahka sapa in stresla so se peresca na ólšah, in zmajale so se veje na vrbah, kakor bi kdo šinil skozi nje. Marsikoga bi bilo groza, Vanda pa se ničesar ni bala, dasi daleč na okoli ni bilo čuti žive stvarce. Niti Perun je ni več stražil, odkar so ga tatovi minule zime otrovali. Čisto sáma je stala tu ter se zdaj kam zagledala, zdaj zamislila, in ni se genila, kakor da bi bila okamenela. Čarobni prizor je tudi v nji vzbudil živo domišljijo in napósled je tudi ona videla podobe, katerih v resnici bilo ni. Ko je slučajno uprla očí v reko pod seboj, odsevala se je v mésečnem svitu sáma njena glava iz vode, nji pa se je zdelo, da vidi Bronislava. Kar skočiti je hotela z brví in ga objeti in pritisniti na srce svoje; v tem se zavé in groza jo je obšla, ko se je spomnila, da bi si sáma končala življenje svoje. Ali zopet je pogledala čez brv in neka tajna moč jo je silno vlekla v vódo. Že je omahovala. Prišlo ji je na misel, kaj je vse pretrpela, in kdo vé, kaj je še vse čaka. »Skôči, in konec bode nadlogam, konec praznemu in nepotrebnemu življenju tvojemu,« rekla si je sáma sebi in željno zrla v šumljajoče valce. »Ne, ne,« govori ji drugi notranji glas, »če si doslej junaško nosila težko usodo svojo, nosi jo do kraja! Pravičen je Bog na nebu, kar On stori, to je dobro. On ti je dal življenje, On ti je vzame, kadar bode volja Njegova.« Vanda je slušala dobri glas in ni si hotela ogrešiti duše

svoje; premagala je izkušnjave in se udala v voljo božjo. Zopet je bila mirna, pogledala je še jedenkrat nočno krasoto priljubljenega ji kraja, potem pa se je hotela zadnjikrat vrniti na mlin k počitku. V tem ji od daleč zazvení na uhó brenkanje citer. Milo se tanki glasovi strún razlegajo po tihi nôči; Vanda posluša in gleda, odkod ti glasovi; kar zapazi daleč doli ob Bistrici ogenj, a okoli njega premikajoče se ljudske sence. Cigani so bili. Takoj se je Vanda spomnila ciganke na Vrtalici in preroških njenih besed. »Kratka bo!« rekla je sama v sebi, potem pa bridko dodala: »Ugenila je ciganka: kratka je bila sreča moja, kratka.«

XV.

Zopet je Vanda bivala na máterinem dômu v Ljubljani. Še je rojstvena hiša bila njena, ali toliko je bila zadolžena, da je od male mirovine svoje morala dodajati za obresti. Vsemu svetu se je umeknila ter stanovala v dveh zadnjih sobah tik pod Gradom. Tu je na tesnem prostoru bilo natlačeno pohištvo, ki se je nekdam gizdavo šopirilo v sprednjih sobah. Starínsko lepo je bilo, črno oglašeno in pozlačeno. Tudi klavir je stal tu, ali navadno je bil zaprt. Le malokdaj je Vanda k njemu sédla in prebiralá zrumenéle tipke, da bi se malo razvedrila; ali bilo je ravno narobe, pa ni mogla dolgo igrati. V posete ni zahajala nikamor, dasi je bilo v Ljubljani še dosti odličnih rodbín, ki so jo visoko čislale in bi bile vesele, če bi se hotela ž njimi družiti. Le pod večer, kadar se je zmračilo, skočila je časih k Sláparjevím, ki so se proti nji vedno obnašali s tistim spoštovanjem, ki so ga ljudje v boljših časih izkazovali njenemu očetu. A tudi tu je le malo govorila; rajša je poslušala druge, zlasti mladino. Tudi na izprehodih je ni bilo videti. Če ji že nikakor ni bilo prebiti v mračni svoji samoti, šla je k svetemu Krištofu, na skupni grob dragih svojcev, ki so jo samo pustili na svetu. Tu je molila in žalovala, dokler ji solze niso olajšale toge njene. Tedaj se je tolažila, da bode kmalu tudi ona šla za njimi, saj to od dné do dné bolj čuti. Skrbí in kar je družega zadnja leta prišlo čez njo, potrlo jo je popolnoma. Urojena kál nadúhe pokazala se je zdaj tudi pri nji, ki ji je takó dolgo kljubovala. Ali takó hitro je le ni zadušila, kakor je želela; izpraznila ni še do dna kupe brezkončnega trpljenja svojega.

Slábo se ji je godilo, bolna je bila, ali še zmeraj je bivala na dômu svojem, še ji je stregla stara Neža, kakor je nekdam pazila nánjo, ko se je malo dete s sestro in bratci igrala na vrtci pod Gradom in lazila ž njimi po golem skalovji. »O da bi mogla vsaj tu ostati do

smrti svoje! Da bi mogla umreti tu, kjer sem se nesrečnica porodila!« Takó je večkrat vzdihnila in to je zdaj bila jedina želja njena, ki jo je še imela na tem svetu. Vender niti ta skromna želja se ji ni izpolnila. Drugače ji je bilo usojeno. Oderuhi so pritiskali, prodáli ji hišo in zarubili vso premičnino njeno. Vse je bilo popisano in Vanda ni védela, kam bode drugi dan položila trudno glavo svojo. Mestni bóbnar je še po vseh oglih oklical očitno dražbo raznega pohištva in »druzega več«.

Napočil je grozni dan, ko se je Vanda morala ločiti od dóma svojega. Odpustiti iz službe je morala tudi staro Nežo, saj ji ni imela dati ničesa jesti, nikar še plačila. Srce ji je pokalo, ko se je poslavljalala od starih rodbinskih spominov; vsacega si je posebej ogledala, kakor si po muzejih ogledujemo stvari, ki po svoji starosti in slavni minulosti v nas budé spoštovanje in občudovanje. Napósled je Vanda še jedenkrat odprla klavir in zadnjikrat v svojem življenji je s suhimi prsti svojimi staremu glasílu izvabila Chopinovo nokturno. Tiho je začela, ali čimdalje močnejše je udarjala po nedolžnih tipkah, in glasneje in glasneje je brnélo in se razlegalo po tesnem prostoru. Kar je v slabem njenem telesu še bilo strastnega ognja, vse je moralo ven in za zmeraj ugasniti na očetnem dômu. Vsa upehana je odjenjala, onemogla padla v naslanjač in se bridko zjokala. Tudi to je bilo zadnjikrat; odkar se je ločila od ljubljenege dóma, orosila ni več solza medlih njenih očij.

Preselila se je v frančiškansko faro, kjer si je najela borno sobico. Sláparjevi so ji na svoje ime rešili nekoliko pohištva, da ga ji nihče ni več mogel zarubiti; rodbinske podobe pa so samí sebi kupili v spomin na plemenite sosede svoje, katere je takó po nedolžnem preganjala trda usoda. Vanda je bila zdaj mirna, kakor bolnik, kateremu po dolgi bolezni otrpnejo vse močí, da potem ničesar ne čuti. Stara Neža ji je do zadnjega ostala zvesta in vsak sléharn dan je prihajala k nji, da ji je dobrovoljno kaj postregla. Ni minula niti četrtna leta, ko je Vanda tako opéšala, da ni mogla več vstati. Neža se tedaj ni genila od postelje in vso noč je bedéla pri nji. Proti jutru je Vanda še jedenkrat bistro pogledala, podala roko zvesti strežajki in ji s slabim glasom rekla: »Z Bogom!« Kakor hitro je Neža zapazila, da njena gospodinja umira, prižgala je blagoslovljeno voščéno svečo in vzela mólek v roke, in ko je Vanda izdihnila, zatisnila ji je očí. Drugi dan so ljudje ravno šli po opravilih svojih, ko je drobni mrtvaški zvonec visoko s frančiškanskega zvonika oznanjal smrt vdove Borovske. Niso je déli na oder zato, ker ni bilo nikogar, ki bi poravnal troške. Kar

v krsto so jo položili, a Neža je prižgala svetilko in molila za dušo ranjke gospodinje. Drugi dan potem so jo nesli k pogrebu. Za krsto so šli Sláparjevi, Neža in nekoliko ljudij iz bližnje sosésčine. Pri svetem Krištofu so zvonili z malima dvema zvonovama, kakor sploh za uboge ljudi, in nihče ne bi rekel, da polagajo v grob zadnjo hčer stare plemenité obitelji ljubljanske, ki se je bila s poljsko krvjó pomladila k novemu kratkemu sijaju, potem pa tem brže hitela k žalostnemu koncu svojemu. Ponosna Vanda je ležala zdaj poleg ljubcev svojih v lepi raki ter je také vsaj po smrti imela spomeník, ki je bil dostojen nje in rodú njenega.

Obup.

Oj, kam, oj, kam drviš me, silovita
Zmagalna moč?
Čemú peháš nevsmilna me, srdita
V brezkončno noč?
Tvoj ostri mraz pretresa mi kostí,
Zastaja dih mi, gasnejo očí!

Oj, česa naj oklenem se na poti
S trudnó rokó,
Da ne zanese me vrtinec toti
V večno temó?
Pa kaj naj bom z nevihto se boril,
Ki hrast izruja kakor lèhko bil?

Naj bo! Rzasajaj, srdi se, drvi me,
Besneča moč,
Čez drn in strn; nevsmilno zavrti me
V brezkončno noč!
V obupu srce strto hira, mrè;
Iz ničá sem — naj nič me spet požrè!

Zamejski.

Človeško okó.

Ko ljubezni razodeti
Ti z besedami ne smém —
Oj, kdo more pa odvzeti
Čarodéjno moč očém! —

Kar beseda ne premore,
To premore pa okó,
I okó ima uzore,
I okó ljubav zvestó.

In okó v ljubezni séva,
Srce ž njo si gréjeva —
Oj, v pogledih, zórna deva,
Midva se uméjeva. —

Slávomir.

